TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE AÇIK ERİŞİM SÜRECİNİN YÖNETİLMESİ: AÇIK ERİŞİM SORUMLUSU PERSONELİN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Tezi

Ertuğrul Burak EROĞLU

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE AÇIK ERİŞİM SÜRECİNİN YÖNETİLMESİ: AÇIK ERİŞİM SORUMLUSU PERSONELİN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Ertuğrul Burak EROĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Özlem Gökkurt Demirtel

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE AÇIK ERİŞİM SÜRECİNİN YÖNETİLMESİ: AÇIK ERİŞİM SORUMLUSU PERSONELİN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özlem Gökkurt Demirtel

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Özlem Gökkurt Dermirtel	
Prof. Dr. Coşkun Polat	
Prof. Dr. Fatih Rukancı	

Tez Savunması Tarihi

..../..../.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL danışmanlığında hazırladığım "Türkiye'deki üniversitelerde açık erişim sürecinin yönetilmesi: Açık erişim sorumlusu personelin görüşleri doğrultusunda bir değerlendirme (Ankara, 2018) " adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

(…../…../2…..)

Ertuğrul Burak EROĞLU

ÖNSÖZ

Değişmeyen tek şeyin değişim olduğu çağımızda, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bilginin elektronik ortamlar üzerinde dolaşımını da zorunlu hale getirmiştir. Bunların yanı sıra, bilgiyi elde etmede yaşanan teknik bariyerlerin aşılması ve artan maliyetlerin azaltılması ya da mümkünse ücretsiz hale getirilmek istenmesi, bilgiye ücretsiz erişimin sağlanması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Son yıllarda "açık erişim" hareketinin ülkemizde ortaya çıkmasıyla birlikte kamu kurumları da mevcut kaynaklarını ücretsiz erişime sunmaya başlamışlardır. Özellikle üniversitelerde akademisyenlerin yayınlarına, öğrencilerin tezlerine/ödevlerine ya da ders sunumlarına ve birçok farklı yayın türlerine erişim, açık erişim sistemleri vasıtasıyla mümkün hale getirilmiştir.

Bu çalışma ile birlikte, üniversitelerdeki açık erişim sistemlerinin içeriklerinin daha görünür, üst verilerinin daha düzgün ve erişilebilirliğinin daha kolay hale geleceğine inanılmaktadır.

Bu çalışmada, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, güzel bir çalışma ortaya çıkarmak adına bana her türlü yardımı sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Özlem Gökkurt Demirtel'e;

Çalışmanın her safhasında öneri ve yorumlarıyla beni yönlendiren değerli hocalarım Prof. Dr. Coşkun Polat ve Prof. Dr. Hüseyin Odabaş'a;

Tezin ortaya çıkmasında her türlü fikrini benimle paylaşarak, daha yaratıcı bir çalışma ortaya çıkmasını sağlayan hocalarım Doç. Dr. Mehmet Ali Akkaya ve Yrd. Doç. Dr. Kasım Binici'ye;

Tez sürecinde hiç bir yardımını benden esirgemeyen kıymetli abim Alper ODABAŞOĞLU'na;

Hayatımın her anında olduğu gibi bu tezin yazım süresince de yanımda olan çok değerli aileme ve tüm bu süre zarfında sabırla bana katlanan sevgili eşim Nagihan Gönül Eroğlu'na;

Ve biricik oğlum Oğuz Kağan'ıma...

Teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
İÇİNDEKİLER ii
TABLOLAR DİZİNİ v
ŞEKİLLER DİZİNİ vi
I. BÖLÜM: GİRİŞ 1
I.1. Tezin Konusu ve Problemi 1
I.2. Amaç 5
I.3. Önem 6
I.4. Varsayım 6
I.5. Yöntem 8
I.5.1. Kavramsal Çerçeve 9
I.5.2. Kapsam 13
I.6. Evren 14
I.7. Düzen 14
I.8. Kaynaklar 15
II. BÖLÜM: AÇIK ERİŞİMİN BİLİMSEL İLETİŞİMDEKİ ROLÜ VE BİLGİNİN YÖNETİLMESİ 16
II.1. Bilimsel İletişim 16
II.2. Bilimsel Dergi Fiyatlarındaki Artış ve Süreli Yayın Krizi 18
II.3. Açık Erişim Girişimi ve Gelişimi 19
II.3.1. Türkiye'de Açık Erişim Süreci 22
II.3.2.Açık Erişim Türleri 28
II.3. Açık Erişim Sürecinde Fikri Mülkiyet Hakkı 35
III. BÖLÜM: AÇIK ERİŞİM SİSTEMLERİNİN YÖNETİMİ 38
III.1. Bilgi Erişim Sistemleri 38
III.1.1.Açık Erişim Sistemleri 42
III.2. Veri Sağlayıcısı Olarak Açık Erişim Sistemleri 62
IV. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME 67
IV.1. Katılımcıların Özellikleri 68
IV.2. Açık Erişim Sürecinin Yönetilmesi 72
IV.3. Açık Erişime Verilen Önem 73
IV.4. Açık Erişim Sistemlerinin Geliştirilmesi 75
IV.5. Açık Erişim Sistemlerinin Görünürlüğü 79
IV.6. Açık Erişim Sorumlularının Sisteme İlgileri 80

IV.7. Açık Erişim Sorumluları İle Açık Erişim Kayıtlarının İlişkisi 81
IV.8. Açık Erişim Sorumlularının Ülkemiz Üniversite Açık Erişim Sistemleriyle İlgili Görüşleri 83
V. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER 86
KAYNAKÇA 96
EKLER 104
EK 1: Ankara Üniversitesi Etik Kurul Karar Örneği 104
EK 2: Açık Erişim Sorumlusu Personelin Görüşleri Doğrultusunda Türkiye'deki Üniversitelerde Açık Erişim Sürecinin Yönetilmesine Yönelik Değerlendirme Anketi 106
ÖZET 112
ABSTRACT 113
ÖZGEÇMİŞ 114

KISALTMALAR

AE	Açık Erişim
AES	Açık Erişim Sistemi
BASE	Bielefeld Academic Search Engine
BBY	Bilgi ve Belge Yönetimi
BİDB	Bilgi İşlem Daire Başkanlığı
CC	Creative Commons
DC	Dublin Core
DOAJ	Directory of Open Access Journals
LISTA	Library, Information Science and Technology Abstracts
OAI	Open Archives Initiative
OAI-PMH	Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting
OJS	Open Journal Systems
OpenDOAR	The Directory of Open Access Repositories
Prof. Dr.	Profesör Doktor
ROAR	Registry of Open Access Repositories
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
ULAKBİM	Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
YAAP	Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Açık Erişim Arşiv ve Dergi Türleri 29
Tablo 2: Yeşil Açık Erişim Belge Türleri 33
Tablo 3: Yeşil Açık Erişim Konum Bilgileri 33
Tablo 4: Dublin Core Elemanları 51
Tablo 5: Dspace Yazılımına Eklenmesi Gereken Üst Veri Alanları 56
Tablo 6: Katılımcıların Özellikleri 68
Tablo 7: Katılımcıların Açık Erişimle İlgili Görev Durumu 70
Tablo 8: Katılımcıların Mesleki Deneyimleri İle Açık Erişimle İlgili Görev Yaptıkları Süre Arasındaki İlişki 71
Tablo 9: Açık Erişim Politikasının Durumu 72
Tablo 10: Açık Erişim Politikası İle Açık Erişim Kayıtlarını Kimlerin Oluşturduğu İlişkisi 73
Tablo 11: Açık Erişime Verilen Önem 73
Tablo 12: Açık Erişim Sistemindeki Gerekli Düzenlemeler 76
Tablo 13: Açık Erişim Sistemindeki Gerekli Düzenlemelerin Hangi Birim Tarafından Gerçekleştirildiği İle Ana Tema Üzerinde Yapılan Değişiklik Arasındaki İlişki 78
Tablo 14: Açık Erişim Sistemlerinin Harmanlama Sistemlerine Kaydı 79
Tablo 15: Açık Erişim Sorumlularının Açık Erişimle İlgili Görev Yaptığı Süre İle Açık Erişim Sistemlerinin Harmanlama Sistemlerine Kaydı Arasındaki İlişki 80
Tablo 16: Açık Erişim Sorumlularının Sürece İlgileri 81
Tablo 17: Açık Erişim Sorumluları İle Açık Erişim Kayıtlarının İlişkisi 81
Tablo 18: Açık Erişim Sorumlularının Ülkemiz Üniversite Açık Erişim Sistemleriyle İlgili Görüşleri 83

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Bilimsel İletişim Süreci 17
Şekil 2:Açık Erişim Portallarının Kullanım Düzeyleri 28
Şekil 3:Açık Erişim Yayıncılık Modelleri 29
Şekil 4:İnternet Kullanıcılarının Çevrimiçi Ortamda Vakit Geçirdiği Platformlar 39
Şekil 5: Bilgi Erişim Sistemlerinin Genel Mimarisi 40
Şekil 6: Türkiye'deki Açık Erişim Sistemlerinin Yıllara Göre OpenDOAR'da İndekslenme Durumu 43
Şekil 7: Yazılım Türüne Göre OpenDOAR'da İndekslenen Açık Erişim Sistemleri 48
Şekil 8:ROAR'da Kullanılan Açık Erişim Sistemi Yazılımlarının Yıllara Göre Kullanımları 49
Şekil 9:ROARMAP'de Yer Alan Açık Erişim Politikalarının Ülkelere Göre Dağılımı 59
Şekil 10:ROAR'a Kayıtlı Açık Erişim Sistemlerinin Kıtalara Göre Dağılımı 63
Şekil 11: OpenDOAR'a Kayıtlı Açık Erişim Sistemlerinin Kıtalara Göre Dağılımı 64
Şekil 12:BASE İçerik Grafiği 65
Şekil 13: Açık Erişim Sisteminin Geliştirilmesi 76

I. BÖLÜM
GİRİŞ

I.1. Tezin Konusu ve Problemi

Bilgiyi ücretsiz ve hızlı elde etme çabası, günümüzde insanları internete yönlendirmektedir. Çünkü bilgi elde etmede internet kullanıcılarının ilk başvurdukları yerler arama motorlarıdır (Başaran, 2005: 165). Ancak, insanların bu platform üzerinden elde ettikleri bilginin doğruluğu ve niteliği çoğu zaman belli değildir. Bundan dolayı araştırmacılar, çalışmaları için kullanabilecekleri bilimsel bilgiye farklı platformlar üzerinden erişme çabası içerisine girmektedir. Bununla birlikte araştırmacılar, çalışmaları esnasında, aynı alanda veya benzer konularda yapılmış çalışmalardan sıklıkla yararlanırlar. Aynı şekilde, bir araştırmacının hangi konuda çalışma yapacağına karar verme süreci de, geçmişte yapılmış benzer araştırmalar neticesinde şekillenir. Açık erişim sistemleri de, yukarıda bahsedilen "yararlanma" ve "konuya karar verme" süreçlerinde araştırmacılara yardımcı olabilecek önemli platformlardır. Bununla birlikte çalışmaların görünürlüğünün ve bu çalışmalara yapılan atıfların artması, bilimsel iletişim ağının etkinleşmesi, bilimsel içeriğe ücretsiz ve sınırsız erişimin sağlanması, daha sonraki bilimsel çalışmaların zeminini oluşturması, bağlı bulunduğu kurumun saygınlığının artması ve ticari yayıncılığa alternatif bir model olarak geliştirilmesi açık erişimin önemli konuları arasındadır (Odabaş, 2012: 357-358). En önemli özelliği ise tamamen ücretsiz olması, çevrimiçi erişilebilir olması ve içeriğinde bilimsel yayınlar barındırmasıdır. Üniversite açık erişim sistemleri içerisindeki yayınların rapor, makale, bildiri, tez, kitap, ders notları ve görsel-işitsel materyaller olduğu göz önüne alındığında, araştırmacıların yararlandığı kaynak sayısının ve bilimsel çalışmalara zemin hazırlayacak kaynak türlerinin artacağından bahsetmek mümkündür.

Son zamanlarda, "açık bilim, açık erişim sloganıyla", ülkemizde giderek önem kazanan ve adından sıkça bahsedilen açık erişim kavramı, herkes tarafından, her yerden, hiçbir kısıtlama olmaksızın ve tamamen ücretsiz olarak bilgiye erişilebilme şeklinde tarif edilebilir. Günümüzde Yükseköğretim Kurulu (YÖK), üniversitelerin açık erişim sistemlerinin olması konusuna önem vermekte ve akademisyenlerin çalışmalarının açık erişim sistemlerinde yayınlanmasını teşvik etmektedir. Kasım 2018 itibariyle Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi'nde listelenen 167 üniversite açık erişim sistemi

bulunmaktadır[1]. Bu projeyle birlikte ülkemiz üniversitelerinden bir kısmı, yalnızca yasal zorunluluktan dolayı bu sistemleri oluştururken, diğer bir kısmı ise bu işi sahiplenmiş, açık bilime, açık veriye, açık erişime önem vermişlerdir.

Son yirmi yılda dergi fiyatlarının aşırı artışıyla birlikte ortaya çıkan bilimsel iletişim sorunundan bahseden Polat (2006a: 53), bilimsel yayınlara ücretsiz ve engelsiz erişimin, gelişen bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte sağlanabileceğinden bahsetmiş ve bunun büyük bir fırsat olduğuna dikkat çekmiştir. Ülkemizde konuyla ilgili bu tür fikirlerin giderek çoğalması, analiz edilip uygulanmaya konmak istenmesi, özellikle bilim camiasında şahıslardan kurumlara kadar büyük bir kitleyi etkilemiş ve günümüzde çoğunlukla yükseköğretim kurumlarının bünyesinde çok sayıda açık erişim sisteminin kurulması ve çok sayıda araştırmacı tarafından kullanılması sonucuna kadar ulaşmıştır.

Günümüzde bilginin depolandığı ve sunulduğu platformların değişmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan hızlı değişim ve gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Üniversite kütüphanelerinde sunulan hizmet anlayışının değişmesi, bu hizmetin sağlanmasında kullanılan araçlar ve yöntemlerin de yüksek oranda değişime uğramasına sebep olmuştur. Teknolojideki gelişim bilgi merkezlerinin sunduğu hizmetlerde yapılan işlerin çeşitlenmesine neden olurken; bilgi erişim konusunda kütüphanecilerin kilit bir rol üstlenmesine neden olmuştur (Uçak, 2004: 409-410). Bundan dolayı ülkemiz üniversitelerinde, açık erişim sistemlerinin doğru şekilde yönetilmesi işi kütüphanelere bırakılmıştır.

Ülkemizde, özellikle üniversitelerde açık erişim sistemlerinin yaygınlaşması, bu alana kişi ve kurumlar tarafından yapılan katkının çeşitlilik kazanması, doğal olarak olumlu ve olumsuz gelişmeleri de beraberinde getirmektedir. Açık erişim girişimin yaygınlaşması, bir yandan web üzerinden erişilebilir bilimsel yayınların sayısının artmasına ve niteliğinin yükselmesine neden olurken, diğer yandan bilginin erişimi açısından çok fazla karmaşaya sebep olabilecek uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Çünkü üniversitelerin açık erişim sistemlerinin özellikle veri girişlerinde uygulanan, ülkemizin geliştirdiği ortak bir standart yoktur. Bununla birlikte, dünya genelinde açık erişim sistemlerinde veri girişleri için yararlanılan Digital Repository Infrastructure Vision for European Research

[1] Detaylı bilgi için bkz. http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/acik-erisim-sistemi-kurulum-listesi

(DRIVER)[2] rehberinin, ülkemiz açık erişim sistemlerinde yayınlanacak materyallerin kayıtlarının oluşturulmasında yaygın olarak kullanılmaması, üst verilerde gözlenen sorunların ana sebebi olarak gösterilebilir. En basit örnekle, hangi yayın türüne göre hangi veri giriş formunu kullanması gerektiğini, aynı şekilde veri girişi yaparken yayının bibliyografik bilgilerini sisteme nasıl işlemesi gerektiğini bilmeyen açık erişim sistemine veri girişini yapmakla görevli bir personelin yaptığı hatalar, açık erişim sistemlerinde, harmanlama sistemlerinde[3] veya indekslerde yayınlanan bilimsel çalışmalara erişim problemine yol açabilir. Bundan dolayı üniversiteler tarafından görevlendirilen açık erişim sorumlularının, açık erişim sürecini yakından takip eden, bu işi sahiplenmiş kişiler olması gerekmektedir. Bu sürecin yönetiminin üniversitelerde genellikle kütüphanelere bırakılması göz önünde bulundurulduğunda ise, en iyi tercih Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (BBY) mezunu bir kütüphaneci olacaktır.

Bilimin "genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel olması" (TDK, t.y.), bilime sunulan hizmetlerde kalitenin artırılması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı, bilgi ve belge yöneticileri, araştırmacılar tarafından ihtiyaç duyulan yayınları, en hızlı sürede, eksiksiz ve problemsiz biçimde araştırmacılara ulaştırmak zorundadır. Ancak, kütüphanelerin dünya üzerinde yayınlanan tüm yayınlara sahip olması mümkün olmadığından, araştırmacılara bilgi kaynağı temin etmede açık erişimli yayınların kütüphanecilerin işini kolaylaştırabileceği söylenebilir.

21. yüzyılın başından itibaren açık erişimle ilgili çok sayıda çalışma yapılmasına; hatta bu çalışmaların büyük çoğunluğunun üniversitelerden çıkmasına rağmen açık erişime verilen önemin yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun birden çok sebebinin olduğu düşünülmektedir ve bu sebepler:

- Bu alanda çalışma yapanların büyük çoğunluğunun BBY öğretim elemanlarından oluşması ve bölümün çok az sayıda üniversitede bulunması, bundan dolayı da üniversite genelinde bir farkındalık oluşturulamaması,

[2] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.yok.gov.tr/documents/9273450/9459025/DRIVER+Rehberi_19_08_2014_tr.pdf/3d19dcc9-6df9-4712-9650-8719231c1774

[3] Harmanlama sistemi (harvest system), açık erişim sistemlerinin içeriğini tarayarak, bir arayüzden birden fazla açık erişim sisteminin koleksiyonuna erişim sağlanması amacıyla hizmet veren çevrimiçi sistemlerdir.

- Üniversitelerdeki açık erişim sorumlularının, üniversite araştırmacılarına ve kütüphane kullanıcılarına yeterli bilgiyi vermemesi, bunun sonucunda ise araştırmacıların yayınlarının açık erişim sistemlerinde yerini almaması, kullanıcılar tarafından da bu sistemlerin kullanılmaması,
- Açık erişim sorumlusunun, açık erişimle ilgili yeterli bilgiyi kendisinin de bilmiyor olması sonucu, kurumdaki açık erişim sürecine yeterli katkıyı sağlayamaması,
- Öğretim elemanlarının konuya önyargılı bakmasından dolayı (zaman, para vb. bahanelerle), iletişime/bilgi sahibi olmaya kapalı olması,

olarak sıralanabilir.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı açık erişim, teorik olarak önemi anlaşılmış ve büyük bir ivme kazanmışken; uygulamada aynı ölçüde bir ilerlemenin sağlanamadığı görülmektedir.

Üniversitelerde bilimin akademisyenler tarafından üretiliyor olması, açık erişim bilincinin ve farkındalığının oluşması gereken kitleyi ortaya çıkarmaktadır. Bu bilincin ve farkındalığın oluşturulması görevi kurumlarda açık erişim süreci için görevlendirilmiş açık erişim sorumlusu personele düşmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, bilgi arama sürecinde hali hazırda açık erişimli bir yayına ulaşma konusunda da ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Anahtar kelimeler, üst verilerdeki hatalar, kurumsal açık erişim sisteminin harmanlama sistemlerine ve indekslere kaydının olmayışı ya da kullanıcının açık erişimli yayını nerede arayacağını bilmemesi gibi unsurlar bilgiye erişimi hayli zorlaştırmaktadır.

Açık erişimli yayınlara ulaşmada yaşanan problemlerden dolayı; açık erişim süreci olumsuz etkilenmektedir. Açık erişimli yayına erişilememe ve diğer yayınlar gibi kullanamama sorunlarının yanı sıra; şu iki sebebin açık erişim süreci üzerinde olumsuz etki yaratacağı öngörülebilir:

- Bilgiye ihtiyaç duyan kişiler, kısa zamanda ücretsiz ve engelsiz bilgiye erişimden memnun olmaktadır. Bahsi geçen bu kitle, açık erişimli bilgiye ulaşmada zorluk çekecekse ya da hiç ulaşamayacaksa; açık erişim onlar için bir önem arz etmeyecektir. Ancak; açık erişimli bilgiye engelsiz ve problemsiz olarak erişimin

sağlanması durumunda, bu bilgiyi kullanan kişinin de çalışmalarını açık erişimli yayınlaması konusunda teşvik edecektir.

- Açık bilime önem verenler ve yayınlarının açık erişimli olmasını isteyenler, kendi yayınlarının kullanılmasından ve atıf yapılmasından hoşlanmaktadır. Eğer bu yayınlar kullandırılamayacaksa; açık erişim onlar için giderek önemsiz hale gelecektir. Şöyle ki; hali hazırdaki açık erişimli çalışmalarının sıkça kullanılması ve bolca atıf alması, açık erişim hakkında pozitif düşünen yayın sahiplerini, daha çok motive edecektir. Bunun yanı sıra, özellikle üniversitelerdeki akademisyenlerin birbirleriyle deneyimlerini paylaşması, açık erişim konusunda farkındalık oluşmasına zemin hazırlayacaktır.

Öyleyse, açık erişim sürecinin doğru ve eksiksiz bir şekilde gerçekleşmesi için, açık erişimli yayınların görünür, erişilebilir ve kullanılabilir olması gerekmektedir.

Tüm bu bahsedilenler çerçevesinde, bu çalışmada, ülkemiz üniversitelerindeki açık erişim sistemlerinin durumu ve bu sistemlerden sorumlu personelin özellikleri belirlenmiştir. Ayrıca açık erişim sistemlerinde depolanan materyallerin sisteme nasıl tanımlandığı, açık erişim sisteminden sorumlu personelin beyanları doğrultusunda, saptanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, açık erişim sistemlerinde depolanan materyallerin dünya çapında görünürlüğü, açık erişim sistemlerinin harmanlama sistemlerine üyeliği ile ilişkilendirilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Üniversitelerde açık erişime verilen önem ve akademisyenlerin açık erişimli yayınlar hakkındaki tutumları ise açık erişim sorumlularının görüşleri doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır.

I.2. Amaç

Üniversitelerdeki açık erişim sistemlerinin ve bu sistemlerle ilgilenen sorumluların mevcut durumunun tespiti, açık erişimli yayınların sisteme tanımlanmasına paralel olarak üst verilerinin durumu, harmanlama sistemlerine üyeliklerinin mevcudiyeti gibi saptamalar ile birlikte açık erişim sorumlularının üniversite yönetimi ve akademik personelin açık erişimle ilgili tutumlarına dair görüşlerinin tespiti çalışmanın temel amaçlarıdır.

Çalışmanın amacına ulaşması ile açık erişim sistemlerinin eksiksiz ve hatasız biçimde çalışmasının sağlanacağı, sisteme tanımlanan materyaller için daha nitelikli ve standartlara uygun üst verilerin oluşturulacağı öngörülmüştür. Bunun yanı sıra çalışmada ortaya konan sonuçların, ülkemiz üniversitelerinin açık erişim konusunda ne durumda olduğunun tespiti yapılarak, üniversite yönetimi ve akademisyenlerin açık erişim farkındalığının artırılması hedeflenmiştir.

I.3. Önem

Açık erişimli yayınlarda görünürlük ve erişilebilirlik önemlidir. Çünkü araştırmacılar yaptıkları çalışmalarla bilimin gelişimine ve ülkenin kalkınmasına destek olmak isterken; aynı zamanda özellikle akademisyenler bu yayınları akademik yükselmede kullanabilmektedir. O halde yayınlarının başka çalışmalar için kullanılması ve bu durumun ölçülebilirliği önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile değerlendirilen açık erişim sistemleri hakkında şu konulara değinilmiştir:

- Açık erişim sorumlularının niteliği,
- Açık erişim sorumlusunun bağlı olduğu kurumdaki açık erişim sisteminin ve genel olarak ülkemiz üniversitelerdeki açık erişim sürecinin durumu,
- Açık erişim sistemine tanımlanan materyallerin kayıt girişlerine paralel olarak üst verilerinin değerlendirilmesi,
- Açık erişim sistemlerinin harmanlama sistemleri vasıtasıyla dünya çapında görünürlüğünün tespiti.

Ayrıca, açık erişim sorumlularının görüşleri doğrultusunda üniversite yöneticileri ve akademisyenlerin açık erişime verdikleri önem tespit edilmeye çalışılmıştır.

I.4. Varsayım

Ülkemizde açık erişim konusu son yıllarda önem kazanmış ve özellikle üniversitelerde açık erişim sistemlerinin kurulmasında ve faaliyete geçirilmesinde büyük

aşama kaydedilmiştir. Ülkemiz üniversitelerinde açık erişim sürecine ilişkin durumun ölçülebilmesi amacıyla ve araştırmanın amaçları doğrultusunda, çalışmanın varsayımları açık erişim süreci, bu süreçten sorumlu personel ile üniversite yönetimi ve akademisyenlerin bakış açısı bağlamında şu şekilde sıralanabilir:

Açık erişim süreci,

- Üniversiteler çoğunlukla açık erişim sürecinin yönetilmesine dair bilgi ve talimatları içeren bir politikaya sahiptir.
- Sistemin düzgün çalışmasını sağlayacak gerekli düzenlemelerin yapılmamış olması, sağlıklı bir açık erişim sürecinin yürütülmesini zora sokmaktadır.
- Çoğu açık erişim sisteminin uluslararası harmanlama sistemlerine kaydı bulunmaktadır.
- Sistemin kullanımını kolaylaştıracağı ve artıracağı düşünülen LDAP entegrasyonu ve ana tema üzerinde özelleştirmeler yapılandırılmamıştır.
- Açık erişim sürecinin doğru yönetimi için gerekli iş ve işlemler gerçekleştirilmiş, dolayısıyla ülkemiz üniversite açık erişim sürecinde yeterli düzeyde ilerleme sağlanmıştır.

Açık erişim sorumlusu personel,

- Çoğunlukla bilgi ve belge yönetimi/kütüphanecilik bölümü mezunu olmasına rağmen, yeterli mesleki ve açık erişim tecrübesine sahip değildir.
- Genellikle açık erişim kayıtlarını, yayın sahipleri yerine kendileri girmektedir.
- Açık erişim kayıtlarının hangi kurallara ve standartlara göre oluşturulması gerektiğini bilmektedir.
- Bağlı bulunduğu kurumda kütüphaneci/idari personel unvanına sahip olmakla beraber, çoğunlukla açık erişimle ilgili yalnız başına görev yapmaktadır ve bundan başka görevleri vardır.
- Açık erişimle ilgili toplantı ve etkinliklere katılmakta, konuyla ilgili gelişmeleri yakından takip etmektedir.
- Üniversite yönetiminin açık erişim sürecine yeterince önem vermediğini düşünmektedir.
- Akademisyenlerin açık erişim sürecine yeterince önem vermediğini düşünmektedir.

I.5. Yöntem

Çalışmada, araştırma konusuyla ilgili kaynakların tespiti için mevcut kaynakları inceleyerek veri toplama amacıyla geniş bir belgesel taramanın yanı sıra betimle yönteminden yararlanılmıştır (Çolak, 2012; akt. Nacar, 2017: 53). Betimleme (durum saptama) yöntemi, hipotezleri test etmek veya bazı soruların cevaplarını verebilmek için veri toplayarak yapılır (Arlı ve Nazik, 2003: 6).

Ülkemizde 206 üniversite bulunmaktadır[4]. YÖK'ün sitesinde yer alan, açık erişim sistemlerinin durumu ve kurulumları hakkında bilgi veren Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi sayfasında dizinlenen 167 üniversite bulunmaktadır. Listede, 167 üniversite için birer açık erişim sorumlusu atandığı görülmektedir.

Çalışma, ülkemiz üniversitelerinde görev yapan açık erişim sorumluları üzerine anket tekniği uygulanarak sürdürülmüştür. "Anket, verilerin sistemli bir şekilde toplanmasını sağlayan bir yöntemdir. Veriler, üzerinde uygulama yapılacak grubun belirlenerek, bu gruptaki insanlara bir takım sorular sorulmasıyla toplanır. Bu yöntem kullanılarak, insan davranışları, iş performansları, bilgi düzeyleri, tercihleri, tutumları, inançları, duyguları vb. farklı türlerde verilerin toplanması mümkündür. Fakat anketin amacına ulaşabilmesi için anketin hazırlık ve uygulama sürecine büyük önem gösterilmelidir. Ayrıca bu yöntemle veri toplarken, "zaman" ve "maliyet" gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır" (Houston, 2004: 9). Anket, 1 Kasım 2018-16 Kasım 2018 tarihleri arasında üniversitelerde açık erişim sorumlusu olarak görev yapanlara telefon, e-posta ve diğer internet araçları kullanılarak dağıtılmış ancak anketi cevaplayan 59 kişi üzerinde uygulanabilmiştir. Houston'un da bahsetmiş olduğu gibi anket uygulamadaki "zaman" ve "maliyet" faktörlerinden dolayı, anketi uygulamak ve elde edilen verileri değerlendirebilmek amacıyla çevrimiçi bir anket aracı olan "Surveey[5]" çevrimiçi paket programdan yararlanılmıştır. Bazı verileri değerlendirirken olgusal ve yargısal değişkenlerden yararlanılmış, elde edilen veriler üzerinden konuya ilişkin sonuçlara varılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu sonuçlar, betimleme yöntemi kullanılarak elde edilen verilerle karşılaştırılmış, çıkan sonuçlar analiz edilerek yorum ve tahminlerde bulunulmuştur. Anket "kişisel sorular", "kurumla ilgili sorular", "sistemle ilgili sorular",

[4] Türkiye'deki üniversiteler için bkz: http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz.
[5] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.surveey.com/survey/

“genel olarak yapılan iş ve işlemlerle ilgili genel sorular” ve “açık erişim sistemlerinin kullanımına yönelik sorular” olmak üzere 5 bölümden oluşmaktadır ve katılımcılara 9 olgusal ve 41 yargısal olmak üzere toplam 50 soru yöneltilmiştir. Sorulardan 47 tanesi kapalı, 3 tanesi açık uçlu soru formuna göre hazırlanmıştır.

Açık erişim sorumlularının cevaplandırdığı bu anketten elde edilen verilerden, açık erişim sorumlularının ve çalıştıkları kurumdaki açık erişim sistemlerinin durumu, bağlı olduğu kurumda açık erişime verilen önem ve açık erişim sorumlularının gözünden ülkemiz üniversitelerindeki açık erişim sistemlerinin genel durumu tespit edilmiştir. Verilen cevaplar birbirleriyle ilişkilendirilip analiz edilerek aralarında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Üniversite yönetcilerinin ve akademisyenlerin açık erişime bakış açısına ilişkin bulguların elde edilmesinde, anket sorularını cevaplayan açık erişim sorumlularının görüşlerine başvurulmuştur.

I.5.1. Kavramsal Çerçeve

21. yüzyılın başında açık erişim kavramının gelişmeye başlamasıyla birlikte, konuyla ilgili makale, bildiri ve tez gibi birçok bilimsel yayın üretilmiştir. Bu yayınlarda, açık arşiv, kurumsal arşiv, kurumsal açık arşiv, kurumsal akademik arşiv gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, üniversite bünyesinde gerçekleştirilen çalışmaların bir sunucu üzerinde ve uygun bir yazılım vasıtasıyla depolanması ve düzenlenerek erişime açılması amacıyla kullanılan sistemler “açık erişim sistemi” şeklinde ifade edilmiştir.

Tonta (2005), “Açık erişim ve kurumsal arşivler” isimli bildirisinde bilimsel çalışmaların sonuçlarının paylaşılması ve araştırma etkisinin artırılması, kütüphaneler aracılığıyla sunulan bilgi kaynaklarının çoğalması ve bilimsel bilgi ihtiyacının daha kolay karşılanabilmesi için bilimsel yayınların tam sürümlerinin (tam metin) çevrimiçi bir ortamda depolanması ve ücretsiz erişimin gerekliliğinden bahsetmiştir.

Kayaoğlu (2006), “Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı” isimli çalışmasında dergi krizi ile birlikte bilimsel iletişim sürecinde

yaşanan sorunlar ve bunun sonucunda da yeni elektronik yayıncılık modellerinin ortaya çıkışından bahsetmektedir. Daha sonrasında ise, açık erişim kavramının dünyada ve ülkemizdeki gelişiminden ve bilimsel yayınlara ücretsiz ve engelsiz erişimin ancak bu yolla mümkün olabileceğini vurgulamıştır.

Atılgan (2006), "Türkiyede Açık Arşiv Çalışmaları ve Ankara Üniversitesi Örneği" isimli çalışmasında, son yıllarda web teknolojilerinin bilimsel iletişim sürecini doğrudan etkilediğini, açık erişimle birlikte bilginin paylaşılma ve serbestçe erişilebilmesiyle birlikte, bilimsel yayınların görünürlüğünün artığından bahsetmiştir. Ayrıca açık erişim ve açık erişim sistemleri açıklanmış, Ankara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi hakkında bilgi verilmiştir.

Polat (2006a) "Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Kurumsal Açık Erişim Arşivleri" adlı makalesinde, bilimsel bilgiyi "bilimsel yöntem ve akıl yürütme yoluyla varlıklar hakkında elde edilen bilgi" olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bilimsel bilginin, "nesnel, evrensel, akla ve mantığa dayalı ve eleştiriye açık olma" gibi özelliklere sahip olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca; açık erişimin nasıl ortaya çıktığı ve gelişim safhalarına da değinilmiştir.

Boz ve Yıldızeli (2008), "Bilimsel İletişimde Kütüphaneler ve Bilgi Merkezlerinin Rolü" isimli çalışmasında, iletişimi ve bilimsel iletişimi açıklamış, bilimsel iletişimin dergi kriziyle birlikte problemler yaşadığını ve neticesinde ise açık erişimin ortaya çıktığını söylemiştir. Açık erişimle neyin hedeflendiğini sıralayan yazarlar, kütüphanelerin üzerine ne gibi görevlerin düştüğüne dair önerilerde bulunmuşlardır.

Yıldızeli (2007), "Küreselleşme Sürecinde Yayıncılık: Açık Erişim" isimli makalesinde son otuz yılda akademik dergilerde enflasyon oranının üzerinde fiyat artışı yaşandığına ancak; kütüphane bütçelerinde bu oranda artma olmadığına dikkat çekmiştir. Bunun neticesinde, kütüphanelerin araştırmacılar için kaynak sağlamada sorun yaşadığını belirtmiştir.

Ertürk ve Küçük ise (2010), son yıllarda bilimsel dergi fiyatlarındaki aşırı artışın, bilimsel iletişimin en önemli paydaşı olan bilim insanlarını, gelişen web ve bilgisayar teknolojilerinden de yararlanmaya zorladığından, bilim insanlarının yaptıkları çalışmaların görünürlüğünü arttırmakve içeriğine ücretsiz erişimin sağlanması amacıyla, çalışmalarını

kişiselweb sayfalarında ve/veya açık erişim sistemlerinde depolamaya ya da açık erişim dergilerinde yayınlamaya başlamalarına sebebiyet verdiğinden bahsetmiştir.

Kutluoğlu (2014), Türk Kütüphaneciliği Dergisi'nde yayınlanan "Açık Erişim" isimli makalesinde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin; özellikle de web teknolojisinin gelişmesiyle birlikte elektronik yayıncılığın büyük bir ivme yakaladığından ve elektronik ortamda üretilen bilimsel yayınların sayısında büyük bir artış gözlemlendiğinden bahsetmiştir. Hatta 21. yüzyıldabirçok bilimsel derginin yalnızca elektronik ortamda yayınlandığını söylemiştir. Bilginin üretildiği ve tüketildiği önemli kurumlardan biri olan üniversitelerin, kütüphaneleri/bilgi merkezleri her yıl bütçelerinin büyük bir kısmını elektronik yayınların aboneliğine ayırdığı ve kendi akademisyenlerinin hazırlamış olduğu akademik yayınların yayınlanabilmesi için yayıncılara büyük miktarda ücret ödemek zorunda kaldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu soruna çözüm olabilmesi amacıyla geliştirilen "açık erişim" süreci son yıllarda giderek önem kazandığını ifade etmiştir. Temelde "açık erişim" ile kamu kaynaklarıyla üretilen bilimsel yayınlara herkesin tam metin ve ücretsiz olarak erişmesi hedeflenmektedir. Böylelikle, akademisyenler yaptıkları çalışmaların görünürlüğünü ve kullanımını artıracak, diğer araştırmacılar da bu çalışmalardan faydalanarak kendi çalışmalarını oluşturabilecektir.

Gürdal ve diğerlerinin (2012), Araştırma Kurumları İçin OpenAIRE Kılavuzuisimli çalışmasında, Budapeşte Açık Erişim Bildirisi'nde (2001), yazara çalışmasını açık erişimli yayınlaması ve kullanıcıya erişim, kullanım ve paylaşım sürecinde, açık erişimin tam manasıyla nasıl işleyeceğine dair;

> "Bilimsel literatürün internet üzerinden finansal, yasal ve teknik bariyerler olmaksızın, erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir biçimde kamuya ücretsiz açık olması"

şeklinde kapsamlı bir tanım yapıldığından bahsetmişlerdir.

Bu kavram, bilginin herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmamasını vurgulayarak, zaman ve mekandan bağımsız erişilebilir olduğunu, elektronik ortamdaki belgelerin; herkesin erişebileceği bir WEB platformunda bulunması gerekliliğini de vurgulamaktadır. Açık erişim için temelde iki modül bulunmaktadır. Bunlardan ilki açık erişimli dergilerde

makalelere ücretsiz ve sorunsuz erişim, ikincisi ise kendi kendine arşivleme yöntemi ile mümkün olmaktadır. Kendi kendine arşivlemeden kasıt ise açık erişim sistemleri, konusal arşivler ve yazarların kendi web sayfaları aracılığıyla, çalışmalarını herkesin erişimine açmasıdır (Karasözen vd., 2010: 236). Sonuç olarak, tüm bunlar açık erişimli yayınları barındıran farklı düzenve ortamlara sahip sistemlerdir. Ülkemizdeise çoğu üniversite açık erişimli materyalleri kendi kendine arşivlemenin bir yöntemi olan açık erişim sistemi adı verdikleri ve DSpace isimli bir yazılım vasıtasıyla sunmaktadırlar.[6]

DSpace, herkes tarafından kullanılabilen açık depolar vasıtasıyla, kâr amacı gütmeyen ya da ticari kuruluşlar için tercih edilen bir yazılımdır. Kurulumu kolay, ücretsiz ve herhangi bir kuruluşun ihtiyaçlarına uyacak şekilde tamamen özelleştirilebilir. DSpace, metin, görüntü, hareketli görüntü, mpeg ve veri setleri dahil olmak üzere her türlü dijital içeriğe kolay ve açık erişim sağlar (dspace, 2018a).

Açık erişim, bilimsel çalışmaların kısıtlama olmaksızın paylaşılmasını esas almaktadır. Açık erişimli yayınların sunulduğu ve bilgi havuzu olarak da adlandırılabilecek sistemlere ise açık erişim sistemi denilmektedir. Açık erişim sistemleri, elektronik bilginin yönetimi ve ücretsiz sunulabilmesi için önemli ortamlardandır. Bu sebepten dolayı açık erişim sistemleri, ülkemizde bilimsel bilginin üretildiği ve tüketildiği önemli kurumlardan olan üniversitelerde bilgi yönetimi uygulamalarının gelişiminde önemli rol oynamaktadırlar (Odabaş, 2008: 1).

Bu bilgi havuzlarının (açık erişim sistemlerinin) içeriğinin indekslenmesi ise harmanlama sistemleriyle sağlanmaktadır. Üniversitelerde, sahip oldukları açık erişim sistemlerindeki üst verilerin Metadata Harmanlama Protokoluna ve OpenURL standardına (ölçümüne) uygun açık erişim sistemleri kurulmalı ve araştırmacıların bilimsel yayınlarını üniversitelerin açık erişim sistemlerinde yayınlamaları zorunlu hale getirilmelidir (Tonta, 2006: 30).

[6]Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi'nde listelenen 167 açık erişim sistemi arasından 132 tanesinin DSpace yazılımını kullandıkları görülmektedir. Daha detalı bilgi için bkz. http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/acik-erisim-sistemi-kurulum-listesi

I.5.2. Kapsam

Ülkemiz üniversitelerinin açık erişim sistemlerinden ve mevcut durumundan bahsedebilmek için, öncelikle açık erişimin ortaya çıkışı, ülkemizdeki ve dünyadaki gelişimi ve uygulamalarına ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Ardından, açık erişimin tanımına, amaçlarının neler olduğuna, avantajlarına ve açık erişim sistemlerinde kullanılan araçlara değinilerek, ülkemiz açık erişim süreci hakkında bilgi verilmiştir.

Ülkemiz üniversitelerindeki açık erişim sorumlularının niteliğinin saptanması, üniversite yönetimi ve akademisyenlerinin açık erişime bakış açısı, açık erişim sistemlerinin indekslerdeki durumu ve bu kullanılan sistemlerin olumlu ya da olumsuz yönlerinin irdelenmesi bu araştırmanın orijinal kapsamını oluşturmaktadır. Ayrıca, açık erişim kayıtlarının oluşturulmasında gerçekleştirilen hataların ya da doğrulukların temelleri ve bu temellere neden olan etmenler incelenerek ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki faktörler çerçevesinde değerlendirilmiştir:

- Açık erişim personeli yönünden,
    - Açık erişim elemanlarının niteliği,
    - Açık erişim elemanlarının mevcut durumu,
- Sistem ve yazılım yönünden,
    - Kullanılan açık erişim sistemi yazılımının mevcut durumu,
    - Sisteme tanımlanan materyallerin üst verilerinin durumu,
- Üniversite yönünden,
    - Üniversite yönetiminin açık erişime bakış açısı,
    - Üniversite araştırmacılarının açık erişime bakış açısı.

Açık erişim sürecinin üniversite yönünden değerlendirilmesinde, açık erişim sorumlularının görüşlerine başvurulmuştur. Çünkü, açık erişim sorumlularının, bağlı bulundukları kurumda açık erişim sürecini yönettikleri, üniversite yönetimiyle açık erişim konusunda ortak bir çalışma yürüttükleri ve genellikle akademisyenlerin yayınlarının açık erişim sistemlerine veri girişlerini kendilerinin yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, üniversite yönetimi ve akademisyenlerin açık erişime olan yaklaşımlarını değerlendirmede, açık erişim sorumlularının cevaplarının değerli olduğu düşünülmektedir.

I.6. Evren

Bu araştırma ülkemiz üniversitelerinde gerçekleştirilmiştir. Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesinde belirtilen açık erişim sistemlerinden sorumlu olan ve farklı unvanlarla üniversitelerde görev yapan 167 üniversite personeli araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

I.7. Düzen

Bu çalışma beş ana bölüm, kaynakça ve ekler kısımlarından oluşmaktadır.

İlk bölümde, çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kavramsal çerçevesi, kapsamı, varsayımları, evreni, düzeni ve kaynakları hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde ise, bilimsel iletişim, bilimsel dergi fiyatlarındaki artış ve süreli yayın krizi, açık erişim kavramının ortaya çıkışı, ülkemizdeki gelişimi, açık erişim yayıncılığı ve türleri, açık erişimde telif ve lisans uygulamaları, üniversitelerimizde kullanılan açık erişim sistemleri ve üniversite kütüphanelerinin bu süreçteki rolünden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde, bilgi erişim sistemi bağlamında değerlendirilen üniversite açık erişim sistemleri için kullanılan yazılımlardan, üst veri ve standartlarından, üniversiteler tarafından oluşturulan açık erişim politikalarından, açık erişim sistemlerinin içeriğinden ve bu içeriğin rehberlerde ve harmanlama sistemlerindeki görünürlüğünden bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde, ülkemiz üniversitelerinde açık erişim sistemlerinin değerlendirilmesi, açık erişim personelinin durumu, açık erişim sistemlerine materyallerin tanımlanmasında sergilenen davranışlar, üniversite yöneticilerinin ve akademisyenlerin açık erişimle ilgili tutumları, açık erişim sistemlerinin harmanlama sistemlerine kaydı ve ülkemiz üniversitelerinin açık erişime olan bakış açısı gibi konuları incelemek amacıyla mevcut durumun saptanmasına yönelik anket sonuçları ortaya konularak bulgular değerlendirilecektir.

Beşinci ve son bölümde ise, araştırmadan çıkan genel sonuçlar değerlendirilecek ve sorunların çözümüne dair öneriler sunulacaktır.

Bu tezin başında, Türkçe ve İngilizce olmak üzere tezin özeti, içindekiler, tablo ve şekillerin listesi, tezin sonunda ise kaynakça ve ekler yer almaktadır.

I.8. Kaynaklar

Araştırmanın kaynak tarama sürecinde, literatürdeki bilgi kaynaklarını belirli kılmak ve konuyla ilgili veri toplamak için arama motorları, veri tabanları, harmanlama sistemleri, indeksler, tartışma listeleri, bibliyografyalar, açık erişim sistemleri, basılı ya da elektronik süreli yayın makaleleri ve kitaplar, tezler, çeşitli web sayfaları ve bloglar incelenmiştir. Bunların yanı sıra, YÖK Tez Merkezi[7], ProQuest Dissertations and Theses Global[8], Library, Information Science and Technology Abstracts (LISTA)[9] ve Anahtar'dan[10] yararlanılmıştır. OpenAire[11], The Directory of Open Access Repositories (OpenDoar)[12], Registry of Open Access Repositories (ROAR)[13] ve Bielefeld Academic Search Engine (BASE)[14] gibi rehber niteliğindeki açık erişim kaynakları incelenerek literatür taraması genişletilmiştir. Ülkemiz için ise, Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi, Açık Erişim Türkiye[15], ULAKBİM Açık Erişim Faaliyetleri ve Türkiye Akademik Arşivi[16]'nden yararlanılmıştır.

Tez yazım sürecinde, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu esas alınmış, tezde yer alan alıntılar, göndermeler ve kaynakça için Kurbanoğlu'nun (2004) Kaynak Gösterme El Kitabı'ndan yararlanılmıştır.

[7] Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/
[8] Erişim adresi: https://search.proquest.com/pqdtglobal/index
[9] Erişim adresi: http://web.a.ebscohost.com/ehost/search/basic?vid=1&sid=b38f1104-c5f9-420b-8349-9a7fde33a9cb%40sdc-v-sessmgr03
[10] Polat ve Odabaş tarafından hazırlanan 2005 yılında Anahtar, 2009 yılında Anahtar II ve 2017 yılında Açık Anahtar isimleriyle yayınlanan, kütüphanecilik, arşivcilik ve dokümantasyon-enformasyon alanlarında yayınlanan toplantı, anı, armağan ve derleme kitaplar dizini.
[11] Erişim adresi: https://www.openaire.eu/
[12] Erişim adresi: http://www.opendoar.org/
[13] Erişim adresi: http://roar.eprints.org/
[14] Erişim adresi: https://www.base-search.net/
[15] Erişim adresi: http://acikerisim.org/
[16] Erişim adresi: http://arsiv.ulakbim.gov.tr/index

II. BÖLÜM
AÇIK ERİŞİMİN BİLİMSEL İLETİŞİMDEKİ ROLÜ VE BİLGİNİN YÖNETİLMESİ

II.1. Bilimsel İletişim

Tarih boyunca insanlar, içlerindeki öğrenme isteğinin bir neticesi olarak meraklarını giderebilmek ya da farklı sebeplerden dolayı ihtiyaç duydukları bilgi gereksinimini karşılayabilmek için farklı bilgi arama davranışları göstermişlerdir. Ayrıca, çeşitli verileri analiz ederek ulaştıkları bilgiyi de paylaşma ihtiyacı duymuşlardır. Yazının bulunuşundan önce sözlü olarak gerçekleşen bu paylaşım süreci, yazıyla birlikte tablet, papirüs ve parşömen gibi ilkel bilgi kayıt ortamlarında kendisini göstermiştir. Kâğıdın kullanılmaya başlanması ve matbaanın icadıyla birlikte, bilgi yayımında artış görülmüş ve içinde bulunduğumuz çağın temelleri atılmıştır. Günümüzde iletişim sözlü, basılı ve elektronik ortamlarda gerçekleşmeye devam etmektedir.

İletişim; dünya üzerinde yaşayan canlılar arasında bilgi, duygu, düşünce ve haber paylaşımını ve aktarımını içeren bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Boz ve Yıldızeli, 2008). İletişimin temelinde "dil" yatmaktadır. Dil ise kültür ve yaşamın bir sembolü olmasının yanı sıra bilimsel iletişim için temel bir rol oynamaktadır. Çünkü kullanılan dil, iletişim sürecinde kaynak ile alıcı arasında bağ kurmada en önemli unsuru oluşturmaktadır.

İletişimin etkili bir biçimde gerçekleşmesi için son derece önemli bir misyona sahip olan bilgi ise (Şahin, 2007: 82), "insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü" olarak tanımlanmaktadır (Gülseçen, 2014: 63). Bilgi kavramı, eskiden yalnızca felsefenin bir tartışma konusuyken, zaman içinde bilimsel alanların ortaya çıkmasıyla tüm bilim dallarının konusu haline gelmiştir (Uçak, 2010: 706). Ayrıca bilgi, gündelik, dini, teknik, sanat, felsefi ve bilimsel olmak üzere farklı türlere ayrılarak tanımlanmıştır. Bilimsel iletişim sürecinde kullanılan bilimsel bilgi ise: Bilimsel yöntem, akıl, deney gözleme dayalı olarak elde edilen, objektif, sistemli, tutarlı ve eleştiriye açık teorik bilgi olarak tanımlanmaktadır (Bilimsel bilgi, 2018).

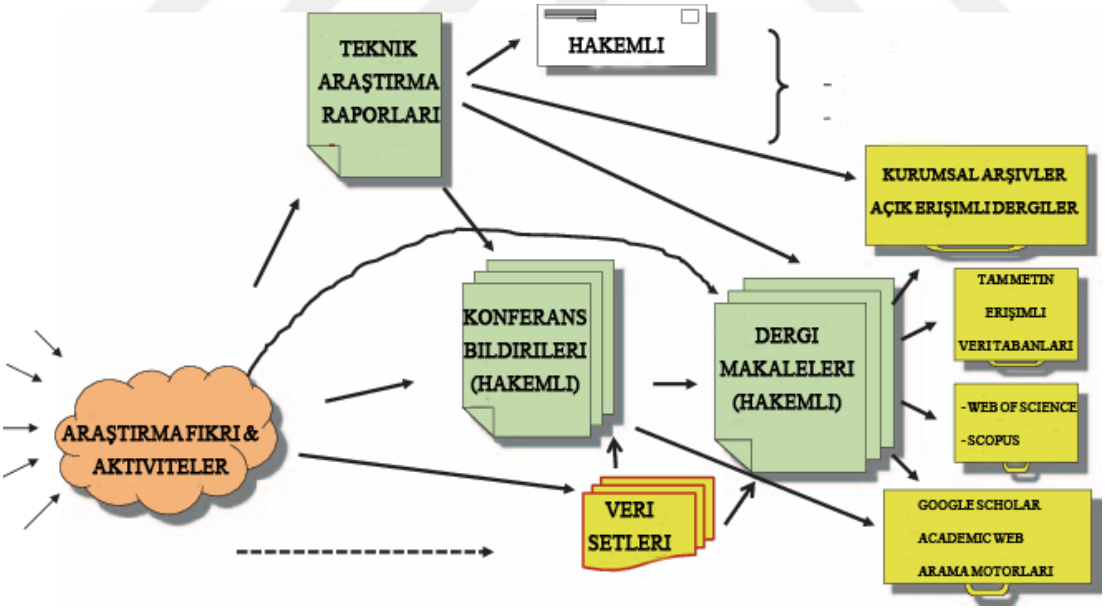
Bu bahsedilenler ışığında bilimsel iletişim; bilim insanlarının yaptıkları araştırmalar sonucu elde ettikleri bulguları, çeşitli platformlar vasıtasıyla, o alana özgü bir dil kullanarak

sözlü ya da yazılı olarak sundukları ve paylaştıkları bir süreci kapsamaktadır (Uçak ve Al, 2009: 2) şeklinde ifade edilebilir.

Günümüzde bilimsel iletişim, kitap, bildiri ve dergi gibi geleneksel bilimsel iletişim kanalları ile gerçekleştirilmesinin yanı sıra, teknolojik gelişmelere paralel olarak elektronik platformalar kullanılarak da yapılmaktadır (Polat, 2006a: 54). Bilimsel iletişimin ve şeffaflığın bileşenlerinden biri olan açık bilim kavramı ise; bilimsel çalışmalara ve bu çalışmaların sonuçlarına açık erişimi ifade etmektedir (Açık bilim, 2018). Bilimsel iletişim sürecinin en önemli unsuru olan yazarlar, çalışmalarında kullanabilecekleri verileri daha çok elektronik ortamdan temin etme yoluna gitmekte ve bu çalışmalarını açık erişim sistemleri, ön baskı arşivleri, açık erişimli dergiler, sosyal ağlar ve kendi web sitelerinde paylaşma yoluna gitmektedirler (Uçak ve Al, 2009: 2).

Bahsi geçen bilimsel iletişim süreci, Inwersen (2014: 108) tarafından şu şekilde görselleştirilmiştir:

Şekil 1: Bilimsel İletişim Süreci

Bilimsel iletişim sürecinde açık erişim sistemleri ve açık erişimli dergilerin ne denli önemli olduğu yukarıdaki görselde son derece açıktır. Özellikle finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın bilimsel iletişime katkıda bulunan açık erişim sistemleri bu süreçte araştırmacılar ile hedef kitle arasında bağ kurmada son derece önem taşımaktadır.

Bunun yanı sıra akademik arama motorları da, bilimsel yayınları dizinleyerek kullanıcılar tarafından kolay erişebilir hale getirmesinden dolayı oldukça önemlidir. Gelişmiş arama seçenekleri ve filtre kullanılmasına imkân sağlamasından dolayı bilgiye erişimi hızlandıran ve kolay hale getiren arama motorları bilimsel iletişim sürecinin önemli unsurlarından biridir. Öyleyse; açık erişimli bilimsel yayınları tek bir arayüz ve tek bir arama motoru tarafından taranabilir hale getiren veri tabanı, harmanlama sistemi ya da indeks diye adlandırılan bu sistemlerin bilimsel iletişim sürecine büyük katkı sağladığı söylenebilir.

Ayrıca akademik çalışmalarda yazarların özellikle görünür olmak istedikleri için literatüre açık erişimli olarak kazandırılan yayınlar göz önünde bulundurulduğunda, Web of Science, Scopus gibi atıf dizinlerinin önemi de göz ardı edilemez. Çünkü açık erişimli yayınların yazarları, açık erişimin ona getirisi olduğunu düşündüğü atıf analizlerine ve açık erişimde olan yayınların ne denli kullanıldığı hususuna dikkat edecektir.

Tüm bu bahsedilenler ışığında, açık erişimin bilimsel iletişim sürecinde büyük rol oynadığını söylemek doğru olacaktır. Ancak; bilimsel yayınların künyelerinin ve özet bilgilerinin tutulduğu üst verilerin doğru ve nitelikli oluşturulması, indekslerde, rehberlerde ve arama motorlarında görünür olma ve bilgiye erişimde isabet oranının yükselmesi bakımından son derece önemlidir.

II.2. Bilimsel Dergi Fiyatlarındaki Artış ve Süreli Yayın Krizi

1600'lü yılların ortalarından günümüze kadar, bilimin gelişimi ve ilerleyişinde önemli bir yere sahip olan dergiler, bilimsel iletişim sürecinde de yeri doldurulamaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. (Küçük vd, 2008: 309). Çünkü bilimsel bilginin birikerek geliştirilmesi, bilimsel dergilerin içeriğinin görünür olmasıyla mümkündür (Arık ve Türkmen, 2009: 1).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeler, "Ar-Ge" faaliyetlerine önem vererek araştırmacıları teşvik etmişlerdir. Bilim insanlarının akademik yükselmede kullandıkları yayınlarını bilimsel dergilerde yayınlatma isteklerinden faydalanmak isteyen yayınevleri ise bu durumu kâr etmek için bir fırsat olarak görmüşlerdir.

Günümüzde geleneksel yayıncılıktan, elektronik yayıncılığa yoğun bir geçişin olduğu bilinmekte ve buna paralel olarak da, bilimsel bilginin üretimi, yayınlara erişme ve paylaşma süreci de hızlanmaktadır. Karasözen, (1996: 231-232) her 10-20 yılda bir bilimsel bilginin ikiye katlanmasını enformasyon krizi olarak nitelendirmekte ve aynı zamanda dolara bağlı olarak bilimsel dergi fiyatlarındaki hızlı yükselişle birlikte akademik kütüphanelerin kriz yaşadığından bahsetmektedir.

Boz ve Yıldızeli (2008: 201), bu krizin, 1900'lü yılların sonlarında Avrupa'nın önde gelen yayınevlerinin, diğer yayınevleri ile anlaşma yoluna giderek yayın çıkarma ve veri tabanı oluşturmada tekelleşmeye gitme sonucu, dergi aboneliklerinde aşırı fiyat artışı uygulanmasıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Kütüphanelerin bütçelerinden daha fazla pay ayırmalarına karşın, dergi aboneliklerinde kesinti yapmalarına neden olan bu artışlar, üretim ve dağıtım maliyetleri açısından önemli avantajlar sağlayan elektronik yayıncılık ortamında da katlanarak devam etmiştir (Polat, 2006b: 81).

Ticari dergilerdeki keyfi ve aşırı fiyat artışlarının bir sonucu olarak "dergi krizi" diye adlandırılan bu süreç bilim insanları için büyük bir problem haline gelmiş ve araştırmacıları, basılı dergi yayıncılığı sürecini yeniden gözden geçirmeye yönlendirerek (Kayaoğlu, 2006: 29) bilimsel yayınlara engelsiz erişim düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Bilgi teknolojilerinde yaşanan büyük gelişmeler, bilimsel etkileşimi kolaylaştırmak amacıyla alt yapıyı oluşturmuş, bilgiye zaman ve mekândan bağımsız erişimin önünü açmıştır. Bilgiye hızlı ve kolay erişim sağlamanın yanında, daha düşük maliyetle ve hatta ücretsiz erişmek isteyen kullanıcılar ise "açık erişim" sürecinin doğmasında en büyük etken olmuştur.

II.3. Açık Erişim Girişimi ve Gelişimi

Polat'ın (2006b: 84) Björk'ten (2004) aktardığına göre, "bilim insanlarının çalışmalarını internet üzerinden ücretsiz yayınlamalarıyla başlayan açık erişim düşüncesi, 1990'lı yıllarda birkaç e-baskı arşivi ve buna paralel olarak da birkaç yüz hakemli, elektronik açık erişimli dergiyi ortaya çıkarmıştır. Bunlarda temel felsefe elektronik

ürünlere serbest erişim iken, daha sonraları sistematik uygulamalarla "açık erişim yayıncılık" olarak da bilinmiştir."

Kayaoğlu (2006: 33), açık erişim kavramının içeriğine özellikle değinen ve açık erişim sürecini tetikleyen üç belgeden bahsetmiştir. Bunları; "Budapeşte Açık Erişim Girişimi" (Budapest Open Access Initiative, 2002), "Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi" (Bethesda Statement on Open Access Publishing, 2003) ve "Fen ve İnsan Bilimlerindeki Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi" (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 2003) olarak sıralamaktadır.

Açık erişim fikrinin kökeni, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'ne dayanmaktadır. 2002 yılında Macaristan'ın Budapeşte kentinde, internet üzerinden tüm akademik makalelere serbestçe erişilebilmeyi konu alan, Açık Toplum Enstitüsü tarafından düzenlenen bir toplantı sonrasında açık erişim sonucu çıkmıştır. Bu sonuçla birlikte; açık erişim kavramının tanımlanması da ilk kez Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nde anlam bulmuştur. Açık erişim kavramı burada, "internetin kendisi tarafından erişilemez hale getirilmesi dışında, mali, hukuki veya teknik engeller olmaksızın; kamuya açık internet üzerinde ücretsiz kullanılabilir olması, kullanıcılara okuma, indirme, kopyalama, çıktı alma, arama, makalelerin tam metnine link verme, indeksleme için tarama yapma, yazılıma veri olarak aktarma ve yasal amaçlı kullanma için izin vermeyi kastediyoruz" şeklinde tarif edilmiştir (Budapest, 2002).Açık erişimin, bu tarifin yanı sıra çok çeşitli tanımları vardır ve halen kavram olarak geliştirilmektedir.

Yukarıda bahsedilen tanım incelendiğinde açık erişimin gerçekleşebilmesi için temelde şu üç faktörün etkisinden kurtulmak gerektiği ortaya çıkmaktadır:

Mali engel: Araştırmacılar çalışmalarında literatürden sıkça yararlanmaktadır. Literatür taraması sonucu ihtiyaç duyduğu bilgiye erişmek istemesi son derece doğaldır. Ancak, bu bilgi kaynaklarının ücretli olması, araştırmacıyı işine yarayacak bilgiyi elde etmede seçici davranmak zorunda bırakmaktadır. Çalışması için gerekli tüm kaynaklara ulaşamaması durumunda ise araştırmacının çalışmasında bazı eksikliklerin doğmasına sebebiyet verebilir. Bundan dolayı, araştırmacının daha az maliyetle daha fazla kaynağa erişmek istemesi son derece doğaldır. Erişilmek istenen materyale ücret ödemeden

erişilebilmesi araştırmacının çalışmasında kullanacağı materyal sayısını artıracak ve daha kaliteli çalışmalar yapabilecektir.

Hukuki engel: Araştırmacının çalışmasında kullanacağı materyallerde lisans ve telif hakkı gibi herhangi bir hukuki engelle karşılaşmaması, faydalanabileceği kaynakları etik kurallar çerçevesinde, telif hakkı gözetilerek, sorunsuz bir şekilde kullanılabilmesi anlamına gelmektedir.

Teknik engel: Araştırmacılar, çalışmaları için kaynak bulma sürecinde internetten sıkça yararlanırlar. Ancak bazen, yaşanan bazı teknik engellerden dolayı, ihtiyaç duydukları bilgi kaynağına erişim sorunu yaşayabilirler. Açık erişim yayını yapılan platformun, sürekli olarak herkesçe erişilebilir olması gerekmektedir.

Bu engellerin ortadan kaldırılması gerektiğindeki temel amaç, araştırmaları herkesçe kolay erişilebilir kılmaktır. Böylelikle, araştırmacılar daha önceki çalışmaları kolaylıkla kullanabileceklerdir. O halde, açık erişimin temel mantığındaki, çalışmaların ücretsiz olarak kamuya açılması, herhangi bir yasal ya da teknik engelin olmaması gerekliliğine uyulması gerekmektedir.

Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin ardından 2003 yılındaki Bethesda Bildirisi ve Berlin Bildirgesi'nde ise yazarın ya da telif hakkı sahibinin çalışmasının ekleriyle birlikte tamamının, izin açıklamalarının bir kopyasını da içererek sınırsız dağıtıma, birlikte çalışabilirliğe ve uzun süreli arşivlemeye imkân sağlayan en az çevrimiçi bir depoda (sistemde/arşivde), saklanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Bethesda ve Berlin'in açık erişime ilişkin tanımları uyarınca; kullanıcı hakları, açık erişimli yayınlara dünya çapında, özgür bir şekilde sürekli erişim hakkının sağlanması ve çalışmanınhalka açık bir şekilde sunularak kullanıcılar tarafından kopyalanması, kullanılması, dağıtımı, paylaşımı, gösterimi ve az sayıda basılı kopya alınabilmesi hususlarında izin verilmesi olarak belirlenmiştir (CSHL, 2018). BöyleceBudapeşte Açık Erişim Bildirisi'nde tanımlanan açık erişim sürecine ek olarak kullanıcıların kaynaklara erişim hakları ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

II.3.1. Türkiye'de Açık Erişim Süreci

Ticari yayınlar aracılığıyla gerçekleşen bilimsel iletişim süreci, bu yayınlardaki yüksek miktardaki fiyat artışları nedeniyle sekteye uğramış; bilimsel bilginin tüketimi dolayısıyla da nitelikli yeni bilginin üretimi sürecine son derece olumsuz yansımaları olmuştur. Bahsi geçen bu ticari yayınların çoğunlukla yurt dışında üretildiği ve yabancı para birimleri üzerinden sağlanması, hem ülkemiz hem de kullanıcılar açısından yüksek miktarda ücret ödeyerek abone/sahip olunması anlamına gelmektedir. Bunun dışında ülkemizde üretilen bilimsel yayınlara erişim sağlanması konusunda da büyük sıkıntılar yaşanması ve araştırma etkisinin artışına duyulan ihtiyaç (Akbaytürk vd., 2013), ülkemiz bilim insanlarını bilimsel bilgiye tam metin erişebilme konusunda yeni arayışlara yönlendirmiş ve açık erişim sürecinin başlamasına sebebiyet vermiştir.

Ülkemizde açık erişimden yoğun olarak bahsedilmesi, diğer ülkelerle hemen hemen aynı tarihlere rastlamaktadır. Ülkemizde ilk olarak 2005 yılında İstanbul'da X. Türkiye'de İnternet Konferansı'nda 4 bildiriyle tartışılmaya başlanan açık erişim kavramı daha sonra Pamukkale Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Bilgi Teknolojileri Kongresi IV, Akademik Bilişim 2006 ile devam etmiş ve açık erişim, açık arşivler, kurumsal arşivler gibi kavramlar tartışılmıştır (Karasözen vd., 2010: 237). Ardından misyonu; ulusal farkındalığın oluşması, ülkemizdeki açık erişim sürecinin başlamasına öncülük etmek, üniversiteler ile diğer ilgili araştırma kurumlarını açık erişim konusunda bilinçlendirmek olan ve Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD), Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS), Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK) ve Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM)'nden temsilciler ile Açık Erişim Danışma Kurulu oluşturulmuştur (Aka, 2017: 57-58).

Daha sonra 2006 yılında ANKOS Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler ismiyle bir çalışma grubu kurarak; kendilerine ait bir web sayfası üzerinde Açık erişim üzerine sözlük, broşür ve açık erişim sistemi oluşturmaya yönelik bilgilerin yer aldığı kılavuz, ulusal girişimlerle ilgili bilgiler, açık erişim konulu yayınları paylaşmaya başlamıştır. Bununla birlikte akademisyenler, kütüphaneciler ve diğer araştırmacılar tarafından, açık erişim konulu çok sayıda bildiri, makale ve tez gibi çalışmalar da yine bu dönemde yapılmıştır. (Karasözen vd., 2010).

Tüm bunların yanı sıra 2012 yılında Hacettepe Üniversitesi'nin ev sahipliğinde, açık erişim sistemleri vasıtasıyla kamu destekli bilimsel yayınlara herkes tarafından ücretsiz olarak erişilebilmesi için akademisyenler, yöneticiler, kurum çalışanları, dernek üyeleri ve yayıncılardan yaklaşık 200 kişinin katılımıyla 1. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı düzenlenmiştir. Bu çalıştayda; açık erişimli yayınların açık erişim sistemleri vasıtasıyla sunulabilmesi üzerine açık erişim politikalarının nasıl oluşturulması gerektiği ile açık erişimi hayata geçirebilmek, geliştirebilmek için nelerin yapılması gerektiği ve mevcut alt yapı durumu gibi önemli konular tartışılmıştır. Akabinde ise Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğünce Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Sekreterliğine, YÖK Başkanlığına, Kalkınma Bakanlığına, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Başkanlığına, Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) Başkanlığına ve üniversite rektörlüklerine gönderilmiştir (Tonta, 2012).

Bu toplantılar, büyük katılımlar sağlanarak ve açık erişimle ilgili konular konuşularak 2017 yılında 6. Ulusal Açık Erişim Konferansı'na değin her yıl düzenlenmeye devam etmiştir. Ancak; bu toplantılardan en önemlisi, 20-21 Ekim 2014 tarihinde, YÖK'ün ev sahipliğinde, dönemin Başbakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu ve dönemin YÖK Başkanı Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya'nın katılımıyla gerçekleştirilen 3. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı'dır (Açık erişim, 2014). Çünkü bu Konferans'ta "Yükseköğretim Açık Arşiv Projesi" (YAAP) hakkında bilgi verilmiş ve ülkemizde üretilen bilimsel yayınların açık erişim sistemleri vasıtasıyla görünür ve erişilebilir olması üzerinde durulmuştur. Ardından YÖK'ün öncülüğünde, Ulusal Akademik Arşiv Projesi başlatılmış ve akademisyenler tarafından yapılan çalışmaların, üniversite bünyesinde kurulan bir açık erişim sistemi vasıtasıyla ücretsiz bir şekilde paylaşımının önemi vurgulanmıştır (Odabaşoğlu, 2016: 77-78).

Ayrıca 2013 yılında, TÜBİTAK ULAKBİM çatısı altında, akademik süreli yayıncılığın ülkemizde daha kaliteli hale gelmesini sağlamak için ulusal akademik dergilerin içeriğinin tüm dünyaca taranabilir ve tam metin erişilebilir hale getirilmesi sonucu kullanımını artırmak amacıyla elektronik ortamda barındırma ve editoryal süreç yönetimi hizmeti sunan "Dergi Park" projesi başlatılmıştır. Dergi Park projesi Ekim 2018 tarihi itibariyle içerisinde 2020 dergi bulundurmaktadır. (Dergipark, 2018).

Uygulamada ise, tezlerin açık erişimli olarak sunulması düşüncesiyle açık erişim sistemi üzerinden yayınlanması Hacettepe Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'de farklı yayın türlerinin bir açık erişim sistemi üzerinden açık erişimli yayınlanması faaliyetini aktif olarak sürdürerek diğer kurumlara öncülük eden ilk açık erişim sistemi Ankara Üniversitesi'ne aittir (Karasözen vd., 2010: 239). Günümüzde halen hizmet vermeye devam etmesi bakımından önemli olan "Ankara Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi" adıyla yayın yapmaya başlayan, içerisinde makale, bildiri, rapor, proje, ders notu ve kitap bölümü gibi farklı yayın türlerinin bulunduğu bir açık erişim sistemi oluşturulmuştur (Karasözen vd., 2010). Sistem halen (31.10.2018 tarihi itibariyle) 13 farklı dilde 19132 makale, 10586 tez, 933 rapor ve 83 kitap ile yayınına devam etmektedir. Ankara Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi için bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıca bahsedilecek olan ve günümüz üniversiteleri tarafından yaygın olarak kullanılan DSpace yazılımından farklı olarak, 2005 yılında MİTOS yazılımı geliştirilmiş ve zaman içerisinde daha da geliştirilerek kullanılmaya devam etmektedir. MİTOS yazılımı ayrıca ülkemizde oluşturulan ilk açık sistemi yazılımı olması bakımından da önemlidir (Mikrobeta, 2011).

Bunların yanı sıra, Atatürk Üniversitesi Açık Arşivi 2007 yılında bir proje kapsamında ortaya çıkmış ve 2008 yılında içeriğinde makale, kitap, tez, sunum, bildiri, rapor ve ders materyali gibi farklı türlerde yayınlarla genel nitelikli bir açık erişim sistemi olarak yayın hayatına başlamıştır. Bu örneklerin yanı sıra, yine o tarihlerde özellikle OpenDoar, ROAR ve OAIster gibi harmanlama sistemleri tarafından taranabilmesi bakamından önem kazanmış Gazi Üniversitesi, Atılım Üniversitesi ve Sabancı Üniversitelerinin de birer açık erişim sistemine sahip oldukları bilinmektedir. (Odabaş, 2008: 5-6). Ardından 2014 yılında YÖK'ün sürece dâhil olmasıyla[17], üniversiteler açık erişim sistemi kurma çabalarını hızlandırmışlar ve günümüze kadar yeni birçok açık erişim sistemi kurularak faaliyetlerine başlamıştır.

[17] YÖK tarafından üniversitelere gönderilen resmi yazı için bkz. http://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/Ulusal+Akademik+Arşiv+Projesi+Açık+Erişim+Seminer i+Resmi+Yazısı.pdf/17ec1079-7c89-4373-b223-13530a7ba638

II.3.1.1.Açık Erişimin Gelişiminde Üniversite Kütüphanelerinin Rolü

Üniversiteler, bilgi ve düşüncelerin paylaşılması, çoğaltılması, korunması, yorumlanması ve yayılması sürecine hizmet eden, araştırma-geliştirme, basım-yayım, eğitim-öğretim gibi etkinlikler ile faaliyet gösteren kurumlardır (Wilson ve Tauber, 1956; akt. Çelik ve Uçak, 1993: 115). Üniversitelerde görev yapan akademisyenler, araştırmacı rolüyle bilime katkı sağlarken; üniversite kütüphaneleri de içerisindeki basılı ya da elektronik dermeleriyle bilim insanlarına bilgi kaynağı temin etmektedirler.

Çukadar ve diğerleri (2011: 2426), üniversite kütüphanelerini"üniversitenin amaç ve işlevlerine paralel olarak üniversitede yapılan öğretimi, araştırmayı, akademik çalışmaları doğrudan destekleyen, sürekli yeni bilgi kaynakları ile gelişen ve bilimin son verilerini kullanıma sunan kurumlar" olarak tanımlamışlardır. Keseroğlu da kütüphaneleri (2010: 694), kayıtlı bilginin depolanarak korunduğu yer olarak tarif etmiştir. Karakaş ise (2018: 58) bu kütüphanelerde görev yapan kütüphanecilerin ilk görevinin kullanıcılar ile bilgi arasındaki problemlerin ortadan kaldırılması olduğunu söylemiştir.

Üniversite, üniversite kütüphanesi ve kütüphaneciler hakkında bahsedilen tüm bu amaç ve işlevler göz önünde bulundurulduğunda, üniversitelerin kalbi olarak nitelendirilen kütüphanelerin ve buralarda çalışan kütüphanecilerin, bilimin önündeki engelleri kaldırmak gibi temel bir görevi olduğu söylenebilir.

Bilim insanları, yaptıkları çalışmalarda, daha önce yapılmış benzer konudaki araştırmalardan sıklıkla faydalanırlar. Aynı şekilde, bilim insanları kendi çalışmalarının başkaları tarafından görünür olmasını istemektedirler. Çünkü her bilimsel çalışma insanlığa yarar ve bilime katkı sağlanması amacıyla yapılır.

Üniversite kütüphaneleri, hedef kitlesinde öğrencilerin, üniversite personelinin ve araştırmacıların olduğu bir bilgi merkezi türüdür. Bilim insanları yaptıkları araştırmalar için kullanacakları kaynaklara erişebilmek için kütüphanelerden sıklıkla faydalandıkları gibi, kendi çalışmalarını yine kütüphaneler aracılığıyla diğer kullanıcılarla paylaşmaktadırlar. Bu durum irdelendiğinde, kütüphanelerin araştırmacı ile diğer araştırmacılar arasında bir bağ kurduğu da söylenebilir.

Ancak kütüphaneler basılı ya da elektronik dermelerini oluştururken, bütçelerini de göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu açıdan bakıldığında, dünya üzerindeki tüm bilimsel yayınları kütüphane koleksiyonuna katmak olanaksız gözlenmektedir. Her ne kadar, kütüphaneler ihtiyaç doğrultusunda dermelerini geliştirmeye çalışsalar da, ihtiyaç duyulan her kaynağa sahip olmak oldukça zordur. Bu sebeplerden dolayı kütüphaneler, bilgi kaynaklarına daha az maliyetle ya da ücretsiz sahip olma çabası içerisine girmişlerdir.

Bununla birlikte 2013 yılında Çanak ve diğerleri tarafından hazırlanarak YÖK Başkanlığı'na sunulan Üniversite Kütüphaneleri Raporu'nda ülkemiz açık erişim süreci ile ilgili önerilerin sunulması, bu kavram hakkında ülkemizde farkındalığın artması ve gelişimine katkı sağlaması bakımından oldukça önemli rol oynamıştır. Bu raporda konuyla ilgili aşağıdaki hususlar dikkat çekmektedir:

- Ülkemiz üniversitelerinin tamamında kütüphanelerin de desteğiyle birer açık erişim sistemi oluşturulmalıdır. Çünkü ülkemizde yapılan bilimsel çalışmaların, ulusal ve uluslararası alanda görünürlüğünün artması, üretilen bilginin kalitesinin sınanmasına ve dolayısıyla artmasına vesile olacaktır.
- Bu sistemlere, üniversite bünyesinde üretilmiş makale, bildiri, kitap, proje, ders materyali, rapor ve sunumların konulması zorunlu tutulmalı ve akademisyenler teşvik edilmelidir. Bu yayınların indeksler, harmanlama sistemleri ve arama motorları ile taranabilmesi sağlanarak ulusal akademik veri havuzu oluşturulabilecektir.
- Açık erişim sistemlerinde yer alan akademik yayınlar, ülkemiz üniversitelerinde ve Üniversiteler Arası Kurul (ÜAK) bazında akademik yükselmede kullanabilir hale gelmelidir. Böylelikle akademisyenler tarafından yapılan çalışmaların, herkesçe erişilebilir vaziyette bu sistemlerde daha fazla yer alacağı ön görülmektedir.
- Üniversite dergilerinin, açık erişim sistemleri tarafından harmanlanabilmesi ve görünürlüğünün artırılabilmesi için ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) üzerinden yayınlanmalıdır[18]. Ayrıca bu vesileyle dergi alt yapıları aynı standartlar temel alınarak oluşturulacağından dolayı, ulusal/uluslararası arama motorlarınca da taranabilir hale gelecektir.

[18] 2017 yılına kadar Open Journal System (OJS) kullanılmış fakat daha sonraları dergi ve kullanıcı sayısının hızla artmasıyla birlikte OJS'nin ihtiyaçlara cevap vermemesinden dolayı ULAKBİM tarafından ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) sistemine geçilmiştir (Dergipark, 2018).

- Üniversitelerin bu süreci doğru bir şekilde yürütebilmesi için, akademisyen, kütüphaneci ve bilgi işlem personelinden oluşan bir çalışma grubu kurması gerekmektedir. Farklı türdeki personellerden oluşan grup, farklı düşünce ve fikirler ile kurumdaki açık erişimin gelişimine katkı sağlayacağı gibi; kütüphaneciler, akademisyenler ve bilişim personelinin de açık erişime olan ilgisini artıracaktır.

Üniversitelerde açık erişimin yaygınlaştırılması ve bu sayede çalışmanların daha da görünür olmasının önemine değinen rapor, ayrıca üniversite kütüphanelerinin de bu sürecin olmazsa olmazı olduğunun vurgulanması bakımından önemlidir.

Bununla birlikte, üniversite kütüphanelerinin açık erişimin gelişiminde temelde iki farklı yaklaşımla rol oynadığı söylenebilir. Bunlardan ilki, bu kütüphaneleri kullanan araştırmacıların, bilimsel bilgiye ücretsiz erişmek istemesi sonucu açık erişimin doğmasına ve gelişimine katkı sağlaması; ikincisi ise araştırma kütüphanelerinin bağlı bulunduğu kurumlarda görev yapan araştırmacıların yayınlarını açık erişimli yayınlama düşüncesidir.

Ayrıca, 2014 yılında düzenlenen 3. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı ile birlikte YÖK'ün de konuya dahil olmasıyla birlikte, üniversitelerde açık erişim alt yapısının geliştirilmesi, açık erişim sistemlerinin kurulması, açık erişim politikalarının oluşturulması ve akademisyenlerin çalışmalarının açık erişim sistemleri üzerinden yayınlanması düşüncesi, üniversite kütüphanelerinin konuya dahil olmasını zorunlu kılmıştır.

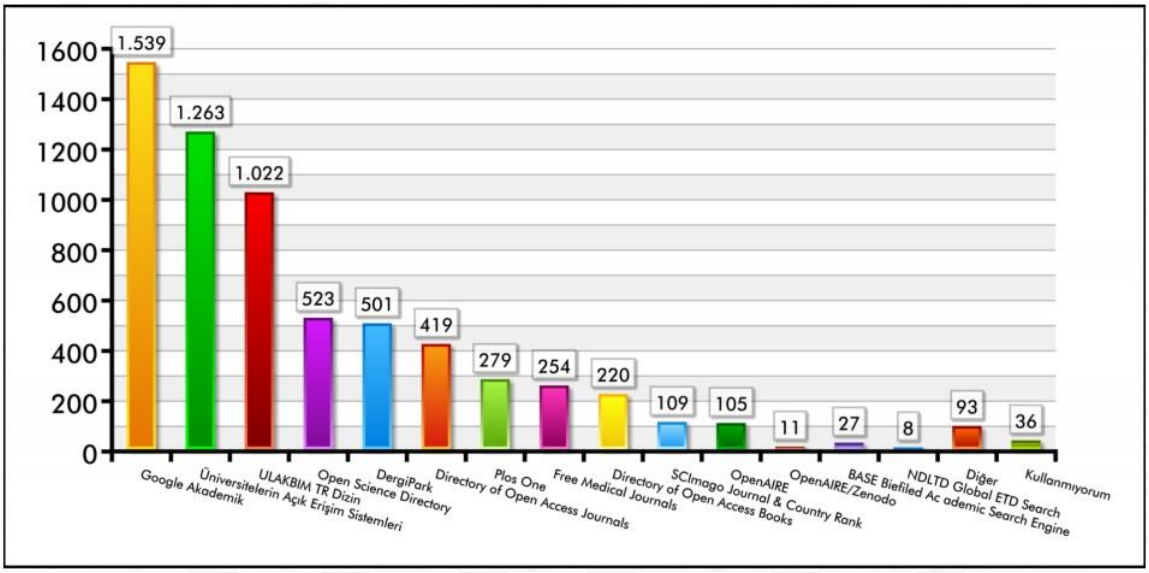
Devam eden süreçte ise, üniversitelerde açık erişim konusunda farkındalık artmış ve çoğunlukla DSpace yazılımı kullanılarak açık erişim sistemleri oluşturulmaya başlanmıştır. 2018 yılı itibariyle YÖK'ün resmi web sitesinde Açık Erişim Kurulum Listesi sayfası altında 167 [19] üniversitenin açık erişim sistemleri listelenmektedir. Bunlardan 12 üniversitenin henüz açık erişim sistemlerini kurmaya başlamadıkları görülürken; 13 üniversitenin ise yapım aşamasında olduğu kaydedilmiştir[20]. Kasım 2018 tarihi itibariyle ülkemizde 206 üniversite olduğu göz önünde bulundurulduğunda ülkemiz üniversitelerinin çoğunun açık erişim sürecine dahil olduğu ve açık bilime büyük destek verdikleri aşikardır.

[19] Son kurulum Beykoz Üniversitesi tarafından 2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/acik-erisim-sistemi-kurulum-listesi

[20] Web sayfasında yer alan açık erişim sistemlerinin, listedeki durumunun güncellenmesi yetkisinin üniversite açık erişim sorumlularına verildiği görülmektedir. Bu yüzden listedeki bilgilerin tam olarak doğru olduğu söylenemez fakat; yol göstermesi bakımından listedeki durum bilgilerinin büyük oranda doğru olduğu kabul edilebilir.

TÜBİTAK desteği ile Başar (2016) tarafından, çok yüksek oranda akademisyen ve hekimlere yönelik yapılan bir araştırmada[21], kullanılan açık erişim portallarının düzeylerini aşağıdaki grafikle ifade edilmiştir.

Şekil 2: Açık Erişim Portallarının Kullanım Düzeyleri

Kaynak: Başar (2016)

Grafikten anlaşılacağı üzere, ülkemiz akademisyen ve hekimlerinin çoğu ilk olarak Google Akademik Arama Motoru'nu tercih etmektedir. Ardından üniversite açık erişim sistemlerinin kullanımı gelmektedir. Ancak; ilk üç seçeneğe bakıldığında, kullanım oranları bakımından büyük farklar olmadığı açıkça görülmektedir. Sonuç olarak, ülkemizde üniversite kütüphanelerinin de desteğiyle, açık erişim sistemlerinin özellikle akademisyenler ve hekimler tarafından yaygın kullanımının olduğu ve açık erişim sistemlerinin giderek önem kazandığı söylenebilir.

II.3.2.Açık Erişim Türleri

Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nde, açık erişim sürecinin nasıl işleyeceğine dair "açık erişim dergileri" ve "kişisel arşivleme" olarak temelde iki adet yol belirlenmiştir (Yıldızeli, 2007: 50). Literatüre bakıldığında açık erişim dergileri için "altın yol" ya da

[21] Başar tarafından yapılan Açık Bilim ve Açık Erişim Farkındalık ve Memnuniyet Anketi'nin analizinden elde edilmiş diğer veriler için bkz. http://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2016/04/AE_Bilimsel_yasam.pdf

"altın açık erişim"; kişisel arşivleme için ise "yeşil yol" ya da "yeşil açık erişim" kavramları da kullanılmaktadır. Gürdal, Antalya Mariatim Kongre Merkezi'nde düzenlenen ANKOSLink 2014 Toplantısı'nda "Açık Erişim: Üniversite Kütüphaneleri ve ANKOS" isimli sunumunda açık erişim yayıncılık modellerini ve alt kıvrımlarını şu şekilde ifade etmiştir[22]:

Şekil 3:Açık Erişim Yayıncılık Modelleri

Ayrıca Polat (2006a: 62) bahsedilen bu iki temel modelin dokuz işletim modelinden oluştuğunu belirterek; "Açık Erişim Arşiv ve Dergi Türleri" başlığı altında bir tabloyla özetlemiştir:

Tablo 1: Açık Erişim Arşiv ve Dergi Türleri

Açık erişim türü	Tanım	Dergi ya da portal örneği
E-baskı arşivi	Yazarlar AE arşivlerde ön baskı ve/veya son baskıları	arXiv.org. Eprint Service
Sınırsız	Derginin AE yayınına anında ve tam erişim	First Monday
İkili Modül	Derginin abone olunan basılı ve AE baskısı birlikte sunulur.	J. of Postgraduate Medicine
Ertelemeli AE	Yayının AE baskısına ilk baskısından birkaç ay sonra erişilebilir.	New Eng. J. Of Medicine

[22] Detaylı bilgi için bakınız: http://readgur.com/doc/75683/a%C3%A7%C4%B1k-eri%C5%9Fim--%C3%BCniversite-k%C3%BCt%C3%BCphaneleri-ve-ankos

Yazar ödemeli	Yazarlar AE yayını desteklemek için ücret öderler	Bio-Med Central
Kısmen AE	Bir sayıda yer alan bazı makaleler AE'dir	New York Review of Books
Her bir yararlanma	AE ülkedeki her bir yararlanmaya ücret ödenerek sağlanır	HINARI (World Healt Org.)
Özet	Dergilerin içindekiler ve özet sayfalarına AE vardır	ScienceDirect
Ortaklık	Kurumsal üyeler AE dergilerini destekler.	German Academic Publishers

Piwowar ve diğerleri ise (2018: 5), araştırmacıların açık erişimin birtakım alt türlerini tespit etmiş olduklarını ve bunlardan bazılarının evrensel kabul gördüğünü, bazılarının ise tartışmalı olduğunu söyleyerek, bu alt türleri şu şekilde sıralamışlardır:

- **Libre OA:** Kullanıcının okuma (kaynaktan yararlanma) haklarını genişletir ve ayrıca literatürü yeniden kullanmak için otomatik tarama yapabilmeyi, arşivlemeyi veya diğer amaçlar için kullanabilmeyi hedefler. Libre OA tanımı, açık erişimin Budapest Open Access Initiative (BOAI) tanımına oldukça benzemektedir.

- **Gratis OA:** Libre OA'dan farklı olarak Gratis; sadece makaleleri okuma haklarını genişletmektedir.

- **Gold OA:** Makaleler, tüm makalelerin doğrudan derginin web sitesi üzerinden ücretsiz erişilebilir olduğu bir "Açık Erişim Dergisi" nde yayınlanmaktadır. Pratikte, Açık Erişim dergileri çoğunlukla Directory of Open Access Journals (DOAJ)'a dahil edilmeleriyle tanınırlar.

- **Green OA:** Makaleler, açık erişimli bir elektronik platform üzerinden yazar tarafından kendi kendine arşivleme yöntemiyle yayınlanırlar. Bu platformalar "açık erişim sistemleri", yazar web siteleri, konusal açık arşivler ya da akademik sosyal ağlardır. Bu ortamlarda arşivlenmiş yayınlar bir makalenin yayınlanmış versiyonu olabileceği gibi; elektronik ön baskılarıda olabilir. Green OA makalelerinin çoğu, yeniden kullanım haklarını genişletmedikleri için açık erişimin BOAI tanımını karşılamamaktadır.

- **Hibrit OA:** Makaleler abonelik gerektiren bir dergide yayınlanır, ancak yazarlar tarafından ödenen bir makale işlem ücreti karşılığında açık erişimli bir lisans altında kullanılabilirler.

- **Delayed (Gecikmeli) OA:** Makaleler abonelik gerektiren bir dergide yayınlanır, ancak, açık erişimli kullanımı için ambargo süresinin bitimi beklenir.

- **Academic Social Networks (ASN)**: Makaleler ResearchGate ve Academia.edu gibi ticari çevrimiçi sosyal ağlar kullanılarak yazarlar tarafından paylaşılmaktadır. Bazı otoriteler bunları açık erişim tanımlarına dahil ederken, bazıları ise ASN'ler üzerinde paylaşılan içeriğin açık erişime uygun olmadığını öne sürmektedir. Yeşil Açık Erişim depolarının aksine, ASN'ler telif hakkı uyumluluğunu kontrol etmez ve bu nedenle içeriklerinin bir kısmı yasa dışı olarak yayınlanabilir. Yayıncıların, ASN'ye hak ihlaline neden olan içeriğin kaldırılması için büyük çaplı yayından kaldırma bildirimleri yayınlayabildiğinden, içeriğin kalıcılığına ilişkin endişeler ortaya çıkmaktadır.
  Bu kaygılar ve literatürden gelen tutarsız destek nedeniyle, ASN tarafından barındırılan içerik açık erişim tanımından hariç tutulabilmektedir.

- **Black OA**: Başta Sci-Hub ve LibGen olmak üzere yasadışı korsan sitelerinde paylaşılan makaleler bu türdendir. Her ne kadar bu makaleler açık erişim alt türü olarak tanımlansa da, literatür, açık erişim tanımlarında Sci-Hub makalelerini dahil etme konusunda neredeyse hiç destek vermemektedir. Bu göz önünde bulundurulduğunda ise, Sci-Hub ve LibGen içeriği açık erişim tanımının dışında tutulmaktadır.

Literatüre bakıldığında, bu açık erişim modellerinden en sık bahsedilenlerin Gold Open Access (Altın açık erişim ya da altın yol) ve Green Open Access (yeşil açık erişim ya da yeşil yol) olduğu görülmektedir.

II.3.2.1.Açık Erişim Dergileri (Altın Yol)

Gold Open Access (Altın Açık Erişim): Bir makalenin son halini yayınlandıktan hemen sonra herkes için özgürce ve kalıcı olarak erişilebilir hale getirilmesidir. Makalenin

telif hakkı yazarlar tarafından saklanmakta ve izin bariyerlerinin çoğu kaldırılmaktadır. Altın açık erişim makaleleri, açık erişim dergilerinde (tüm içeriğin açık erişimli yayınlandığı yerlerde) veya hibrit dergilerde (yazarlara istedikleri takdirde seçebilecekleri bir açık erişim seçeneği sunan, aboneliğe dayalı dergi) yayınlanabilir (Springer, 2018).

Açık erişim dergileri olarak adlandırılan modelde, çevrimiçi bir platform üzerinden görünür olması, kullanıcılar tarafından dergi içeriklerine ücretsiz erişim kastedilmektedir. Bahsi geçen bu dergilerin bazıları akademik kuruluşlar ya da devlet tarafından finanse edilirken; bazıları ise makale yazarları ya da bir araştırmacının çalışması için gerekli maddi desteği sağlayan kuruluşlar tarafından, çalışmanın açık erişimli bir dergide yer alması için gerekli ücretin ödenmesiyle yayınlanırlar (Giresun Üniversitesi, t.y.). O halde açık erişim dergileri için en önemli faktörün, kullanıcıya herhangi bir ücret yansıtılmaması olduğu söylenebilir.

H. Odabaş ve Y. Odabaş (2012: 358)'a göre, açık erişim dergileri farklı uygulamalarla ücretsiz erişilebilir hale gelmektedir.

- Açık erişimli dergiler: Bu tür dergilerin içerisindeki makalelere tam metin sınırsız erişim sağlanabilmektedir.
- Ücretsiz erişimli dergiler: Bazı durumlarda (örn: eğitim öğretim hizmetleri gibi bazı koşulların oluştuğu durumlarda) bu tür dergilerde içerik ücretsiz erişilebilir durumdadır.
- Sınırlı erişimli dergiler: Bu tür dergilerde, belirli bir zamandan sonra içerik ücretisiz erişilebilir hale gelir.
- Kısmi erişimli dergiler: Dergi içeriğindeki yalnızca bazı makalelerin açık erişimli olduğu dergilerdir.

Açık erişim dergileri için esas olan, internet üzerinde dergilerin görünür olmasıdır. Bunu sağlayabilmek için sadece hakemli açık erişim dergilerini bünyesine katan DOAJ ve Open J-Gate gibi elektronik ortamda bu dergi içeriklerinin taranabildiği rehberler oluşturulmuştur (Ertürk ve Şengül, 2011: 242). Böylelikle tek arayüzden birçok dergi içeriğine erişebilmek ve bu makaleleri kullanabilmek mümkün hale gelmiştir.

Sonuç olarak, bilimsel iletişimin en önemli unsuru olan bilimsel dergilere kütüphaneler ya da araştırmacılar tarafından bireysel olarak ödenen ücretler azalmış olacağı

gibi, açık erişimli dergilerin ayrıca bir rekabet unsuru olması göz önünde bulundurulduğunda, abone erişimli dergilerin[23] de fiyatlarını düşüreceği beklenmektedir.

II.3.2.2.Kendi Kendine Arşivleme (Yeşil Yol)

Bu model, bir yazarın yayınının bir sürümünü bir depoya yerleştirme uygulamasıdır. Böylece herkes tarafından serbestçe erişilebilir hale gelir (Springer, 2018). Literatürde kişisel arşivleme ve kurumsal arşivleme diye adlandırılan; yeşil yol olarak da bilinen bu model, bir makalenin yazarı tarafından kendi web sitesinde ya da bir açık erişim sisteminde yayınlamasından dolayı, kendi kendine arşivleme olarak bir başlık altında birleştirilmesi doğru olacaktır. Çünkü hem bireysel arşivlemede hem de kurumsal arşivlemede yazarın bireysel girişimi söz konusudur (H. Odabaş ve Y. Odabaş, 2012: 358) ve temelde aynı fonksiyonları içerir.

Yeşil yoldaki belge türleri ve kendi kendine arşivlemenin hangi ortamlarda gerçekleştiği tablo ile aşağıdaki şekilde ifade edilebilir: (Laakso ve Lindman, 2016: 1169; Aka, 2017: 30).

Tablo 2: Yeşil Açık Erişim Belge Türleri

Belge sürümleri	Tanım
Ön baskı	Hakem değerlendirmesinden veya sunulmadan önceki dergi makalesi
Kabul Görmüş Makale	Yayına kabul edilen dergi makalesinin hakem değerlendirilmesinden sonraki, son düzenlenmesinden önceki hali
Yayıncı sürümü	Dergi makalesinin en son hali

Tablo 3: Yeşil Açık Erişim Konum Bilgileri

[23] Abone erişimli dergiler: geleneksel telif hakkı kurallarının geçerli olduğu bu dergilerde, içerisindeki makalelere erişim için ücret talep edilir (Bailey, 2006; akt. H. Odabaş ve Y. Odabaş).

Webdeki Yerleri	Tanım
Açık erişim sistemleri	Kuruma bağlı yazarlar/araştırmacılar tarafından üretilen içerikleri sistematik ve sürekli olarak saklayan üniversiteler veya araştırma kuruluşları tarafından barındırılan dijital sistemler. Bu tür sistemler, kurumların kendi bünyesinde üretilen çalışmalarını yine kendi sistemlerini kullanarak depoladıkları ve ücretsiz bir şekilde erişime açtıkları platformlardır. Bu tezin temel konusunu oluşturan, açık erişim sistemleri de kendi kendine arşivleme modeline önemli bir örnektir. Çünkü, bu sistemlere yayın girişleri (makale, tez, bildiri, kitap, rapor, sunum vd.) yazarların kendisi ya da yazarın ricası üzerine açık erişim sorumlusu tarafından yapılmaktadır. İçeriğe en önemli katkıyı yazarlar verseler de, kütüphaneciler genellikle kalite güvence sürecine dahil olurlar, üstverileri ve sistemin içeriğini kontrol ederler.
Konusal açık arşiv	Belirli disiplinlerde belgelerin uzun süreli depolanmasını ve dağıtımını kolaylaştırmayı amaçlayan ticari olmayan açık arşivlerdir. Aynı ya da benzer konuda çalışma yapan diğer araştırmacıların da bu araştırma sonuçlarından bir an önce faydalanabilmesi ve çalışmanın daha çok okuyucu tarafından erişilebilmesini sağlamak amacıyla, bilimsel bir çalışmanın ön baskısının bir konusal arşivde yayınlanmasıdır. ArXiv, Social Science Research Network (SSRN), E-prints in Library and Information Science (E-LIS) ve PubMed Central (PMC) buna örnektir.
Akademik sosyal ağlar	Araştırmacıların birbirleriyle iletişim kurmak, işbirliği yapmak ve içerik paylaşmak için kişisel profiller

	oluşturabilecekleri web hizmetlerinden yararlanmayı ifade eder. Bazı içerikler yalnızca üyeler tarafından görünebilir durumdayken, bazıları ise web arama motorlarında dizinlenebilmekte ve web'deki herkes tarafından erişilebilir hale getirilmektedir. Academia.edu,Google scholar ve ResearchGate buna örnektir.
Yazar Web Siteleri	Yazarlara ait olan ve onlar tarafından kontrol edilebilen web sitelerini ifade eder. Bu yöntemde, bir araştırmacı tarafından yapılmış olan bir çalışmanın tam metinini, telif hakkını da gözetilerek, araştırmacının kendisine ait bir web sitesinde yayınlaması, kullanıcılar tarafından da ücretsiz ve problemsiz bir şekilde bu yayınlara erişilebilmesi söz konusudur. Böylelikle araştırmacılar, yayınlarının daha çok görünür olmasını sağlarken; okuyucular da ücretsiz ve zahmetsiz bir şekilde bu yayınlardan faydalanabileceklerdir. Ancak; yazarlara ait web sayfaları bir müddet sonra farklı sebeplerden dolayı kapanabilir ve içeriği erişilemez hale gelebilir.
Diğer Web Siteleri	Yukarıdaki kategorilere girmeyen blog, forum gibi herhangi bir web sitesini ifade eder.

Kaynak: (Laakso ve Lindman, 2016: 1169; Aka, 2017: 30)

II.3. Açık Erişim Sürecinde Fikri Mülkiyet Hakkı

İnsanların fikirlerinden başkalarının yararlanması son derece doğaldır. Fikir, insana kendiliğinden, yaşadığı olaylardan ya da başkalarının fikirlerinden esinlenerek gelebilir. İnsana özgü bu fikirlerin koruma altına alınması gerekliliğinden doğan fikri mülkiyet hakları, telif, patent, endüstriyel tasarım ve markayı da içeren, hem telif hakkını hem de sınai mülkiyet haklarını kapsayan bir üst kavramı ifade etmektedir (Belgesay, 2001: 3; Çelik, 2018: 11).

Bilimsel çalışmalar, yazarlar/eser sahipleri tarafından büyük emek verilerek üretilir. Dolayısıyla bu düşünce ürünlerine ilişkin telif haklarının yasal düzenlemeler ile korunması gerekmektedir (Turan ve Yılmaz, 2014: 57). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 27. Maddesi uyarınca bireyler tarafından bilim, sanat ve edebiyat gibi alanlarda üretilen eserlerden doğan maddi ve manevi kazançların korunmasının temel insan haklarından biri olduğu kabul edilmiştir (Wikipedia, 2018). Dünya genelinde fikri mülkiyet sisteminin yönetilmesi amacıyla kurulan uluslararası kuruluşların başında World Intellectual Property Organization (WIPO-OMPI)[24] gelmektedir. Türkiye, 14 Ağustos 1975 tarih ve 7/10540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla 12 Mayıs 1976 tarihinde WIPO'nun bir üyesi olmuştur (Telifhakları, 2016).

Ülkemizde, eser sahiplerinin ürünleri üzerindeki maddi ve manevi hakları Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu[25] ile koruma altına alınmıştır (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951: madde: 1). Marka, coğrafi işaret, tasarım, patent, faydalı model ve geleneksel ürün adlarına ilişkin hakların korunması ve bu hakların ihlaline ilişkin hukuki ve cezai yaptırımları içeren Sınai Mülkiyet Kanunu[26] ise 10/01/2017 tarihi itibariyle resmi gazetede yayınlanarak yürülüğe girmiştir (Sınai Mülkiyet Kanunu, 2017: madde: 1).

Bilimsel yayınların açık erişim sistemlerinde yayınlanması düşüncesi ile birlikte telif yasaları gündeme gelerek, eser sahiplerinin yayınları üzerindeki hakları tartışılmaya başlamıştır. Bu yayınlara sahip olmak yerine yalnızca erişimin sağlanması, görüntüleme başına ücret ödenmesi, işlem başına ücretlendirme gibi modeller, bu yayınlara ait telif haklarının tartışılmasında gündeme alınmıştır (Ertürk, 2008: 55).

Karasözen vd. (2010: 245), açık erişimli dergilerin çoğu telif ve lisans anlaşmalarından muaf olduğunu söylemiştir. Polat (2006a: 68), bilimsel çalışmaların açık erişimli yayınlanmasında telif hakkı sahibinin izninin olması gerekliliğinden bahsederek, aksi durumda ciddi yasal yükümlülüklerin olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayı açık erişim sistemlerinde yayınlanan çalışmaların telif hakkının yazara ait olduğuna ilişkin bir güvence alması gerektiğini belirtmiştir. Diğer bir ifade ile telif hakkı problemiyle

[24] Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.wipo.int/portal/en/index.html
[25] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.telifhaklari.gov.tr/resources/uploads/2014/11/19/2014_11_19_741448.pdf
[26] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6769.pdf

karşılaşıldığında kurumların etkilenmemesi amacıyla yasal sorumluluğun yazara ait olduğuna ilişkin güvenceye sahip olunması gerekmektedir.

Ertürk (2008: 58), yayın sahiplerinin, daha önce başka yerde yayınlanmış çalışmalarının orijinal sürümlerini açık erişim sistemlerinde yayınlamadıkları müddetçe telif hakkı yasasını ihlal etmiş olmayacağını ifade etmektedir. Bu durumda eserin orijinal sürümünden farklı olan ön baskısının açık erişim sistemlerinde yayınlanmasının herhangi bir sorun oluşturmayacağı söylenebilir. Ancak, yazar tarafından geçmişte bir telif hakkı yasası imzalanmış ve tam telif hakkı devri söz konusu ise, orijinal yayının açık erişim sisteminde yayınlanması için yayıncıdan izin alınması gerekmektedir.

Kendi kendine arşivleme modelinin bir örneği olan açık erişim sistemlerinde eser sahipleri, internet üzerinde açık erişimli yayınlarının telif hakkı ihlallerine uğramaması ve fikri mülkiyet haklarını istekleri doğrultusunda yönetebilmesi için Creative Commons (CC) lisanslarını[27] kullanmaya teşvik edilmelidir (Aka, 2017 :49). Çünkü bu lisanslar, eser sahipleri ya da kurum ve kuruluşların sahip oldukları yaratıcı eserlerine sade ve standartlaştırılmış bir yol ile telif izinlerinin verilmesini sağlar. Diğer bir ifade ile CC Lisansları aracılığıyla, yayınlara telif haklarını ihlal etmeksizin kullanılabilir, düzenlenebilir, kopyalanabilir, paylaşılabilir ve dağıtımı yapılabilir izinlerinin verilmesi sağlanmaktadır (Creative Commons, 2017).

Creative Commons Lisanslarını destekleyen DSpace yazılımı sayesinde, açık erişim sistemlerine veri girişleri esnasında lisansların kolayca uygulanmasına imkan verilmektedir. Aynı zamanda DSpace'de Creative Commons lisans uygulaması, Creative Commons web site ile etkileşim halde çalışmaktadır. (Çelik, 2018). Bu sebeple, ülkemiz üniversite açık erişim sistemlerinin Creative Common Lisanslarını yapılandırarak eser sahiplerinin açık erişimli çalışmalarını bu lisansları kullanarak yayınlaması gerekmektedir.

[27] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://creativecommons.org.tr/

III. BÖLÜM
AÇIK ERİŞİM SİSTEMLERİNİN YÖNETİMİ

III.1. Bilgi Erişim Sistemleri

Bilgisayarlar ve web teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, internet kullanıcılarının yalnızca okuyucu olmaktan çıkıp; aynı zamanda birer yazar oldukları da bilinmektedir. Bilgi kullanıcılarının aynı zamanda bilgi üreten kişiler olduğu bilgi çağında, bilginin üretimi ve paylaşımında büyük bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu artış, bilginin düzenlenmesini ve tanımlanmasını, dolayısıyla da tüketimini zorlaştıran bir süreç haline gelmiştir. Çünkü bilginin hızlı artışı, bilgi kaynaklarının doğruluğunun ve niteliğinin saptanmasını zorlaştırmıştır.

Tamdoğan'a göre (2009: 152) günümüzde bilgi arama davranışı büyük ölçüde internet vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Büyük ölçüde internet aracılığıyla erişim sağlanabilen bu bilgi kaynaklarının değerlendirilmesi hakkında Kurbanoğlu (2002: 11), World Wide Web (WWW) üzerinde büyük miktarda bilgi kaynağının bulunduğundan fakat bu kaynakların hepsinin eşit derecede değerli ve güvenli olmadığından bahsetmiştir. Çünkü isteyen herkes WWW üzerine farklı amaçlarla her tür bilgi koyabilir. Bu yüzden WWW kaynaklarının kullanılmadan önce nitelik ve güvenirlik açısından değerlendirilmesi önemlidir. Öyleyse araştırmacılar, kullanmak istedikleri bilimsel bilginin üzerinde bulunduğu kaynağın/platformun değerlendirmesini yapabilme becerisine sahip olmalıdır.

Şekil 3'te insanların 1 dakika içerisinde interneti ne amaçla kullandıkları tasvir edilmiştir. Özellikle sosyal medya uygulamalarıyla birlikte, internet kullanıcılarının zamanlarının büyük kısmını bu platformlarda geçirdikleri görülmektedir. Ayrıca e-posta ile bilgi paylaşımında bulunanların sayısı, internet aracının bilginin üretimindeki ve tüketimindeki önemini gözler önüne sermektedir.

Şekil 4:İnternet Kullanıcılarının Çevrimiçi Ortamda Vakit Geçirdiği Platformlar [28]

Kaynak: Desjardins (2018).

Günümüzde hemen herkes tarafından kullanılan; iletişimde, bilginin üretiminde, tüketiminde ve paylaşımında büyük bir rol oynayan internet, depolama maliyetlerinin azalması ve farklı uygulamaların geliştirilmesiyle birlikte giderek daha da karmaşık bir hal almıştır. İnsanların bu denli büyük bir bilgi havuzu içerisinden, aradığı nitelikli bilgi kaynağına erişmesi de giderek zorlaşmaktadır.

Bu gelişmelerin aksine Tamdoğan (2009: 152), "bilginin kullanıldıkça ve paylaşıldıkça değer ve işlerlik kazandığını, böylece de yaratıcı ürünlere dönüştüğünü" söyleyerek, bilgi üretim ve paylaşımında yaşanan büyük artışın, aynı zamanda yeni bir bilginin üretimi için hammadde oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Bir taraftan web üzerindeki bilginin aşırı artışından dolayı doğru bilgi kaynağına erişim zorlaşmakta iken; diğer taraftan kullanılabilecek olan kaynakların sayısı ise artmaktadır.

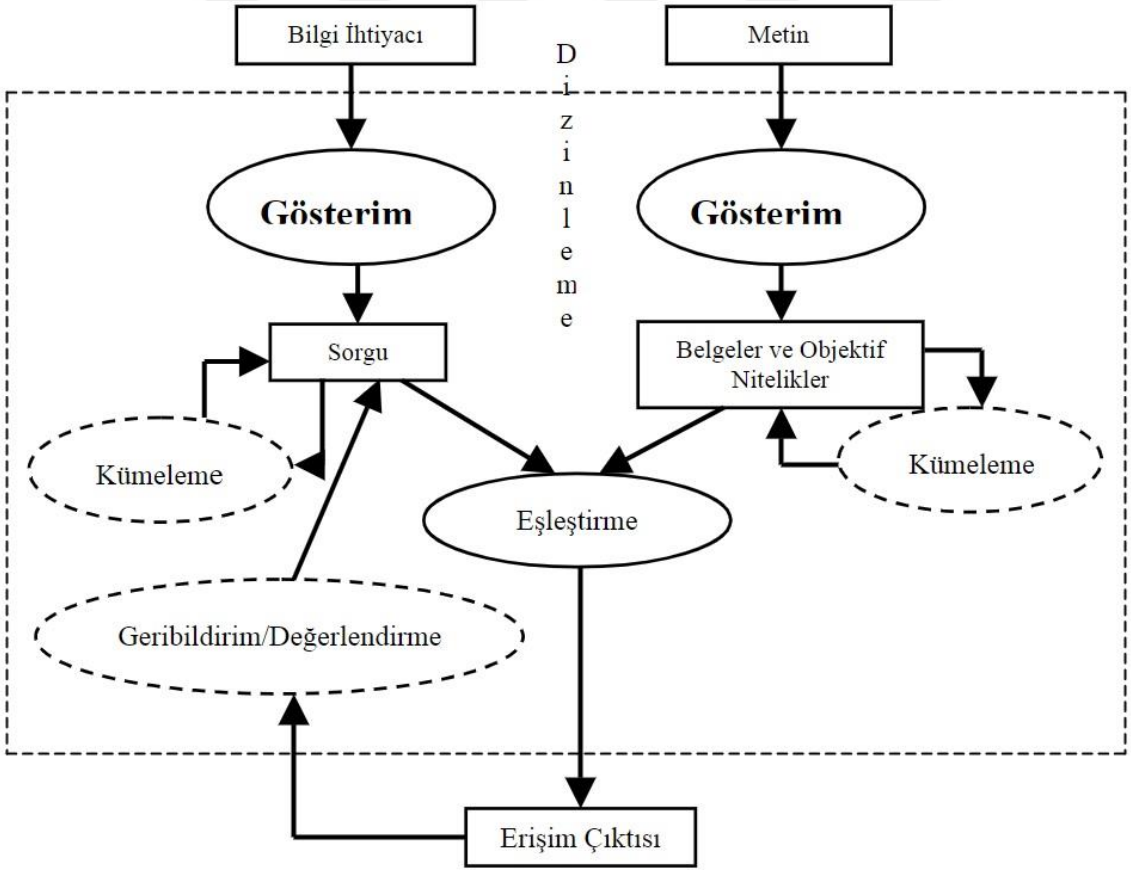
İnternet üzerinde saniyeler içerisinde milyarlarca kaynağı tarayabilmesinden dolayı, bilgiye erişim için kullanılan en yaygın araç ise arama motorlarıdır. Arama motorlarının

[28] Daha fazlası için bkz. https://www.visualcapitalist.com/internet-minute-2018/

yanı sıra yayınevleri, dağıtıcı kuruluşlar, bilgi merkezleri ve veri tabanları da bilgi erişim sistemlerinin birer öğesi olarak adlandırılmaktadır. Bilgi erişim sistemlerinin ne olduğunu anlayabilmek için öncelikle bilgi erişimin ne olduğundan bahsetmek gerekmektedir. Tonta (t.y: 8), bilgi erişimi "bilginin toplanması, sınıflandırılması, depolandırılması, büyük miktardaki veriler içerisinden arama yapılması ve bu verilerden istenen bilgiyi üretebilmesi tekniği ve süreci" şeklinde tanımlamaktadır. Tunç ise (2012, s.3), BES'in amacının "kullanıcılara aradıkları bilgiyi içeren materyalleri ilgililik sırasına göre en kısa zamanda sunmak" olduğunu söylemiştir.

Kullanıcı aramalarında sorgu kelimesi/cümlesi ile ilgisiz parçalar elendikten sonra ilgililerin gösterilmesi işlevini icra eden BES'in mimarisi Sever ve Tonta (2006: 96) tarafından aşağıdaki biçimde ifade edilmektedir:

Şekil 5: Bilgi Erişim Sistemlerinin Genel Mimarisi

Şekil 5'te görüleceği üzere, bir bilgi erişim sisteminin çalışma mantığı, dizinci/indeksci diye adlandırılan bilgi erişim sistemine veri giren kişilerin, sisteme tanımladığı öğelerle kullanıcıların arama sırasında kullandığı anahtar kelimelerin/ifadelerin çakışması üzerine tasarlanmıştır. Diğer bir ifade ile dizincilerin bilgi erişim sistemi içerisine eklediği materyallerin tanımlanması sırasında kullandıkları niteleme/dil ile, kullanıcıların sorguları sırasında kullandığı ifadeler eşleştiği oranda sistem sonuç verecektir.

Bu doğrultuda, hem dizinciye materyallerin sisteme tanımlanması esnasında, hem de kullanıcıya sorgusu sırasında yardımcı olacak bir diğer husus da kontrollü dizinlerin (thesaurus) kullanılmasıdır. Sisteme veri girişi (materyal tanımlama) işini yapacakların ve kullanıcıların aynı dili konuşabiliyor olması bilgiye eriştirme/ bilgiye erişme sürecinde büyük avantaj sağlayacaktır. Çoğu kullanıcınınbilgi gereksinimlerini daha iyi ifade edebilmesi ve sorgu cümlelerini daha iyi kurabilmesi için yararlanabilecekleri, yukarıda bahsi geçen bu kaynaklardan haberlerinin olmadığınısöylemiştir. Bu durumda, kullanıcının seçtiği bu terimlerle sistemdeki terimler uyuşmayacak dolayısıyla da; aramaların, başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açabilecektir (Tonta, 1995: 303).

Bir bilgi erişim sisteminde arama yapacak olan kullanıcı, materyalin o sisteme nasıl tanımlandığıyla ilgilenmeyecektir. Kullanıcı için esas olan, aradığı bilgi kaynağına kısa yoldan erişebilmektir. Eğer bir materyal sisteme kullanıcıların bilgi arama davranışları göz önünde bulundurularak tanımlanmamışsa kullanıcının, aradığı bilgi kaynağına ulaşamaması durumu ortaya çıkabilir. Öncelikli olarak yapılması gereken ise, materyallerin sisteme tanımlanması sürecinde, kullanıcıların ilk olarak aklına gelebilecek ve yaygın olarak kullanılan terimleri belirlemek olmalıdır. Kullanıcıların sistem üzerinde kendi sorgu cümlelerini kullanarak yaptığı aramaların sonuç vermesi ancak bu yolla mümkün olacaktır. Bunun yanı sıra, kullanıcıların kontrollü dizinlerin (theasurus) ne oldukları ve nasıl kullanılacakları konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Diğer taraftan, materyallerin sisteme doğru tanımlanması ve kullanıcının da arama stratejisini doğru kurması sonucunda da, o materyalin o koleksiyon içerisinde yer almamasından kaynaklı olarak sistem sonuç vermeyebilir. Böyle bir durumda ise bilgi erişim sistemi, kullanıcı tarafından istenilen kaynağa benzer diğer kaynakları önermelidir.

Bahsi geçen durumlar, bilgi erişim sistemi mantığında hizmet veren dizin, rehber ya da veri tabanı gibi çalışan, içerisinde ücretsiz bilimsel bilgi ve belgeler bulunan açık erişim sistemleri ve bu sistemlerin içeriğindeki açık erişimli kaynakları harmanlayarak tek ara yüzden taranmasına imkan veren harmanlama sistemleri için de geçerlidir.

İçeriğinin ücretsiz olmasından dolayı özellikle öğrenciler, araştırmacılar, akademisyenler ve bilim adamları tarafından sıkça kullanılan bu sistemlerin içeriğinin görünürlüğü ve bulunabilirliği de sisteme girilen öğelerin iyi tanımlanmasıyla mümkün olacaktır. Bir açık erişim sistemine tanımlanan materyal, üst verileri vasıtasıyla diğer arama motorları, dizinler/harmanlama sistemleri tarafından taranabilir ve erişilebilir hale gelecektir.

III.1.1.Açık Erişim Sistemleri

Açık erişim sistemleri, bir kurumdaki bilgi birikimini elektronik bir ortamda depolayan ve bu materyallere erişimin sağlanması için gerekli alt yapının oluşturulduğu hizmetler bütünü olarak tanımlanabilir. Açık erişim sistemleri, bilgi kaynaklarının daha fazla kullanıcıya ücretsiz, hızlı ve kolay bir şekilde dağıtımına yardımcı olurken, bir kurumdaki entelektüel bilgi birikiminin depolamasına ve kullanıcıların erişimine olanak sunmaktadır. Bu yayınlara kolay erişim sayesinde araştırmacılar, literatürde aynı konuda daha önceden yapılmış çalışmalara rahatlıkla ulaşabilmekte ve yayınların görünürlüğünden kaynaklı olarak yayınlara yapılan atıf sayısının artmasında önemli bir görev üstlenmektedirler.

Üniversitelerde gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların kayıtlarının tutulması ve elektronik bir ortamda depolanması, diğer araştırmacılar tarafından da erişim engeli olmaksızın ve ücretsiz ulaşılabilir olması, yapılan çalışmaların niteliğinin ve bilimsel değerinin diğer araştırmacılar tarafından değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle 2014 yılında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından üniversitelere

gönderilen resmi yazıda[29] üniversitelerin bir açık erişim politikası oluşturması ve bir "açık erişim sistemi" kurarak veri girişlerine başlamaları gerekliliğinden bahsedilmektedir.

Şekil 6'da, 2014 yılına kadar OpenDOAR'da indekslenen 14 açık erişim sistemi varken; bu sayının bahsi geçen tarihten sonra büyük bir ivme yakalayarak %500'ün üzerinde arttığı ve Ekim 2018 tarihi itibariyle 75 açık erişim sisteminin OpenDOAR'da indekslendiği görülmektedir[30].

Şekil 6: Türkiye'deki Açık Erişim Sistemlerinin Yıllara Göre OpenDOAR'da İndekslenme Durumu

Kaynak: (OpenDOAR, 2018a).

Bu durum, ülkemizde 2014 yılından itibaren açık erişim sistemlerinin sayısında büyük bir artışın yaşandığını göstermesinin yanı sıra; üniversite açık erişim sistemlerinin OpenDOAR gibi rehberlerde görüntülenmesinin öneminin anlaşılması bakımından da dikkat çekmektedir.

Açık erişim sistemi, çoğunlukla üniversiteler tarafından kütüphaneler aracılığıyla hizmet veren ve bir sunucu vasıtasıyla yayın yapan, içerisinde özellikle üniversite akademisyenlerinin ve öğrencilerinin tez, makale, bildiri, sunum, rapor, kitap ve ders materyali gibi farklı türden çalışmaların bulunduğu ve bu çalışmaların açık erişimli olarak

[29] Resmi yazının tam metnini görüntülemek için bkz. http://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/Kurumsal+Arşiv.pdf/b5332da8-de7b-4730-bca3-a53e546d1c58

[30] Detaylı bilgi için bkz. http://www.opendoar.org/onechart.php?cID=217&ctID=&rtID=2&clID=&lID=&potID=&rSoftWareName=&search=&groupby=r.rDateAdded&orderby=&charttype=growth&width=600&height=350&caption=Growth+of+the+OpenDOAR+Database+-+Turkey,+Institutional+Repositories.

hizmete sunulduğu sistemler olarak tanımlanabilir. Üniversiteler tarafından oluşturulan bu sistemlerin kütüphane OPAC'ları tarafından taranabilir olması ve buna ek olarak merkezi bir arama motoru ile tüm üniversitelerin açık erişim sistemlerinin taranabilir olması tamamlayıcı bir unsur olarak görülebilir. Üniversite açık erişim sistemlerinin yararlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Çelik vd., 2013: 4; Coşkun vd., 2007: 2):

Üniversiteler için yararları:

- Üniversiteler, kendi araştırmacıları tarafından ne tür çalışmaların yapıldığını takip etmektedir.
- Kurumsal hafızanın oluşmasını desteklemektedir.
- Bu çalışmaların daha geniş kitlelere erişmesi sonucu, üniversitelerin saygınlığı ve görünürlüğü artmaktadır.
- Üniversiteler ya da diğer kurumlar tarafından desteklenen çalışmalara ücretsiz erişimin önü açılmaktadır.
- Üniversiteler tarafından desteklenen (fonlanan) çalışmalar yine kurumun arşivinde yer alacağından bu yayınlar için tekrar ücret ödenmesinin önüne geçilmektedir.

Araştırmacılar için yararları:

- Araştırmacılar, açık erişimli yayınların artmasına paralel olarak daha fazla kaynaktan yaralanabilmektedir.
- Açık erişim sistemlerinin web üzerinden yayın yapmaları sebebiyle, bilgi kaynaklarına ücretsiz, hızlı ve engelsiz erişimin önü açılmaktadır.
- Ülkemiz açık erişim sistemlerinin içeriklerini harmanlayan indeksler ya da rehberler vasıtasıyla tek bir ara yüzden yurtiçi ve yurtdışından çok fazla kaynak taranabilmektedir.
- Yapılan çalışmaların daha fazla araştırmacı tarafından okunması ve kullanılması sağlanarak; araştırmanın etki faktörü artmaktadır.
- Yapılmış çalışmaların tekrar yapılmasının önüne geçilmektedir.
- Çalışmaların görünür olmasından kaynaklı intihal tespiti yapılabileceğinden araştırmacıların çalışmaları güvence altına alınmaktadır.

Toplumsal yararları:

- Bilimsel çalışmalar dünya genelinde yapıldığından, araştırmacılar tarafından yayınlara ücretsiz erişim ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır.
- Araştırmacıların birbirlerinin çalışmalarından yararlanmasını sağlamakta, dolayısıyla bilimsel iletişimin önünü açarak ülkedeki bilimin gelişmesinde büyük rol oynamaktadır.
- Ülke içerisindeki bilgi birikimini koruyarak, gelecek nesillere aktarımında önemli bir görev üstlenmektedir.
- Veri tabanlarının tekelleşmesinin önüne geçilerek milli sermayenin korunması sağlanmaktadır.
- Bilimsel yayınları temin edecek ekonomik gücü olmayan ülkelerdeki araştırmacıların bilimsel bilgiye erişimini kolaylaştırmaktadır.

Açık erişim sistemlerini kurmak ve yapılandırabilmek için bilgi işlem daire başkanlıklarıyla üniversite kütüphanelerinin açık erişim sorumlularının ortaklaşa çalışmaları gerekmektedir. Çünkü, açık erişim sistemlerinde hangi özellik ve modüllerin olması gerektiğini güncel haber ve etkinliklerin ardından, sistemde ne tür güncelleme ve iyileştirmelerin yapılacağını söyleyecek olan kütüphaneciler (açık erişim sorumluları), uygulayacak olanlar ise bilgi işlem personelidir. Bu nedenle yasal zorunluluklar dışında, üniversite yönetiminin açık erişim ve kurumsal erişim konularına bakış açısı da işlevsel bir açık erişim sisteminin oluşturulması için önem taşımaktadır.

Günümüzde ülkemizdeki üniversite açık erişim sistemlerinde çoğunlukla DSpace yazılımı tercih edilmektedir. Çünkü bahsi geçen sistemlerin hem çok fazla türden uzantıyı (.doc, .ppt, .mpeg, .jpeg vd.) desteklemesi, hem de istatistik modülü gibi farklı modülleri bulundurması gerektirmektedir. Ayrıca yazılımın, ücretsiz olması, açık erişim sisteminin gelişimine ve düzenlenebilmesine (dil, tasarım, entegrasyon vd.) imkan vermesi ve Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PHM) standartlarıyla uyumlu çalışması bakımından bu yazılım tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra EPrints, MİTOS ve Fedora gibi kullanılan farklı ücretsiz yazılımlar da vardır.

III.1.1.1.Dspace

Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi web sayfasında ülkemiz üniversitelerinin büyük oranda DSpace yazılımını tercih ettikleri görülmektedir. Listelenen 167 açık erişim sistemi[31] arasından 132 tane DSpace yazılımını, 1 üniversitenin SirsiDynix Portfolio yazılımını, 3 üniversitenin MİTOS yazılımını, 2 üniversitenin Eprints yazılımını, 4 üniversitenin ise farklı yazılımları tercih ettiği görülmektedir. 25 tanesinin ise henüz kurulumu gerçekleşmediğinden hangi yazılımı tercih edeceği konusunda yorum yapılamamaktadır. Anlaşılacağı üzere ülkemiz üniversiteleri açık erişim sistemlerinde yüksek oranda DSpace yazılımını tercih etmişlerdir.

DSpace, son kullanıcıya içerik (tez, makale, kitap vd. yayın türlerini) sunmak için dijital bir arşiv oluşturmaya yarayan, içeriğin yönetilmesi ve korunması konusunda gerekli modülleri içerisinde barındıran açık kaynak kodlu bir yazılımdır. Dünya çapında kullanıcısı ve geliştiricisi bulunan yazılım, açık kaynak kodlu (ücretsiz) olduğundan, ihtiyaç doğrultusunda tamamen özelleştirilebildiğinden, kolay kurulum ve içeriğin kolay yönetilebilmesine olanak sağladığından dünya genelinde ve ülkemizde tercih sebebi olmuştur (dspace, 2018b).

DSpace yazılımının tercih edilmesinin nedenleri altı ana başlık altında toplanabilir:

- Yazılım, açık kaynak kodlu olduğundan, dünya çapında büyük destek görmektedir ve geniş bir kullanıcı ve uygulayıcı yelpazesine sahiptir. Yazılıma verilen önemden dolayı, geliştirme ve güncellemelerin zamanla azalmayacağı düşünülmektedir.
- DSpace ücretsizdir. Yazılımın dağıtımında kullanılan lisans anlaşması gereği (BSD lisansı[32]) kâr amacı gütmeyen ya da ticari işletmeler tarafından yazılımın kullanımı, değiştirilmesi ve özelleştirilmesi serbesttir.
- Dünya çapında üniversite açık erişim sistemi yazılımı olarak yaygın kullanılan DSpace, diğer devlet ya da özel kurumlar tarafından da kullanılabilir.
- Kurulum için, Linux'un yanı sıra Windows ya da MAC OSX işletim sistemleri de tercih edilebilir. Böylelikle yazılımın kurulumu daha kolay hale gelir.

[31] Detaylı bilgi için bkz. http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/acik-erisim-sistemi-kurulum-listesi
[32] Detaylı bilgi için bkz. https://opensource.org/licenses/bsd-license.php

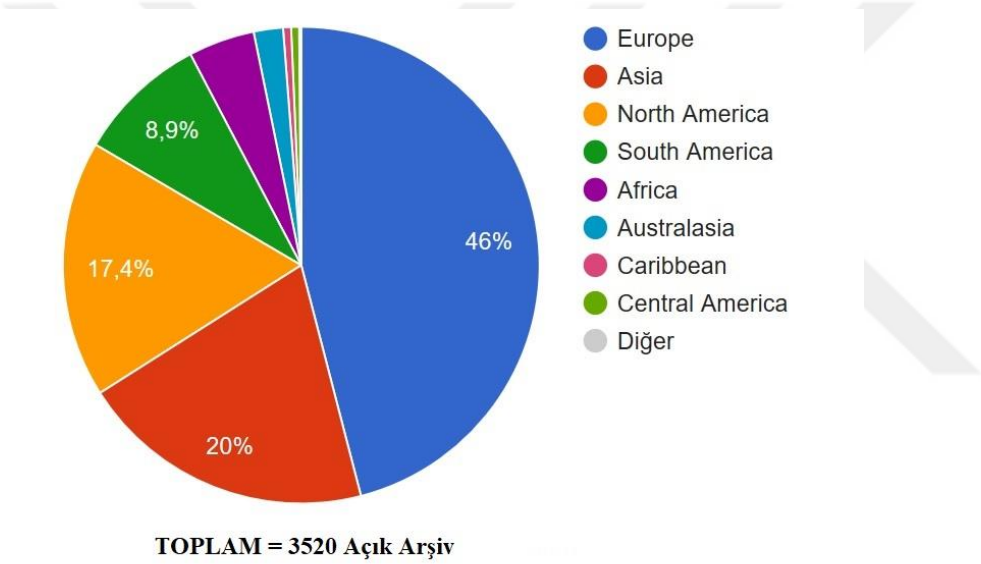
- Yazılım çeşitli metin, resim, video vb. uzantılarını destekler ve uzun süreli koruma için gerekli alt yapıya sahiptir. Yazılım ihtiyaca göre tamamen özelleştirilebilir.
    - DSpace temalarından biri tercih edilebileceği gibi, bu temalar üzerinde değiştirme de yapılabilir. Böylece, kullanıcı ara yüzü isteğe göre özelleştirilebilir.
    - Yazılımın kurulumu standart olarak Dublin Core üst veri yapısıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak isteğe göre farklı üst veri şemaları da kullanılabilmektedir.
    - Yazılımda kullanılmak istenilen dil, sistem içerisindeki dil dosyasının değiştirilmesi sonucu farklı dillere çevrilebilir. Böylelikle, kullanılan sistemin (ülkemiz için) tamamen Türkçe olmasına olanak sağlar.
    - Yazılım PostgreSQL ve Oracle veri tabanlarını kullanmaktadır. Üniversitelerde açık erişim sistemleri için DSpace yazılımını kuracak olan bilgi işlem personeli, bu veri tabanlarından hangisi hakkında bilgi sahibi ise o veri tabanı tercih edilebilir. Örneğin sistem içeriğinin yedeğinin alınması gibi durumlarda veri tabanın da yedeklenmesi gerektiğinden, veri tabanı hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir.
    - Sistem içerisindeki öğelere erişim için kullanılan arama ve görüntüleme modülleri, kullanıcılar için kolaylık sağlanması amacıyla yapılandırılabilir.
    - DSpace çoklu ve aşamalı kimliklendirmeyi (authentication) desteklediğinden dolayı, kurumdaki belirli bir grubu (örn. üniversite akademisyenlerini) otomatik olarak açık erişim sistemine üye yapmaya imkan verir (Güngör, 2014). LDAP [33] entegrasyonu ile kurumdaki açık erişim sistemi kullanıcılarının ayrı bir üyelik gerçekleştirmesine gerek duyulmaksızın; otomatik olarak sisteme dahil edilmesi mümkün kılınmaktadır.
    - Dspace OAI-PMH, OAI-ORE, SWORD, WebDAV, OpenSearch, OpenURL, RSS, ATOM gibi birçok standart protokolleriyle uyumludur.
    - DSpace yazılımı, açık erişim sistemine girilen dokümanların DOI numarası benzeri tekil erişim adresiyle uluslararası düzeyde temsil edilmesini sağlayan “handle” sunucusunun kurulumuna da olanak sağlamaktadır.

[33] Detaylı bilgi için bkz. https://wiki.duraspace.org/display/DSDOC4x/Authentication+Plugins

- Yazılım, farklı türden yayınların veri girişlerinde değişik formların ve üst verilerin kullanılması gerektiğinden, makale, tez, bildiri, kitap vd. yayın türleri için veri giriş formlarının özelleştirilmesine imkân sağlamaktadır (Çelik, 2014a; DSpace, 2018; Güngör, 2014; Gürdal, 2015).

Şekil 7'de görülebileceği gibi, dünya geneline bakıldığında, OpenDOAR'da listelenen açık erişim sistemlerinin %43,9 ile en çok tercih ettiği yazılımın DSpace olduğu görülmektedir.

Şekil 7: Yazılım Türüne Göre OpenDOAR'da İndekslenen Açık Erişim Sistemleri

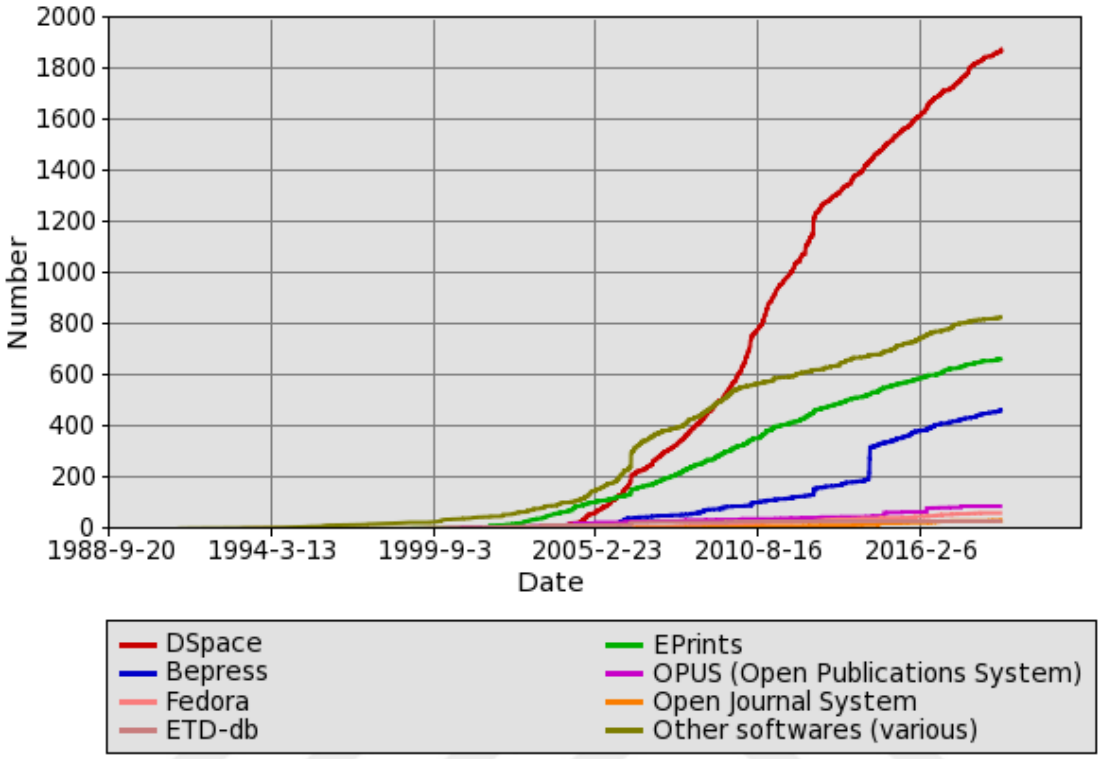

Kaynak: (OPENDOAR, 2018b).

Açık erişim sistemlerinin içeriğini harmanlayan bir sistem olan [34] ROAR'ın listelediği açık erişim sistemlerinin kullandıkları yazılım türleri incelendiğinde, 2005 yılından itibaren DSpace kullanımında büyük bir artış olduğu ve Kasım 2018 itibariyle %46.33 ile büyük oranda bu yazılımın tercih edildiği görülmektedir.

[34] Detaylı bilgi için bkz. http://www.sonmezcelik.net/2014/05/kurumsal-arsivlerin-kayt-edilecegi.html

Şekil 8:ROAR'da Kullanılan Açık Erişim Sistemi Yazılımlarının Yıllara Göre Kullanımları

Kaynak: (ROAR, 2018a)

Dünya çapında da DSpace yazılımının diğer açık erişim sistemi yazılımlarına oranla daha fazla kullanılması, ülkemiz üniversitelerinde bu yazılımın yoğun olarak kullanımının doğru bir tercih olduğuna işaret etmektedir.

DSpace'in ülkemizde tercih edilmesinin önemli sebeplerinden biri de Dublin Core üst veri standartını kullanması ve Open Archives Initiative (OAI) uyumlu olmasıdır.

III.1.1.2. Üstveri ve Dublin Core

İnternetin çok büyük miktarlarda bilgi içerdiği bilinmektedir. Web aracılığıyla yayın yapan açık erişim sistemleri ise internetin küçük bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak, aşırı bilgi yığını arasından bu sistemlerin içeriğinin görünürlüğünün ve bulunabilirliğinin sağlanması için ROAR, OpenDOAR gibi açık erişim sistemlerini dizinleyen büyük sistemler tarafından harmanlanması gerekmektedir. Yoksa istenilen bilgi kaynağına ulaşmak için açık erişim sistemlerini ayrı ayrı taramak gerekecek ve kullanıcıya büyük

oranda emek ve zaman kaybettirecektir. Ayrıca, kullanıcı yalnızca bir sistem içerisinde istediği bilgi kaynağına ulaşmak istese dahi, o kaynağınbelirli bir standarda göre doğru bir şekilde tanımlanması gerekmektedir.

Sisteme tanımlanan materyallere, kullanıcılar tarafından erişim, diğer sistemler tarafından görüntülenebilme ve veri aktarımının sağlanabilmesi, bilgi hakkında bilgi veren üst veriler sayesinde mümkün olmaktadır (Tonta, 2002: 5). Üst veri, erişmek istenilen kaynağa ilişkin, özgün (*unique*) bir erişim kanalı (bir kimlik numarası vb.), kaynağın tanımı, sahiplik bilgisi, oluşturulma tarihi, biçimi ve ilişkileri gibi temel özellikleri sağlar (Küçük ve Al, 2001: 173). Üstveri ile sağlanan bu temel bilgiler bize, farklı sunuş biçemlerinde görebileceğimiz verileri anlamlandırmada ve onları paylaşılabilir ve yönetilebilir kılmada rehberlik ederler (Çakmak, 2017: 52). Bu sayede kaynağı, sunulduğu platformdan bağımsız olarak tanımlama ve erişim imkanına sahip olunur. Açık erişim sistemi içerisindeki yayınlara erişim sağlanabilmesi için üst verilerin doğruluğu ve niteliği önemlidir. Üst verilerin bilgi erişimde üstlendiği roller genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

1. Kullanıcılar aradıkların materyalin bibliyografik tanımlamalarına üst veriler sayesinde erişebilirler.
2. Arama motorları ya da indeksler sistem içerisindeki materyalleri üst veriler sayesinde harmanlayabilirler.
3. Bir standardizasyon sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Bu standardizasyon olmadan bilginin güvenilirliğinden söz etmek mümkün olmayacaktır.

Üst veriler yazılımsal uygulamalar ve kullanıcıları tarafından anlaşılabildiği müddetçe yararlıdır. Bilgi kaynaklarının farklı türleri üstverilerdeki tanımlamaları çeşitlendirmiştir. Bu yüzden, kullanım ihtiyacına göre düzenlenebilecek esnek bir yapıya ihtiyaç duyulmuştur. Önemli olan, sistem için kullanılacak üst veri setlerinin bir standarda bağlanması, bu verilerin makineler ya da insanlar tarafından anlaşılabilmesinin ve paylaşılabilmesinin devamlılığının sağlanmasıdır (Riley, 2017: 16).

Üst veriler kullanım amaçlarına göre, yönetimsel, tanımsal, koruma ve teknik olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.

Yönetimsel üst veri: Belli bir sistem içerisindeki öğenin yönetilmesini ve idaresini ifade etmektedir. Örnek olarak, kaynağın dijitalleştirilmesi bilgisi, telif durumu ve lisans bilgisi verilebilir.

Tanımsal üst veri: Bir bilgi kaynağının içeriğini tanımlamada kullanılır. Katalog kayıtları ve dizinler buna örnektir.

Koruma üst verisi: Bir kaynağın fiziksel ya da elektronik ortamda korunması için ne tür işlemlerin yapıldığı hakkında bilgi vermektedir.

Teknik üst veri: Sistem hakkında bilgi içeren üst veri türüdür (Soykan, 2007).

Üst verilerin harmanlanmasında ise OAI-PHM protokolü kullanılmaktadır. Açık Arşivler Girişimi (OAI / Open Archives Initiative) ile uyumlu veri sağlayıcıları, kendi üst verilerini en azından Dublin Core biçiminde sağlamak durumundadır. Bir doküman tanımlama standardı olarak oluşturulan ve en yaygın kullanılan üst veri standartlarından bir olan Dublin Core, elektronik ortamdaki kaynakların tanımlanmasına ve erişimine yardımcı olmak üzere 15 üst veri elemanından oluşmaktadır. Böylece OAI uyumlu bir veri sağlayıcısı ile servis sağlayıcı arasında üst veri iletişiminin gerçekleşmesine yardımcı olur (Coşkun vd., 2007; Soykan, 2007).

Dublin Core, internet üzerindeki bir bilgi kaynağına ait üst verilerin, bir standart çerçevesinde tanımlanması, kaydedilmesi, farklı yazılım ve sistemler ile kolay iletişim kurabilmesini sağlayan bir alt yapı modelidir (Güneş, 2014).

Dublin Core'un içerdiği 15 üst verielemanı, kullanım kolaylığı bakımından büyük avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte, Dublin Core elemanlarının genişlemeye elverişli olması, özel uygulamalarda Dublin Core elemanlarına ek yapılabilmesini mümkün kılmaktadır (Bayraktutan, 2005: 143).

Dublin Core (2013), bu elemanları aşağıdaki gibi sıralamış ve açıklamıştır.

Tablo 4: Dublin Core Elemanları

Eleman/Terim Adı: Katkıda Bulunan

Etiket:	Contributor
Tanım:	Kaynağa katkı sağlayan sorumlu kişi veya kuruluş. Örn. Tez danışmanı.
Örnek:	<dc:contributor>Gökkurt Demirtel, Saime Özlem</dc:contributor>
Eleman/Terim Adı: Kapsam	
Etiket:	Coverage
Tanım:	Kaynağın mekansal veya zamansal konusu, kaynağın mekansal uygulanabilirliği veya kaynağın ilgili olduğu yetki alanı.
Örnek:	<dc:coverage > Ülkemiz üniversitelerindeki açık erişim sorumlularının niteliğinin saptanması, üniversite yönetimi ve akademisyenlerinin açık erişime bakış açısı, açık erişim sistemlerinin indekslerdeki durumu ve kullanılan sistemlerin olumlu ya da olumsuz durumlarının sebeplerinin irdelenmeye çalışması bu araştırmanın temel kapsamını oluşturmaktadır. </dc: coverage >
Eleman/Terim Adı: Oluşturan	
Etiket:	Creator
Tanım:	Kaynağı oluşturmak için öncelikli olarak sorumlu olan kişi veya kuruluş.
Örnek:	<dc:creator>Eroğlu, Ertuğrul Burak</dc:creator>
Eleman/Terim Adı: Tarih	
Etiket:	Date
Tanım:	Kaynağın yaşam döngüsündeki bir olayla ilişkili bir nokta veya süre.
Örnek:	<dc:date>**2014-07-01T11:56:09Z**</dc:date> <dc:date>**2014-07-01T11:56:09Z**</dc:date>

	<dc:date>**2010-06**</dc:date>
Eleman/Terim Adı: Tanım	
Etiket:	Description
Tanım:	Kaynağın içeriğinin tanımı.
Örnek:	<dc:description> Son yıllarda açık erişim hareketinin ülkemizde ortaya çıkmasıyla birlikte kamu kurumları da mevcut kaynaklarını ücretsiz erişime sunmaya başlamışlardır. Özellikle üniversitelerde akademisyenlerin yayınlarına, öğrencilerin tezlerine/ödevlerine ya da ders sunumlarına ve birçok farklı yayın türlerine erişim, açık erişim sistemleri vasıtasıyla mümkün hale getirilmiştir. Bu çalışma ile birlikte, üniversitelerdeki açık erişim sistemlerinin içeriklerinin daha görünür, üst verilerinin daha düzgün ve erişilebilirliğinin daha kolay hale geleceğine inanılmaktadır.</dc:description>
Eleman/Terim Adı: Biçim	
Etiket:	Format
Tanım:	Dosya görünümü hakkında bilgi.
Örnek:	<dc:format>application/pdf</dc:format>
Eleman/Terim Adı: Tanımlayıcı	
Etiket:	Identifier
Tanım:	Kaynak dosyaları tanımlayan bağlantı.
Örnek:	<dc:identifier>**http://hdl.handle.net/11727/1452**</dc:identifier>
Eleman/Terim Adı: Dil	
Etiket:	Language

Tanım:	Bilgi kaynağının dili.
Örnek:	<dc:language>**tur**</dc:language>
Eleman/Terim Adı: Yayıncı	
Etiket:	Publisher
Tanım:	Bilgi kaynağının yayınlanmasında rol oynayan sorumlu.
Örnek:	<dc:publisher>**Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü**</dc:publisher>
Eleman/Terim Adı: İlişki	
Etiket:	Relation
Tanım:	İlişkili kaynaklar.
Örnek:	<dc:Relation>Afa yayınları ; 25.</dc:Relation> <dc:Relation>Sinema kitapları ; 6.</dc:Relation>
Eleman/Terim Adı: Haklar	
Etiket:	Rights
Tanım:	Kaynak üzerindeki yasal haklar.
Örnek:	<dc:rights>**Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 United States**</dc:rights> <dc:rights>**http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/us/**</dc:rights>
Eleman/Terim Adı: Kaynak	
Etiket:	Source

Tanım:	Yayının ait olduğu kaynak.
Örnek:	<dc:source>**Türk Kütüphaneciliği Dergisi**</dc:source>
Eleman/Terim Adı: Konu	
Etiket:	Subject
Tanım:	Bilgi kaynağının konusu.
Örnek:	<dc:subject>**KOBİ**</dc:subject> <dc:subject>**Girişimcilik**</dc:subject> <dc:subject>**Rekabet stratejisi**</dc:subject> <dc:subject>**Küme ekonomisi**</dc:subject>
Eleman/Terim Adı: Başlık	
Etiket:	Title
Tanım:	Bilgi kaynağına verilen isim
Örnek:	<dc:title>Toluen maruziyeti nedeniyle gelişen dilate kardiyomiyopati ve ventriküler taşikardi</dc:title> <dc:title>Dilated cardiomyopathy and ventricular tachyarrhythmia toluen exposure due to toluen exposure</dc:title>
Eleman/Terim Adı: Tür	
Etiket:	Type
Tanım:	Bilgi kaynağının türü
Örnek:	<dc:type>**Article**</dc:type>

Dspace'in kurulumuyla birlikte standart olarak gelen on beş Dublin Core üst veri elemanınlarına, yayın türüne göre veri girişlerinin yapılabilmesi ve açık erişim sisteminin OpenAIRE harmanlama sistemine uyumlu hale gelmesi için ekleme yapmak gerekmektedir. Çelik (2014b), DSpace yazılımına eklenmesi gereken bu alanları aşağıdaki gibi göstermiş ve açıklamıştır.

Tablo 5: Dspace Yazılımına Eklenmesi Gereken Üst Veri Alanları

dc.relation.journal	Dergi adının yazıldığı alan.
dc.contributor.department	Yazarın bağlı olduğu bölümün yazıldığı alan.
dc.contributor.authorID	Yazar numarası alanı(YÖK Araştırmacı ID'si).
dc.identifier.volume	Makalenin yayımlandığı derginin cilt bilgisi.
dc.identifier.issue	Makalenin yayımlandığı derginin sayı bilgisi.
dc.identifier.startpage	Makalenin ilk sayfa sayısı.
dc.identifier.endpage	Makalenin son sayfa sayısı.
dc.relation.tubitak	TÜBİTAK tarafından fon desteği sağlanan yayınların için proje kodu bilgisinin belirtildiği alan
dc.relation.ec	Avrupa Komisyonu tarafından fon desteği sağlanan yayınların için proje kodu bilgisinin belirtildiği alan
dc.contributor.firstauthorID	İlk yazarın ORCID'nin yazıldığı alan.
dc.relation.publicationcategory	Performans degerlendirme sistemideki yayin kategori kodunun girildigi alan

Tablo 5'te görüldüğü üzere, bir dergi makalesinin sisteme tanımının yapılabilmesi için, dergi adının yazıldığı, makalenin cilt, sayı ve sayfa aralıklarının belirtildiği alanların sistem üzerinde yapılandırılmış olması gerekmektedir. DSpace'de, bu üst veri alanlarının veri tabanına işlenmesiyle birlikte yazılım, makale, tez, kitap, rapor gibi yayın türlerinin doğru bir şekilde sisteme kaydının yapılmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca, açık erişim sisteminin OpenAIRE harmanlama sistemine veri sağlayıcısı olarak kaydının yapılabilmesi için de bu elemanların eklenmesi gerekmektedir. Ayrıca her bir koleksiyon için yayın türü

formlarının yapılandırılması, veri girişleri esnasında koleksiyon için tanımlanmış veri giriş formu üzerinde yayın kaydının yapılabilmesine imkan sağlayacaktır.

III.1.1.3.Açık Erişim Politikaları

Nasıl ki ülkeler, hedeflerini gerçekleştirmek için bir takım politikalar oluşturuyorsa ya da kurumlar gerekli iş ve işlemlerin yerine getirilmesi ve hangi işin nasıl ve kim tarafından yapılacağına dair politikalar belirliyorsa, açık erişim sürecinin üniversitelerde nasıl yürütüleceğine dair de bir politika oluşturması gerekmektedir. Kısaca politika bir sürecin nasıl yürütüleceğine ilişkin yol ve yönetimi ifade etmektedir.

Aka'nın (2017: 77) Picarra (2015)'dan aktardığına göre, zorunlu ve zorunlu olmayan olmak üzere iki tür açık erişim politikası uygulaması vardır. Bunlardan zorunlu olanı, üniversite araştırmacılarının yaptıkları akademik çalışmaları açık erişim sisteminde yayınlamalarını zorunlu kılmaktadır. Zorunlu olmayan politika türünde ise, tavsiye öne çıkmaktadır. Yani, araştırmacıların yayınlarını bir açık erişim sisteminde depolamalarını tavsiye ve teşvik eden politika türüdür.

Ülkemiz üniversiteleri açık erişim politikalarını oluştururken iki tür politikadan birini seçebilir. Fakat zorunlu olmayan politika türünü tercih etmesi halinde, üniversitelerde açık erişim konusunda farkındalık oluşturmak için çalışmalar yapılmalıdır. Üniversite araştırmacılarına, yayınlarını açık erişimli olarak sunduğu takdirde ne gibi kazanımları olacağı hakkında bilgi verilmelidir. Ayrıca, üniversite yönetiminin özellikle kendi desteklediği çalışmaların açık erişimli olmasıyla, ülkeye ve üniversiteye kazanımları anlatılmalıdır.

Tonta'ya (2014) göre, en etkin politika hakemli çalışmalarda kendi kendine arşivleme politikasının zorunlu tutulmasıdır. Araştırmacıların yayınlarını açık erişim sistemlerinde yayınlamaları zorunlu olmalı, daha da etkin olunması için akademik yükselmeyle ilişkilendirilmelidir.

Ülkemizde, 2014 yılında YÖK'ün üniversitelere gönderdiği resmi yazıyla[35] bir açık erişim politikası örneği de gönderilmiş ve üniversitelerin bu politika örneğinden yararlanarak kendi kurumsal açık erişim politikalarını oluşturmaları istenmiştir. Ardından ülkemiz üniversiteleri açık erişim sürecini nasıl yöneteceklerine dair politikalar hazırlamaya ve uygulamaya başlamışlardır. Bu politikalarda, başlık, bağlam, amaç, kapsam, tanımlar, ilkeler, politikanın uygulanması ve yürütülmesi gibi unsurlar ayrıntılı olarak yer almaktadır. Çünkü bu politikalar, bu sürecin en iyi şekilde nasıl yürütüleceğine dair bilgi ve talimatları barındırmaktadır.

Ülkemiz üniversite açık erişim politikaları incelendiğinde, içerik genel olarak (YÖK, 2014);

- Başlık: Üniversitelerde üretilen farklı türlerdeki akademik çalışmaların açık erişim sistemlerinde depolanması,
- Bağlam: Üniversitelerin açık erişim sürecine dahil olmasının gerekçeleri,
- Amaçlar: Üniversitelerin açık erişim sürecine dahil olmasındaki hedefler,
- Tanımlar: Açık erişim sürecine ilişkin kavramların açıklanması,
- Kapsam: Hangi tür akademik çalışmaların açık erişim sistemlerinde yayınlanacağının belirtilmesi,
- İlkeler: Açık erişim sürecinde dikkat edilmesi gereken detaylar ve sürecin üniversitelerde nasıl işleyeceğine dair ilkelerin belirlenmesi,
- Lisanslama: Üniversite araştırmacıları tarafından üretilen bilimsel çalışmaların açık erişimli yayınlanmasındaki telif hakkı bilgilendirmesi,
- Farklı üniversitelerdeki ya da aynı üniversitelerdeki çok yazarlı çalışmalarda, yayının açık erişimli depolanması hususu,
- Yukarıda bahsedilen başlıklar altında oluşturulan bu politikanın etkin biçimde uygulanabilmesi için gerekli mekanizmanın oluşturulması,

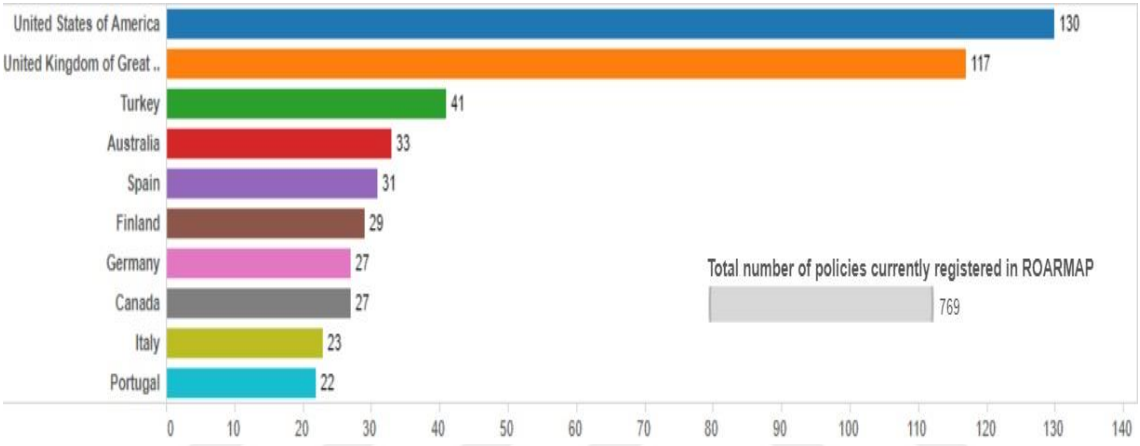
şeklinde özetlenebilir.

Ekim 2018 itibariyle YÖK'ün Açık Erişim Sistemi Kurulum listesinde yer alan 167 üniversite açık erişim sisteminden yalnızca 60 tanesinin politikasının olduğu görülmektedir.

[35] Resmi yazı için bkz: http://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/Kurumsal+Arşiv.pdf/b5332da8-de7b-4730-bca3-a53e546d1c58

Zorunlu arşivleme politikası olan açık erişim sistemlerinin kaydının yapıldığı (Çelik, 2014c) Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies (ROARMAP)'de ise, ülkemiz üniversitelerine ait 50 [36] politikanın listelendiği görülmektedir. Ancak liste incelendiğinde, 3 üniversitenin 2 kez kayıt yaptığı, bu yüzden esas sayının 47 olduğunu söylemek gerekir.

Şekil 9:ROARMAP'de Yer Alan Açık Erişim Politikalarının Ülkelere Göre Dağılımı[37]

Kaynak: (ROARMAP, 2018).

Yukarıdaki grafikte ROARMAP'de yer alan açık erişim politikalarının ülkelere göre dağılımı gösterilmiştir. Bu grafikte Türkiye, ABD ve İngiltere'den sonra üçüncü sırada gelmektedir. Buradan yola çıkarak, ülkemiz üniversitelerinin açık erişim politikalarını oluşturduğu ve içeriklerinin dünya çapında görüntülenebilmesine önem verdiği söylenebilir.

III.1.1.4.Açık Erişim Sistemlerinde İş Akışı

Üniversitelerde, açık erişim için gerekli politikanın oluşturulmasının ardından, politikada belirtilen iş ve işlemlerin uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Üniversiteler bu süreçte öncelikle Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlıkları ya da Müdürlükleri ile Bilgi İşlem Daire Başkanlıkları arasında koordinasyonun sağlanmasına yönelmektedirler.

[36] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://roarmap.eprints.org/view/country/792.html
[37] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://roarmap.eprints.org/dataviz2.html

Kurumsal açık erişim sisteminin hayata geçirilmesi için, genellikle ve öncelikle Bilgi İşlem Daire Başkanlıklarından temin edilen bir sunucu üzerine, DSpace yazılımının kurulması tercih edilmektedir. Ardından, uygulamaya geçilebilmesi için yazılım üzerinde kuruma özgü bazı düzenlemelerin ve entegrasyonların yapılması gerekmektedir.[38]

Çelik, Gürdal, Keten ve diğerleri (2013: 4) açık erişim sistemlerindeki iş akış sürecini arşivleme ve arşivleme sonrası olarak iki ayrı ana başlık altında toplamışlardır. Ancak bu sürecin öncesinde, açık erişim sisteminin içeriğini kimlerin düzenleyebileceğine dair yetkilerin verilmesi önemlidir. Çünkü gerek koleksiyon oluşturma gerekse açık erişim sistemine veri girişinin sağlanabilmesi için; bu işlemlerin kimler tarafından gerçekleştirilebileceğine dair rol atamalarının[39] yapılması gerekmektedir.

Açık erişim sistemlerindeki iş akış süreci iki başlık altında şu şekilde açıklanabilir:

- Arşivleme süreci, açık erişim sistemi içerisinde yer alacak öğenin, yazarı ya da yazar adına başkası (üniversitelerde genellikle açık erişim sorumluları) tarafından sisteme tanımlanmasıyla başlar. Bu aşamada, sisteme yayının tanımlamasını yapacak kişi, üst veri kaydını oluşturur ve ilgili yayına erişim haklarını tanımlar.
- Arşivlemeden sonraki süreçte ise, arşivleme sürecinin ardından, sisteme kaydı girilen ve yüklenen yayına erişim sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte açık erişim sistemi sorumluları tarafından, girilen kaydın üst verisinin kontrolü, gerekirse üst verilerde düzeltme ve eklemelerin yapılması, dosyanın ve tanımlamasının kontrol edilmesi, verilen lisans izinlerinin kontrolü ve erişim sınırlamalarının doğruluğunun kontrolü gibi bir dizi işlemlerin yapılması gerekmektedir.

Üniversite açık erişim sistemlerinde yaygın olarak 2 genel modül bulunmaktadır. Bunlar yönetim paneli ve kullanıcı arayüzünden oluşmaktadır. Bu ana modüller ise birçok alt modülden oluşmaktadır. Bunlar kullanıcı, yönetici ve koleksiyon olarak üç ana başlıkta toplanabilir.

- **Kullanıcı:** Açık erişim sistemi kullanıcılarını, akademik çalışmalarını açık erişimli olarak sisteme yükleyenler ve bu yayınlardan yararlanmak isteyenler olarak iki

[38] Hangi entegrasyonların yapılması gerektiğine dair bilgi için bkz: http://www.sonmezcelik.net/2012/01/dspace-config-dosyasnda-yaplmas-gereken.html
[39] Detaylı bilgi için bkz. http://www.sonmezcelik.net/2014/03/dspace-koleksiyonu-icin-gonderici-atama.html

grupta toplamak gerekmektedir. Bununla birlikte, araştırmacılar yayınlarını depolayarak birer açık erişim sistemi kullanıcısı olduğu gibi aynı zamanda başkalarının yayınlarından faydalanmak için de kullanıcı rolünde olabilirler.

- **Yönetici:** Açık erişim sisteminin kurulması, çeşitli geliştirmelerin ve iyileştirilmelerin sağlanması, sistem yedeklerinin alınması gibi teknik işlemleri gerçekleştiren bir bilgi işlem personeli olmalıdır. Bunun yanı sıra, sistemde oluşturulan bölüm ve koleksiyonları, istatistiki verileri, girilen kayıtları ve rol atamalarını takip edecek bir bilgi ve belge yöneticisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bundan dolayı, açık erişim sistemi için iki tür yöneticiden söz edilebilir.
- **Koleksiyon:** Sistem, açık erişimli yayınlardan oluşan materyal grubuna sahip olmalıdır. Çünkü açık erişim sistemleri, içerisindeki yayınlara engelsiz ve ücretsiz bir şekilde tam metin erişilebilmesi için kullanılır.

Açık erişim sistemlerinin varlık sebebinin içeriğindeki yayınların kullanılmasını sağlamak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, özellikle vurgulanması gereken bir konu ise istatistik modülüdür. Sistem kurulumunda bu modül standart olarak gelmez, fakat kurulumun ardından aktifleştirilebilir.[40] Açık erişim sorumluları tarafından, düzenli olarak sistem kullanımına dair istatistikler tutulmalıdır. Sonuçlara göre açık erişim sisteminin kullanım düzeyi incelenmelidir. Beklentinin dışındaki olumsuz durumlar takip edilmeli ve gerekli işlemler yapılmalıdır.

Açık erişim sistemlerinin kullanımının artırılması için yapılması gereken bu işlemler iki başlık altında incelenebilir.

- **Sistem kullanımının artması için yapılması gerekenler**

Yeni oluşturulan üniversite açık erişim sisteminin kullanıcılar tarafından benimsenmesi, koleksiyon bakımından zenginleşmesi ve kullanıcı sayısının artması için çeşitli farkındalık organizasyonlarına ihtiyaç vardır. Üniversite araştırmacıları, yayınlarının açık erişimli olmasının kazanımları hakkında çeşitli kanallar vasıtasıyla bilgilendirilmeli ve üniversitelerce teşvik edilmelidir. Genel olarak akademisyenler, yayınlarını bir dergide yayınlamak istemelerinden ve intihallere karşı yayınlarını koruma altına almak istemeleri gibi doğru bilinen yanlışları yüzünden yayınlarının açık erişim sistemlerinde yer almasına

[40] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.sonmezcelik.net/2014/11/dspacede-istatistik-analizlerinin-aktif.html

sıcak bakmamaktadırlar. Bu farkındalık çalışmaları sayesinde akademisyenlerin kafalarında oluşabilecek soru işaretlerinin de önüne geçilmesi sağlanacaktır.

- **İçeriğin kullanımının artması için yapılması gerekenler**

Araştırmacılar, yayınlarının kullanımının artması için üniversite açık erişim sistemlerine yönelmektedir. Bilgiye ihtiyaç duyan bir kullanıcı, bilgi ihtiyacını karşılamak için tüm açık erişim sistemlerini ayrı ayrı taramaya vakit ayırmaz. Bundan dolayı, açık erişim sistemlerinin arama motorları tarafından taranabilmesi ve dünya çapında rehberlerde indekslenmesi açık erişim sisteminin içerisindeki materyallerin kullanımını artıracaktır.

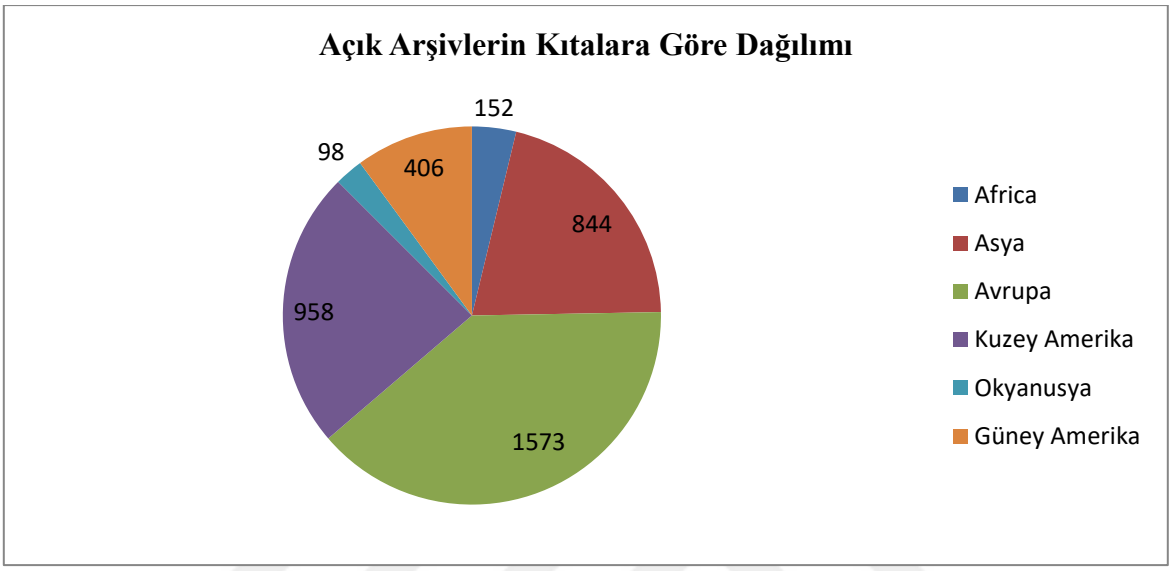
III.2. Veri Sağlayıcısı Olarak Açık Erişim Sistemleri

Açık erişim sistemlerinin dünya çapında görünür olabilmesi, açık erişim sürecinin başarıya ulaşmasında hayati önem taşımaktadır. Bilim insanları çalışmalarını, bilim dünyasına katkı sağlamak için hazırlamaktadır. Tüm araştırmacılar emeklerinin karşılığını, yaptıkları çalışmaların kullanılmasıyla ve kendinden sonraki çalışmaların temelini oluşturarak almak istemektedir. Bilgiye ihtiyaç duyan araştırmacılar ise, kısa zamanda açık erişimli bu yayınlara engelsiz ve ücretsiz erişim sağlamak istemektedir. Bu bahsedilenler, açık erişim düşüncesinin ortaya çıkması ve gelişimini sürdürebilmesinin önemli sebeplerinden biridir. Bilimin temel özelliklerinden olan kendinden önceki çalışmalar ile beslenme ve kendinden sonraki çalışmalara temel oluşturma düşüncesi, açık erişim kanalları ile araştırmacıya süre kazandırmakta ve güncel bilgiyi takip açısından fayda sağlamaktadır.

Bundan dolayı, açık erişim sistemlerinin içeriğini tek bir havuzda toplama gereksinimi oluşmuştur. Üniversite açık erişim sistemlerinin içeriğinin harmanlanarak görünür olabilmesi için açık erişim sistemi yöneticileri tarafından ROAR, OpenDOAR, BASE, OpenAIRE, OAI ve Google Scholar gibi harmanlama sistemlerine kayıt yapılması gerekmektedir (Çelik, 2014c). Ayrıca dünya çapında kullanılan, dizin ya da harmanlama motoru yöntemiyle hizmet veren bu sistemler sayesinde, dünya genelinde araştırmacıların ülkemiz yayınlarından haberdar olması sağlanmaktadır. Aynı şekilde ülkemiz

araştırmacıları da, dünya genelinde yapılan açık erişimli bu çalışmalardan faydalanabilmektedir.

Şekil 10:ROAR'a Kayıtlı Açık Erişim Sistemlerinin Kıtalara Göre Dağılımı

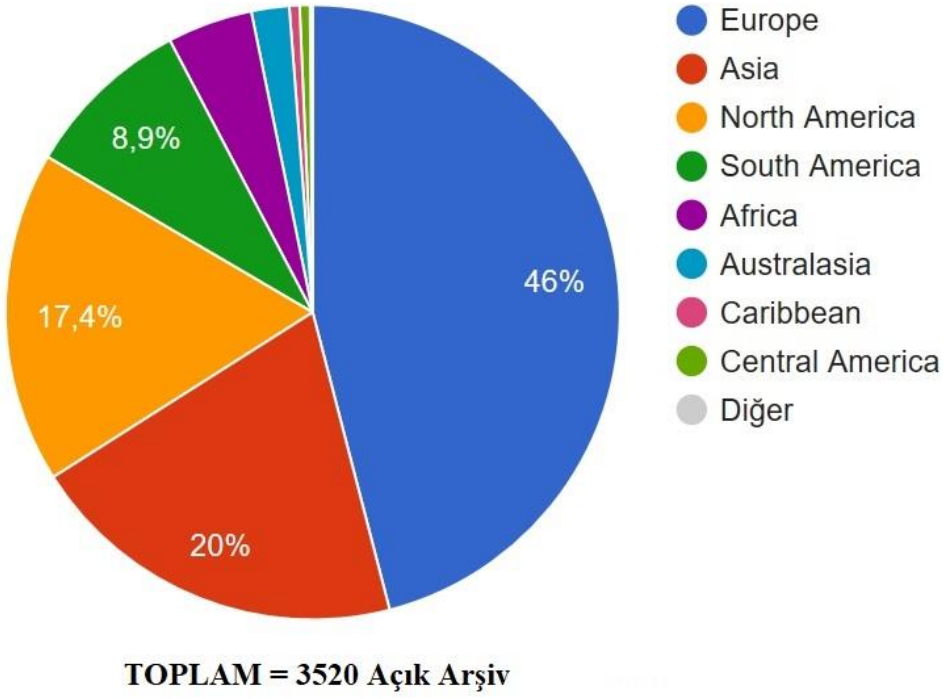

Kaynak: (ROAR, 2018b).

Grafik incelendiğinde tüm dünyadan açık erişim sistemlerinin ROAR'da listelendiği görülmektedir. Kasım 2018 tarihi itibariyle ülkemizden 65 açık erişim sisteminin[41] ROAR'da indekslendiği görülmektedir. Bunlardan 56 tanesinin ise üniversite açık erişim sistemleri olduğu görülmektedir.

[41] Bkz. http://roar.eprints.org/view/geoname/geoname=5F2=5FTR.html

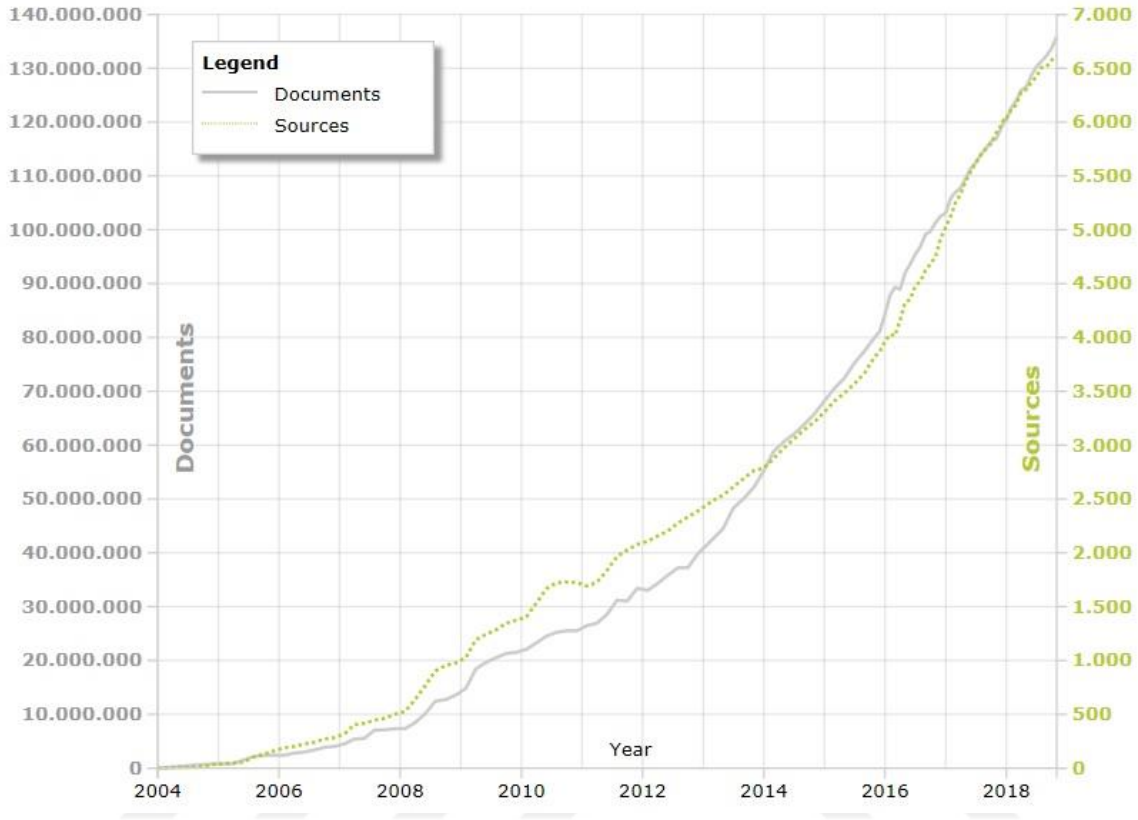
Şekil 11: OpenDOAR'a Kayıtlı Açık Erişim Sistemlerinin Kıtalara Göre Dağılımı[42]

Ekim 2018 tarihi itibariyle dünya genelinde farklı kıtalardan ve ülkelerden OpenDOAR'da listelenen 3520 açık arşiv vardır. Bu arşivlerin ise %85,9'unu açık erişim sistemleri oluşturmaktadır.

[42] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.opendoar.org/onechart.php?cID=&ctID=&rtID=&clID=&lID=&potID=&rSoftWareName=&search=&groupby=rt.rtHeading&orderby=Tally+DESC&charttype=pie&width=600&height=300&caption=Open+Access+Repository+Types+-+Worldwide

Şekil 12:BASE İçerik Grafiği

Kaynak: (BASE, 2018)

Grafikte, Kasım 2018 tarihi itibariyle 6618 kaynaktan 135.814.372, belgeyi tek bir arama motoru vasıtasıyla kullanıcıların erişimine sunan BASE'in içeriğinin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. 2004 yılından 2018 yılına kadar, BASE'in dizinlediği açık erişimli kaynakların ve belgelerin giderek çoğaldığı açıkça görülmektedir.

Yine açık erişim sistemlerini ve konusal arşivleri harmanlayarak tek bir arayüzden erişime sunan OPENAIRE, Kasım 2018 itibariyle 23,751,362 yayın ve 665,878 araştırma verisini açık erişimli olarak kullanıcıların erişimine sunmaktadır (OpenAIRE, 2018).

Ülkemizde ise TÜBİTAK ULAKBİM tarafından hizmete açılan ulusal açık erişim sistemleri (veri sağlayıcılar) ile arama motoru servisleri (servis sağlayıcılar) arasında ilişki kurarak, uluslararası standartlara uygun biçimde, gereksinim duyulan açık erişim içeriğine erişim sağlayan üst veri harmanlama yazılımı olan Türkiye Akademik Arşivi'nde, Kasım

2018 tarihi itibariyle 62 açık erişim sisteminden 560.815 [43] kayıt taranabilmektedir (ULAKBİM, 2018).

Açık erişim sistemlerini dizinleyen ya da içeriklerini tarayarak tek ara yüzden erişime sunan bu sistemler, araştırmacılar için büyük miktarda veri sağlamaktadır. Açık erişimli çalışmaların daha çok kullanıcıyla buluşabilmesine yardımcı olan bu sistemler, araştırmacılar ve kullanıcılar için büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bundan dolayı, ülkemiz üniversite açık erişim sistemlerinin bu rehberlerde yerini alması ve içeriğinin harmanlanması için gerekli işlemlerin yapılması son derece önemlidir.

[43] Güncel bilgiler için bkz. http://arsiv.ulakbim.gov.tr/index

IV. BÖLÜM
BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın IV. Bölümü'nde, araştırmanın amacı ve hedefleri doğrultusunda ülkemiz üniversitelerindeki açık erişim sorumlularının ve çalıştıkları kurumdaki açık erişim sistemlerinin durumu, açık erişim sistemlerine materyallerin tanımlanmasında açık erişim sorumlularının davranışları, açık erişim sorumlusunun bağlı olduğu kurumda açık erişime verilen önem, açık erişim sorumlularının gözünden ülkemiz üniversitelerindeki açık erişim sistemlerinin genel durumu, anket tekniğinden elde edilen veriler analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Üniversite yönetcilerinin ve akademisyenlerin açık erişime olan bakış açısına ilişkin bulguların elde edilmesinde, anket sorularını cevaplayan açık erişim sorumlularının görüşlerine başvurulmuştur. Açık erişim sorumlularının, bağlı bulundukları kurumda açık erişim sürecini yönettikleri, üniversite yönetimiyle açık erişim konusunda ortak bir çalışma yürüttükleri ve genellikle akademisyenlerin yayınlarının açık erişim sistemlerine veri girişlerini kendilerinin yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, üniversite yönetimi ve akademisyenlerin açık erişime olan yaklaşımlarını değerlendirmede, açık erişim sorumlularının cevaplarının değerli olduğu düşünülmektedir.

Zaman ve maliyet faktörleri göz önünde bulundurularak, anketi uygulamak ve elde edilen verileri değerlendirebilmek amacıyla çevrimiçi bir anket aracı olan "surveey[44]"den yararlanılmıştır. Bazı verileri değerlendirirken olgusal ve yargısal değişkenlerden yararlanılmış, elde edilen veriler üzerinden konuya ilişkin sonuçlara varılmaya çalışılmıştır.

Anket "kişisel sorular", "kurumla ilgili sorular", "sistemle ilgili sorular", "genel olarak yapılan iş ve işlemlerle ilgili genel sorular" ve "açık erişim sistemlerinin kullanımına yönelik sorular" olmak üzere 5 bölümden oluşmaktadır. Katılımcılara 9 olgusal ve 41 yargısal olmak üzere toplam 50 sorunun yöneltildiği anket, 47 tanesi kapalı, 3 tanesi açık uçlu soru formuna göre hazırlanmıştır. Bazı sorularda ise katılımcılara yöneltilen önermelere katılım durumunun derecesinin ölçülebilmesi için 5'li likert ölçeğinden yararlanılmıştır. Bu ölçek ile, katılımcıların önermeleri, kesinlikle katılmıyorum (KK-), katılmıyorum (K-), ne katılıyorum ne de katılmıyorum (NK NK), katılıyorum (K+) ve

[44] Detaylı bilgi için bkz: http://www.surveey.com/survey/

kesinlikle katılıyorum (KK+) şeklinde yanıtlamaları sağlanmıştır. Oluşturulan tablolarda, biçimsel estetiğin korunması amacıyla, likert ölçeğinin elemanları "olumsuzdan olumluya doğru" sırasıyla KK-, K-, NK NK, K+, KK+ şeklinde kısaltılarak gösterilmiştir.

IV.1. Katılımcıların Özellikleri

Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi Açık Erişim Sistemi Kurulum Listesi'nde[45] yer alan 167 devlet ve vakıf üniversiteleri tarafından açık erişim süreci için görevlendirilen 167 açık erişim sorumlusu üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenini oluşturan bu 167 açık erişim sorumlusunun tamamına telefon, e-posta ve diğer internet araçlarıyla ulaşılmaya çalışılmış ve anket sorularının cevaplanması istenmiştir. Anket sorularını yöneltildiği katılımcılardan 59 tanesi ankete cevap vermiştir.

Katılımcıların cinsiyet, mezuniyet durumu, kurum içerisindeki statü, mesleki deneyim ve açık erişim deneyimlerine ilişkin bilgiler Tablo 6'da özetlenmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Özellikleri

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	21	35,6
Erkek	38	64,4
Mezuniyet Durumu		
Lise	1	1,7
Önlisans	1	1,7
Lisans	45	76,3
Yüksek Lisans	12	20,3
Doktora	0	0
BBY Mezunu Olma Durumu		
Evet	49	83,1
Hayır	10	16,9
Kurum İçindeki Statü		
Personel	32	54,2
Birim sorumlusu	21	35,6
Yönetici	6	10,2
Mesleki Deneyim		
0-3 yıl	14	23,7
4-8 yıl	27	45,8
9-14 yıl	11	18,6
15 yıl ve üzeri	7	11,9

[45] Liste için bkz. http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/acik-erisim-sistemi-kurulum-listesi

TOPLAM	**59**	**100**

Tablo 6 incelendiğinde, anket uygulamasını yanıtlayan toplamda 59 açık erişim sorumlusunun %64,4'lük kısmının (38 kişi) erkek, %35,6'sının (21 kişi) ise kadın olduğu gözlenmektedir.

Tabloda ayrıca %83,1 oranla katılımcıların büyük çoğunluğunu Bilgi ve Belge Yönetimi/Kütüphanecilik mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Bu yüksek oran, ülkemiz üniversitelerinde açık erişim sürecinin yönetilmesinde kütüphanecilerin büyük rol oynadığının delili niteliğindedir. Açık erişim sorumlularının mezuniyet düzeyleri incelendiğinde %76,3'lük bir oranla (45 kişi) lisans mezunu oldukları görülmektedir. Bununla birlikte %20,3 oran ile (12 kişi) yüksek lisans mezunlarının sayısı da azımsanmayacak kadar önemlidir. Kendi kurumlarında bir farkındalık oluşturması beklenen açık erişim sürecini yöneten kişilerin, üniversite yönetimine, akademisyenlere ve çalışma arkadaşlarına karşı açık erişim sürecini ifade edebilecek düzeyde olması beklenmektedir.

Katılımcıların kurum içerisindeki statülerine bakıldığında ise, %54,2'sinin (32 kişi) kütüphaneci ya da idari personel, %35,6'sının (21 kişi) birim sorumlusu ve %10,2 oranla yönetici oldukları görülmektedir. Bu göstergeler, açık erişim sorumlularının bağlı bulundukları kurum içerisinde, açık erişime verilen önemin anlaşılabilmesi bakımından önemlidir. Üniversitelerde, önemli olan konularda yöneticilerin inisiyatif kullanarak görevi üstlendikleri bilinmektedir. Ayrıca öncelikle çalıştığı birime daha sonra üniversite geneline açık erişimin öneminin daha kolay ifade edilebilmesi bakımından açık erişim sorumlularının statüsü önemlidir.

Yine Tablo 6'da katılımcıların mesleki deneyimlerinin %45,8 ile (27 kişi) büyük oranda 4-8 yıl aralığında olduğu görülmektedir. Ardından sırayla %23,7'sinin (14 kişi) 0-3 yıl aralığı, %18,6'sının (11 kişi) 9-14 yıl aralığı ve %11,9'unun ise (7kişi) 15 yıl üzeri tecrübe sahibi oldukları görülmektedir. Kurumlarda açık erişim görevinin %76,3 oranla 4 yıl ve üzeri tecrübe sahibi personele verildiği söylenebilir. Bu durum üniversitelerdeki açık erişim sürecini yöneten personelin, bu işi yapabilecek tecrübeye sahip olduğunun da bir göstergesidir.

Tablo 7: Katılımcıların Açık Erişimle İlgili Görev Durumu

	N	%
Kütüphanede Görev Yapma Durumu		
Evet	58	98,3
Hayır	1	1,7
Yalnızca Açık Erişim Görevi Olma Durumu		
Evet	4	6,8
Hayır	55	93,2
Açık Erişimle İlgili Görevli Sayısı		
1	39	66,1
2	17	28,8
3 ve üzeri	3	5,1
Açık Erişim Deneyimi		
1 yıl	14	23,7
2-3 yıl	29	49,2
4 yıl ve üzeri	16	27,1
TOPLAM	**59**	**100**

Tablo 7'de %98,3 oranla (58 kişi) açık erişim sorumlusu personelin büyük çoğunlukla kütüphanede görev yaptığı görülmektedir. Bu veriler, açık erişim sürecinin yönetiminin büyük çoğunlukla kütüphanelere bırakıldığının da bir göstergesidir.

Tablo 7'de katılımcılara yöneltilen "Bağlı olduğunuz kurumda yalnızca açık erişim görevini mi üstlenmektesiniz?" sorusuna %93,2 oranla (55 kişi) "hayır" yanıtının verildiği görülmektedir. Bu durum, açık erişim sorumlusu personelin üzerindeki fazla iş yüküne işaret etmektedir. Ayrıca üniversite kütüphanelerinde açık erişime verilen önemin de olumsuz bir göstergesidir. Çünkü, açık erişimle ilgili işleri ve gelişmeleri yakından takip ederek, bağlı olduğu kurumdaki sisteme ve sürece entegre edecek olan açık erişim sorumluları, diğer işler nedeniyle bu bahsedilenleri yerine getiremeyebilir ve bu sebep, ülkemiz üniversite açık erişim sistemlerinin gelişiminin önünde bir engel oluşturabilir.

Bunların yanı sıra, ülkemiz üniversitelerinde açık erişim sürecinin yönetilmesinde görevli kişi sayısı da önemlidir. Çünkü, üniversite yönetimi ve akademisyenlerin açık erişim farkındalığı kazandırılması için çalışmalar yürütülmesi, açık erişim sisteminin düzgün çalışmasının sağlanması, nitelikli açık erişim kayıtlarının oluşturulması, dünyada ve ülkemizde açık erişim sürecinin takip edilmesi ve bağlı bulunan kuruma uyarlanması gibi açık erişim sürecinin doğru yönetilebilmesi için yapılması gereken çok fazla iş vardır. Bundan dolayı, açık erişimle ilgili görev yapanların, koordineli bir şekilde ekip çalışması

yürütmesi son derece önemlidir. Ayrıca, bu görev için atanmış personel sayısı, ülkemiz üniversitelerindeki açık erişime verilen önemin anlaşılması bakımından önemlidir. Tablo 7'de görüldüğü üzere %66,1 gibi büyük bir oranla açık erişimle ilgilenen personel sayısının yalnızca 1 kişi olduğu görülmektedir. Açık erişim sorumlularının büyük çoğunlukla yalnızca açık erişim süreci için görevlendirilmediği de göz önünde bulundurulduğunda, ülkemiz üniversite açık erişim sürecinin doğru bir şekilde yönetilebilmesi oldukça zordur.

Katılımcıların %49,2'sinin (29 kişi) 2-3 yıl, %27,1'inin (16 kişi) 4 yıl üzeri ve %23,7'sinin (14 kişi) 1 yıldır açık erişim ile ilgili görev yaptıkları görülmektedir. Bu durum açık erişim sorumlularının deneyimli olduklarına işaret etmektedir. Bundan dolayı, ülkemiz üniversitelerinde görev yapan açık erişim sorumlularının, sistemi ve süreci yönetebilecek yeterli bilgi birikimine sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 8: Katılımcıların Mesleki Deneyimleri İle Açık Erişimle İlgili Görev Yaptıkları Süre Arasındaki İlişki

			Açık erişim ile ilgili görev yaptığınız süre?			
			1 yıl	**2-3 yıl**	**4 yıl ve üzeri**	**Toplam**
Mesleki Deneyiminiz?	**0-3 Yıl**	N	8	6	0	**14**
	4-8 Yıl	N	5	16	6	**27**
	9-14 Yıl	N	0	3	8	**11**
	15 Yıl ve Üzeri	N	1	4	2	**7**
	TOPLAM		**14**	**29**	**16**	**59**

Tablo 8'de, açık erişim görevi verilen 59 kişinin mesleki tecrübeleriyle, açık erişimde görevli olduğu süre ilişkilendirilerek analizi yapılmaya çalışılmıştır. Görüldüğü üzere, 4-8 yıl aralığında mesleki deneyim sahibi olan 27 kişiden, 16'sının 2-3 yıl, 6'ının 4 yıl üzeri ve 8'inin 1 yıl süreyle açık erişim görevini üstlendiği görülmektedir. Ardından 0-3 yıl aralığında mesleki deneyime sahip 14 kişinin 8'inin 1 yıldır, 6'sının ise 2-3 yıldır açık erişimle uğraşmakta olduğu görülmektedir. 9-14 yıl mesleki tecrübeye sahip 11 kişinin 8'inin 4 yıl üzeri, 3'ünün 2-3 yıl ve 15 yıl üzeri görev yapan 7 kişinin ise 4'ünün 2-3 yıl, 2'sinin 4 yıl üzeri, 1'inin ise 1 yıldır açık erişimle görevlendirildiği görülmektedir. Bu analizden yola çıkarak, üniversitelerde açık erişim sürecinin çoğunlukla hem mesleki tecrübeye, hem de açık erişim deneyimine sahip kişilerce yönetildiği söylenebilir.

IV.2. Açık Erişim Sürecinin Yönetilmesi

Ülkemiz üniversitelerinde açık erişim sürecinin en iyi şekilde yürütülebilmesi için üniversite birimlerinin, yöneticilerin, akademik ve idari personelin birlikte çalışmaları gerekmektedir. Ayrıca, konuyla ilgili bir politikanın hazırlanarak üniversite yönetiminin desteğinin alınması da önem taşımaktadır.

Tablo 9: Açık Erişim Politikasının Durumu

	N	**%**
Açık Erişim Politikasının Durumu		
Evet	40	67,8
Hayır	19	32,2
Açık Erişim Kayıtlarının Oluşturulması		
Açık erişim personeli	43	72,9
Yazarlar/Araştırmacılar	6	10,2
Diğer	10	16,9
TOPLAM	**59**	**100**

Katılımcılara yöneltilen "Bağlı olduğunuz kurumda bir açık erişim politikanız var mı?" sorusuna %67,8'lik oranla "evet" yanıtı verilmiştir. Ancak, %32,2 oranla ülkemiz üniversitelerinde halen bir açık erişim politikası olmadığı görülmektedir. Neredeyse 1/3'lik bir oranda açık erişim politikasının olmaması, bütünleşik bir açık erişim sürecinin yönetilmesinin önünde önemli bir engeldir.

Katılımcılara yöneltilen "Bağlı olduğunuz kurumda açık erişim kayıtlarını kimler oluşturmaktadır?" sorusuna %72,9 oranında (43 kişi) "açık erişim personeli" yanıtı verilmiştir. Bununla birlikte açık erişim sisteminde kayıtların oluşturulması işinin, %10,2 (6 kişi) oranla üniversite araştırmacılarının, 16,9 (10 kişi) oranla ise hem açık erişim personeli hem de araştırmacıların üstlendiği gözlenmektedir.

Bu işin uygulanmasında beklenen, araştırmacıların kendi yayınlarını sisteme aktarması (kendi kendine arşivleme yöntemi), açık erişim sorumlularının da bu yayınları kontrol ederek onaylaması ve yayınlanmasına izin vermesidir. Ancak bu göstergelerden, üniversitelerde açık erişim sürecine araştırmacıların çok dahil olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Açık Erişim Politikası İle Açık Erişim Kayıtlarını Kimlerin Oluşturduğu İlişkisi

			Bağlı olduğunuz kurumda açık erişim kayıtlarını kimler oluşturmaktadır?			
			Açık erişim personeli	**Yazarlar/Araştırmacılar**	**Diğer**	**TOPLAM**
Bağlı olduğunuz kurumda bir açık erişim politikanız var mı?	**Evet**	%	67,5	12,5	20	**100**
		N	27	5	8	**40**
	Hayır	%	84,2	5,3	10,5	**100**
		N	16	1	2	**19**

Açık erişim politikalarında, açık erişim sistemine materyallerin tanımlanması ve oluşturulan kayıtların kontrolünün yapılarak onaylanması işlerinin kimler tarafından gerçekleştirileceğine dair bilgi ve talimatların yer alması beklenmektedir. Bu bilgi ve talimatlarda ise, açık erişim veri girişlerinin yayın sahipleri tarafından yapılması, kontrolü ve yayınlanması işinin de açık erişim sorumluları tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine dair ibarenin olması, sağlıklı bir açık erişim sürecinin yürütülmesi konusunda önem arz etmektedir. Tablo 10 incelendiğinde, açık erişim politikası olmayan kurumlarda açık erişim sistemine veri girişi yapılacak materyalin %84,2 oranla açık erişim personeli tarafından sisteme kaydedildiği görülmektedir. Bu oran, açık erişim politikası olan kurumlarda ise %67,5'e gerilemektedir. Fakat bu oranın az olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, açık erişim politikasının, açık erişim sistemlerine veri girişlerine yeteri kadar etki etmediği söylenebilir.

IV.3. Açık Erişime Verilen Önem

Açık erişim bilincinin yaygınlaşması ve sürecin iyi bir şekilde yönetilebilmesi için öncelikle ülkemizde bulunan üniversite yöneticilerinin, akademik ve idari personelin bu süreci önemsemesi gerekmektedir.

Tablo 11: Açık Erişime Verilen Önem

	KK-		**K-**		**NK**	**NK**	**K+**		**KK+**		**TOPLAM**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
Açık erişimle ilgili etkinliklere katılmam konusunda kurumum beni teşvik eder.	4	6,8	11	18,6	12	20,3	22	37,3	10	17,0	**59**	**100**

Bağlı olduğum kurumdaki yöneticiler açık erişime önem verir.	3	5,1	7	11,9	23	39,0	18	30,5	8	13,5	**59**	**100**
Bağlı olduğum kurumdaki akademisyenler açık erişime önem verirler.	6	10,2	22	37,3	21	35,6	6	10,2	4	6,7	**59**	**100**
Bağlı bulunduğum kurumda açık erişim ile ilgili eğitimler düzenlenir.	8	13,6	28	47,4	13	22,0	8	13,6	2	3,4	**59**	**100**

Tablo 11'de "Açık erişimle ilgili etkinliklere katılmam konusunda kurumum beni teşvik eder" önermesine katılımcıların %54,3'ünün "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" yanıtı verdiği görülmektedir. Ancak geri kalan %45,7'lik kısmın %25,4'ünün üniversitelerde açık erişimle ilgili etkinliklere katılma konusunda kurum tarafından desteklenmediği, %20,3'ünün ise kararsız kaldığı görülmektedir.

Üniversitelerde açık erişim sürecinin daha nitelikli hale gelmesi için, üniversite yöneticilerinin ve akademisyenlerin desteğinin alınması ve konuya bakış açıları önemlidir. Tablo 11'de, bağlı oldukları kurumda, açık erişim sürecini yöneten, bu süreç içerisinde yöneticilerinin ve akademisyenlerinlerin açık erişimle ilgili tutumlarını değerlendirme fırsatına sahip olan açık erişim sorumlularına, "Bağlı olduğum kurumdaki yöneticiler açık erişime önem verir" ve "Bağlı olduğum kurumdaki akademisyenler açık erişime önem verirler" önermelerinin sunulduğu görülmektedir.

Açık erişim sorumluları %44 oranla üniversite yöneticilerinin açık erişime önem verdiklerini söylemişlerdir. Ardından %39 oranla bu önermeye "ne katılıyorum ne de katılmıyorum" cevabını vermişlerdir. %17 oranında ise yöneticilerinin açık erişime önem vermediğini belirtmişlerdir. Genel anlamda üniversite yöneticilerinin açık erişime önem verdiği görülmektedir. Bununla birlikte yöneticilerin, açık erişim sürecindeki bazı konulara önem verdiği, bazı konulara ise önem vermediği söylenebilir.

Bunun yanı sıra, açık erişim sorumlularına yöneltilen ve akademisyenlerin açık erişime verdikleri önemin ölçülmek istendiği önermeye, %47,5'lik bir oranla ve çoğunlukla

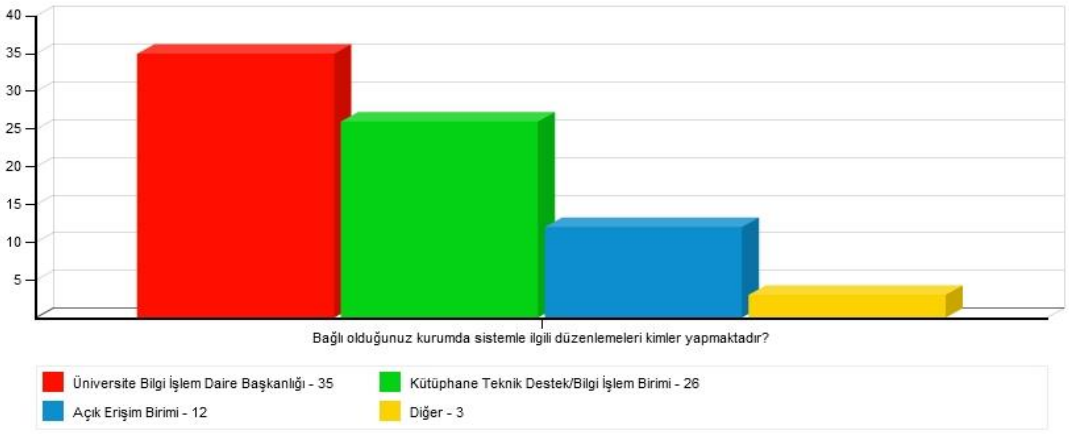
“katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” yanıtları verilmiştir. Yine %35,6’lık bir oranla katılımcılar “ne katılıyorum ne de katılmıyorum” cevabı ile kararsızlıklarını belirtmiştir. Üniversitelerindeki akademisyenlerin açık erişime önem verdiğini söyleyenlerin oranı ise 16,9’dur.

Katılımcıların bağlı oldukları kurumlarda üniversite genelinde ya da kütüphane özelinde eğitimlerin düzenlenip düzenlenmendiğinin ölçülmek istendiği, “Bağlı bulunduğum kurumda açık erişim ile ilgili eğitimler düzenlenir” önermesine %61 oranında olumsuz görüş bildirilmiştir. Bununla birlikte, %22’lik oranla bu tür etkinliklerin bazen düzenlendiği ve yalnızca %17’lik bir oranla açık erişimle ilgili etkinliklerin düzenleniyor olduğu görülmektedir. Açık erişimle ilgili farkındalığın artması için, üniversitelerde açık erişimle ilgili etkinliklerin ve farkındalık çalışmalarının gerçekleştirilmesi önemlidir. Üniversitelerde, açık erişim sistemlerinin içeriğini özellikle akademisyenlerin çalışmalarının oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, açık erişimle ilgili eğitimler ve etkinlikler düzenlenerek, akademisyenlere çalışmalarının neden açık erişimli olması gerektiğinin anlatılması büyük önem teşkil etmektedir.

IV.4. Açık Erişim Sistemlerinin Geliştirilmesi

Üniversitelerde açık erişim sürecinin sürdürebilirliği için açık erişim sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Açık erişim kayıtlarının doğru bir şekilde oluşturulabilmesi ve üst verilerin niteliği gibi hususlar, sistemle doğrudan ilgilidir. Katılımcılara açık erişim sistemlerinin geliştirilmesi işinin hangi birim tarafından gerçekleştirildiği, gerekli entegrasyon ve yapılandırılmaların uygulanma durumunu saptayabilmek amacıyla çeşitli sorular yöneltilmiştir.

Şekil 13: Açık Erişim Sisteminin Geliştirilmesi

Şekil 13'te, katılımcılara yöneltilen ve birden fazla cevap verebilmelerine imkan sağlanan "bağlı bulunduğunuz kurumda sistemle ilgili düzenlemeleri kimler yapmaktadır" sorusu için çoğunlukla Bilgi İşlem Daire Başkanlığı (BİDB) cevabı alınmıştır. Sistemle ilgili yapılandırmaları gerçekleştirebilmek için gerekli yazılım ve bilgisayar beceresine sahip olunması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda, bu işi BİDB'nin yapması son derece doğaldır. Ayrıca, açık erişim sürecinde ortaklaşa çalışma yürütülüyor olması, sürece katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte sistemin, kütüphanelerdeki Teknik Destek/Bilgi İşlem Birimi ve açık erişim birimi[46] tarafından da geliştirildiği de görülmektedir. Açık erişim sürecindeki uygulamalarda, iletişim kopukluğundan doğan sorunlarla karşılaşılmaması için bu oranın yüksek olması önemlidir. Ayrıca verilen cevabın katılımcı sayısından fazla olduğu göz önünde bulundurulduğuna, bazı kurumlarda, sistemle ilgili düzenlenmelerin aynı kurum içerisinde birden fazla birimde gerçekleştiği uygulamalar da vardır.

Tablo 12: Açık Erişim Sistemindeki Gerekli Düzenlemeler

	EVET		**HAYIR**		**TOPLAM**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
Açık erişim sisteminizde yayın türüne göre veri giriş formlarını yapılandırdınız mı ?	40	67,8	19	32,2	**59**	**100**
Açık erişim sisteminizde yayın türüne göre veri giriş adımlarını yapılandırdınız mı ?	41	69,5	18	30,5	**59**	**100**

[46] Açık erişim birimi, birden fazla personelden oluşan ve açık erişim süreci için görevlendirilmiş bir takımı/grubu ifade etmektedir.

Açık erişim sisteminize ortak kayıt servisi CNRI tarafından verilen tekil kaynak erişim adresi olan handle (kulp) kurulumunu gerçekleştirdiniz mi?	26	44,1	33	55,9	**59**	**100**
Açık erişim sisteminizde dağıtım lisansını düzenlediniz mi ?	23	39,0	36	61,0	**59**	**100**
Açık erişim sisteminize kimlik doğrulama modülü olan LDAP entegrasyonunu sağladınız mı ?	20	33,9	39	66,1	**59**	**100**
Açık erişim sisteminizde geleneksel olarak kullanılan ana tema üzerinde özelleştirmeler yaptınız mı ?	28	47,6	31	52,4	**59**	**100**

Tablo 12'de sistemle ilgili düzenlemelerin yapılıp yapılmadığına ilişkin sorulardan elde edilen veriler vardır. Üniversite açık erişim sistemlerinde %67,8 oranla yayın türüne göre veri giriş formlarının yapılandırıldığı görülmektedir. Bu yapılandırma, açık erişim kayıtlarının üst verilerindeki hataların azalması bakımından önemlidir. Çünkü makale, tez, rapor gibi çeşitli yayın türlerinin farklı üst veri elemanları ile tanımlanması gerekmektedir. Bununla birlikte, açık erişim sistemlerinde yayın türüne göre veri giriş formları ile yayın türüne göre veri giriş adımlarının yapılandırılma durumunun aynı oranda olduğu gözlenmektedir. Veri giriş adımlarıyla, veri giriş formlarının yapılandırılması birbirleriyle bağlantılı olduğundan bu sonuç son derece doğaldır.

Ortak kayıt servisi Corporation for National Research Initiatives (CNRI) tarafından verilen tekil kaynak erişim adresini ifade eden Handle, açık erişim sistemlerindeki materyallere tanımlanan DOI numarası benzeri tekil bir erişim adresiyle uluslararası düzeyde temsil edilmesini sağlamaktadır (Çelik, 2014d). Katılımcıların handle kurulumunu gerçekleştirip gerçekleştirmediğine ilişkin cevabı incelendiğinde, %55,9 oranla sisteme handle entegrasyonunun gerçekleşmediği gözlenmektedir. Ancak, handle entegrasyonu için ödenmesi gereken bir ücret söz konusu olduğundan, %44,1 oranındaki evet yanıtı azımsanmayacak düzeydedir.

Açık erişim sistemlerindeki materyallerin açık erişimli olarak yayınlanacağı göz önünde bulundurulduğunda, ilgili dağıtım lisanslarının kullanılıyor olması son derece önemlidir. Ancak, Tablo 12'de %61,0 oranla katılımcıların çoğunun dağıtım lisanslarını yapılandırmadığı gözlenmektedir. Bu durum, ülkemiz üniversite açık erişim sistemleri üzerinde yayınlanan çalışmaların telif problemleriyle karşılaşmasını beraberinde getirebilir.

Üniversite potansiyel kullanıcılarının, açık erişim sistemine otomatik olarak kaydının yapılmasını sağlayan LDAP uygulamasının sisteme entegre edilip edilmediğine yönelik sorulan soruya, katılımcıların %66,1'i hayır cevabını vermiştir. Ancak açık erişim sistemlerine üniversite araştırmacılarının otomatik olarak kaydedilmesi, onları öncelikle bu sistemi araştırmaya, sonrasında ise kullanmaya sevk edebilir. Ayrıca, kayıt işleminin zaman alacağı göz önünde bulundurulduğunda, bu sürecin hızlanması bakımından, LDAP entegrasyonun gerçekleştirilmesinin yazılım üzerindeki önemli uygulamalardan biri olacağı düşünülmektedir.

Açık erişim sisteminin hayata geçirilebilmesi için kullanılan bir yazılım olan DSpace, kurulumun ardından standart bir arayüzle gelmektedir. Bu arayüzün, basit ve sade olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sistemin kullanıcılar tarafından daha kolay kullanılabilmesini sağlamak ve temanın güzelleştirilmesi amacıyla, ana tema üzerinde özelleştirilmelerin yapılması olanaklıdır. Katılımcılar "Açık erişim sisteminizde geleneksel olarak kullanılan ana tema üzerinde özelleştirmeler yaptınız mı ?" sorusuna %52,4 oranında hayır cevabını vermişlerdir. Bu oran aynı zamanda, nedenleri çeşitli olmakla birlikte açık erişim sistemlerine yeterince önem verilmediği olarak da değerlendirilebilir.

Tablo 13: Açık Erişim Sistemindeki Gerekli Düzenlemelerin Hangi Birim Tarafından Gerçekleştirildiği İle Ana Tema Üzerinde Yapılan Değişiklik Arasındaki İlişki

		Açık erişim sisteminizde geleneksel olarak kullanılan ana tema üzerinde özelleştirmeler yaptınız mı?		
		EVET **N**	HAYIR **N**	**TOPLAM** **N**
Bağlı olduğunuz kurumda sistemle ilgili düzenlemeleri kimler yapmaktadır?	Açık Erişim Birimi	5	7	**12**
	Kütüphane Teknik Destek/Bilgi İşlem Birimi	13	13	**26**
	Üniversite Bilgi İşlem Daire Başkanlığı	17	18	**35**
	Diğer	1	2	**3**
	TOPLAM	**36**	**40**	**76**

Tablo 13'te katılımcılara yöneltilen ve birden çok seçeneği işaretlemelerine izin verilen "Bağlı olduğunuz kurumda sistemle ilgili düzenlemeleri kimler yapmaktadır?" sorusu ile "Açık erişim sisteminizde geleneksel olarak kullanılan ana tema üzerinde özelleştirmeler yaptınız mı?" sorusunun ilişkisel analizi yapılmıştır. Açık erişim sistemi yazılımına bağlı olarak gerekli modüllerin entegrasyonu ve değişikliklerin yapılması için yazılım bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Tablo 13'te, bu düzenlenmelerin çoğunlukla Bilgi İşlem Daire Başkanlığı'nca görevlendirilen, gerekli bilgi birikimine sahip yazılımcılar

tarafından yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte kütüphane açık erişim birimi ve teknik destek ekibinin de gerekli düzenlemeleri yapabildikleri görülmektedir. O halde açık erişim sistemi üzerinde geleneksel olarak kullanılan ana tema üzerinde değişiklik yapılmamasının teknik bilgi yetersizliğinden kaynaklandığı söylenemez.

IV.5. Açık Erişim Sistemlerinin Görünürlüğü

Açık erişimli yayınların görünür olması, araştırmacıların yayınlarını açık erişimli olarak yayınlamasının ana sebebidir. Çünkü araştırmacılar, yayınlarıyla bilimsel iletişim sürecine katkı sağlamak, bilimin gelişmesine destek vermek ve bu yayınların başkaları tarafından kullanılarak atıf almasını istemektedir. Bundan dolayı, üniversite açık erişim sistemlerinin, rehber, indeks ya da harmanlama sistemlerinde yer alması gerekmektedir.

Tablo 14: Açık Erişim Sistemlerinin Harmanlama Sistemlerine Kaydı

	N	**%**
	Açık Erişim Sistemlerinin Harmanlama Sistemlerine Kaydı	
Evet	33	55,9
Hayır	26	44,1
TOPLAM	**59**	**100**
	Açık Erişim Sistemlerinin Kayıt Edildiği Harmanlama Sistemleri	
OpenDOAR	28	31,0
ROAR	24	26,7
BASE	6	6,7
OpenAIRE	25	27,8
Diğer	7	7,8
TOPLAM	**90**	**100**

Açık erişim sorumlularına yöneltilen "Bağlı olduğunuz kurumun açık erişim sisteminin harmanlama sistemlerine kaydını yaptırdınız mı?" sorusuna %55,9'luk bir oranla evet cevabı verilmiştir. %44,1 oranla ise hayır cevabı alınmıştır. Neredeyse cevabın yarısına denk gelen bu olumsuz yanıt, ülkemiz üniversite açık erişim sistemlerinin, dünya çapında dizinlenebilmesinin ve içeriğinin harmanlanabilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Tablo 14'te açık erişim sistemlerinin harmanlama sistemlerine kaydının yapıldığını belirten %55,9'luk kitlenin, hangi harmanlama sistemlerine kayıt yaptırdıklarına dair

bilgiler de yer almaktadır. Bu soru formunda katılımcılara birden fazla seçenek işaretleme imkanı verildiğinden dolayı mevcut durum yüzde olarak ifade edilmiştir. Bu durum incelendiğinde ülkemiz üniversite açık erişim sistemlerinin sırayla %31'inin OpenDOAR, %27,8'inin Open AIRE, %26,7'sinin ROAR, %6,7'sinin BASE ve %7,8'inin diğer harmanlama sistemlerine kaydının olduğu gözlenmektedir.

Tablo 15: Açık Erişim Sorumlularının Açık Erişimle İlgili Görev Yaptığı Süre İle Açık Erişim Sistemlerinin Harmanlama Sistemlerine Kaydı Arasındaki İlişki

			Bağlı olduğunuz kurumun açık erişim sisteminin harmanlama sistemlerine kaydını yaptırdınız mı?		
			Evet	**Hayır**	**TOPLAM**
Açık erişim ile ilgili görev yaptığınız süre?	**1 yıl**	**%**	35,7	64,3	**100**
		N	5	9	**14**
	2-3 yıl	**%**	55,2	44,8	**100**
		N	16	13	**29**
	4 yıl ve üzeri	**%**	75,0	25,0	**100**
		N	12	4	**16**
	TOPLAM	**%**	**55,9**	**44,1**	**100**
		N	**33**	**26**	**59**

Tablo 15'te açık erişim sorumlularının açık erişimle ilgili görev yaptığı süre ile bağlı bulunduğu kurumdaki açık erişim sistemlerinin harmanlama sistemlerine kaydı arasındaki ilişki analiz edilmeye çalışmıştır. Bu ilişkiye göre, açık erişimle ilgili 4 yıl ve üzeri görev yapanlar tarafından, büyük oranda (%75) sorumlusu olduğu açık erişim sisteminin içeriğinin görünürlüğünün ve erişilebilirliğinin artması amacıyla, harmanlama sistemlerine kaydının gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu oran 2-3 yıl görev yapanlarda %55,2 iken, açık erişim sorumluluğunu 1 yıldır üstlenmekte olanlarda ise %35,7'dir. Bundan dolayı, açık erişimle ilgili görev süresi uzadıkça kişiler sistemle ilgili bir şeyler yapılması gerektiği bilinci kazanmaktadırlar. Bunun katıldıkları toplantı ya da meslektaşları ile iletişimlerinin bir sonucu olduğundan kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

IV.6. Açık Erişim Sorumlularının Sisteme İlgileri

Üniversitelerde açık erişim sürecinin sürdürülebilir olması, bu görev için atanmış personelin niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Bundan dolayı, bu süreç içerisinde ne gibi

etkinlikliklere katıldığı ve ne tür uygulamalar gerçekleştirdiğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Tablo 16: Açık Erişim Sorumlularının Sürece İlgileri

	KK- N %	K- N %	NK NK N %	K+ N %	KK+ N %	TOPLAM N %
Açık erişimle ilgili etkinliklere katılmaya özen gösteririm.	0 0	6 10,2	8 13,6	30 50,8	15 25,4	**59 100**
Açık erişimle ilgili son gelişmeleri yakından takip ederim.	0 0	5 8,5	16 27,1	28 47,5	10 16,9	**59 100**

Açık erişim sorumlularının mevcut düzeyini ölçebilmek için, açık erişim sürecini takip ederek kendilerini geliştirme durumu tespit edilmek istenmiştir. Bunun için katılımcılara "Açık erişimle ilgili etkinliklere katılmaya özen gösteririm" ve "Açık erişimle ilgili son gelişmeleri yakından takip ederim" önermeleri sunulmuştur. Katılımcılar bu önermelere kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevaplarıyla yüksek oranda (sırasıyla %76,2 ve %64,4) katıldıklarını beyan etmişlerdir. Bu analizden yola çıkarak, açık erişim sorumlularının büyük bir kısmının, açık erişimle ilgili konuları yakından takip ederek kendi sistemlerine uyarladıkları sonucuna ulaşılabilir.

IV.7. Açık Erişim Sorumluları İle Açık Erişim Kayıtlarının İlişkisi

Tablo 17: Açık Erişim Sorumluları İle Açık Erişim Kayıtlarının İlişkisi

	KK- N %	K- N %	NK NK N %	K+ N %	KK+ N %	TOPLAM N %
Açık erişim kayıtlarının nasıl girilmesi gerektiğini biliyorum.	0 0	1 1,7	9 15,3	34 57,6	15 25,4	**59 100**
Açık erişim kayıtlarının girişlerinde büyük/küçük harf dikkat ederim.	0 0	1 1,7	8 13,6	33 55,9	17 28,8	**59 100**
Açık erişim kayıtlarının girişlerinde imla kurallarına dikkat ederim.	0 0	0 0	7 11,9	33 55,9	19 32,2	**59 100**
Açık erişim kayıtlarını girerken yayın türüne göre veri giriş formlarını kullanmaya dikkat ederim.	0 0	2 3,4	12 20,3	32 54,2	13 22,1	**59 100**
Bir açık erişim kaydını tamamladıktan sonra üst verilerine bakarak son kontrolü yaparım.	0 0	2 3,4	10 16,9	31 52,5	16 27,2	**59 100**
Açık erişim kayıtlarını zaman zaman geriye dönük olarak kontrol	0 0	5 8,5	18 30,4	28 47,5	8 13,6	**59 100**

eder, hatalar varsa düzeltirim.										
Açık erişim sistemimizin kayıt olduğu harmanlama sistemlerini kontrol ederek her hangi bir problem olup olmadığını kontrol ederim.	8	13,6	11	18,6	19	32,2	17	28,8	4	6,8	**59**	**100**
Yanlış girilen kayıtları kurallara uygun bir şekilde düzeltirim.	0	0	4	6,8	9	15,3	33	55,9	13	22,0	**59**	**100**
Açık erişim sisteminin hatasız çalışmasını sağlamak amacıyla gerekli kontrolleri yaparım.	0	0	6	10,2	12	20,3	27	45,8	14	23,7	**59**	**100**
Açık erişim sisteminde Bölüm, Koleksiyon, Grup, e-Kişi oluşturma işlemlerini gerçekleştirebilirim.	1	1,7	0	0	7	11,9	31	52,5	20	33,9	**59**	**100**

Tablo 17 genel olarak incelendiğinde, açık erişim sorumluları sistemin hatasız çalışması ve oluşturulan kayıtların doğru olarak tanımlanması için yüksek oranda önermelere katıldıklarını beyan etmişlerdir.

"Açık erişim kayıtlarının nasıl girilmesi gerektiğini biliyorum" önermesine katılımcıların %83'ü katılıyorum beyanında bulunmuştur. Bu oranın yüksek olması, açık erişim kayıtlarının nitelikli bir şekilde oluştuğunun saptanması bakımından önemlidir. Ancak; açık erişim sorumlularının neyi bilip bilmediklerini kendilerinin de bilmiyor olması gibi bir durum söz konusu olabilir. Bundan dolayı katılımcılara, ortaya çıkan sonucu destekleyecek nitelikte başka sorular da sorulmuştur.

Katılımcılar "Açık erişim kayıtlarının girişlerinde büyük/küçük harf dikkat ederim" önermesine %84,7 oranla katılıyorum yanıtını vermişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen "Açık erişim kayıtlarının girişlerinde imla kurallarına dikkat ederim" önermesine ise %88,1 oranında katılıyorum yanıtı alınmıştır.

Katılımcılar tarafından "Açık erişim kayıtlarını girerken yayın türüne göre veri giriş formlarını kullanmaya dikkat ederim" önermesi, %76,3 oranında katılıyorum şeklinde cevaplanmıştır.

Katılımcılar %79,7 oranında bir açık erişim kaydını tamamladıktan sonra üst verilerine bakarak son kontrolü yaptıklarını ifade etmiştir.

Katılımcılar “Açık erişim kayıtlarını zaman zaman geriye dönük olarak kontrol eder, hatalar varsa düzeltirim” önermesine %61,1 oranında “katılıyorum” yanıtını vermişlerdir.

Açık erişim sorumluları toplamda %77,9 oranla yanlış girilen kayıtları kurallara uygun bir şekilde düzelttiklerini söylemişlerdir.

Katılımcılar, “Açık erişim sisteminin hatasız çalışmasını sağlamak amacıyla gerekli kontrolleri yaparım” önermesine %69,5 oranında katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Ayrıca katılımcılar %86,4 oranında “açık erişim sisteminde Bölüm, Koleksiyon, Grup, e-Kişi oluşturma işlemlerini gerçekleştirebilirim” beyanında bulunmuşlardır.

Tüm bu analizlerden yola çıkarak, “Açık erişim kayıtlarının nasıl girilmesi gerektiğini biliyorum” önermesine %83 oranında katılıyorum beyanında bulunan açık erişim sorumlularının verdiği yanıtın desteklendiğini söylemek mümkündür.

IV.8. Açık Erişim Sorumlularının Ülkemiz Üniversite Açık Erişim Sistemleriyle İlgili Görüşleri

Katılımcıların açık erişim sorumluları olduğu bu çalışmada, üniversite açık erişim sistemlerinin genel durumunun değerlendirilmesi önemlidir. Çünkü açık erişim sorumluları, bu süreci takip eden ve açık erişimle ilgili kavram ve uygulamalara hakim olan kişilerdir. Ülkemiz üniversiteleri genelindeki açık erişim uygulamaları hakkında, açık erişim sorumlularının görüşleri bu araştırmada önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 18: Açık Erişim Sorumlularının Ülkemiz Üniversite Açık Erişim Sistemleriyle İlgili Görüşleri

	KK- N	%	K- N	%	NK N	NK %	K+ N	%	KK+ N	%	TOPLAM N	%
Üniversitelerimizin açık erişim sistemlerinde uygulama açısından ilerleme görülse de yeterli düzeyde değildir.	1	1,7	3	5,2	7	12,1	29	50,0	18	31,0	**58**	**100**
Üniversitelerin açık erişim sistemlerinin güncel ve etkin olarak kullanılabilir olması önemlidir.	2	3,5	0	0	6	10,3	22	37,9	28	48,3	**58**	**100**
Üniversitelerimizin açık erişim	1	1,7	3	5,2	19	32,8	29	50	6	10,3	**58**	**100**

kayıtlarında hatalar vardır.							
Üniversitelerdeki açık erişim kayıtlarının standartlara uygun ve doğru biçimde girilmiş olması önemlidir.	1	1,7	1 1,7	1 1,7	25	43,2	30 51,7	**58**	**100**
Üniversitelerimizin açık erişim üst verilerinde problemler göze çarpmaktadır.	0	0	5 8,6	22 37,9	27	46,6	4 6,9	**58**	**100**
Açık erişim kaydı girilirken materyal türüne göre veri giriş formu kullanmaya özen gösterilmelidir.	1	1,8	0 0	13 22,8	25	43,9	18 31,5	**57**	**100**
Üniversitelerimiz açık erişime yeterince önem vermemektedir.	0	0	4 6,9	22 37,9	22	37,9	10 17,3	**58**	**100**
Akademisyenler yayınlarının açık erişimli olmasını istememektedir.	0	0	3 5,2	23 39,6	21	36,2	11 19,0	**58**	**100**
Akademisyenlerin çalışmalarının açık erişime aktarılması hem kendileri için hem de diğer araştırmacılar için önemlidir.	2	3,4	0 0	5 8,6	24	41,4	27 46,6	**58**	**100**

Üniversitelerdeki açık erişim süreci hakkında olumsuz önermelerin sıralandığı Tablo 18'de katılımcıların büyük çoğunluğunun, bu önermelere katıldığı görülmektedir.

"Üniversitelerimizin açık erişim sistemlerinde uygulama açısından ilerleme görülse de yeterli düzeyde değildir" önermesine katılımcıların %81'i katılıyorum yanıtını vermiştir. Bu önermeye katılmayanların oranı ise %6,9'dur. Bu durum, genel anlamda ülkemiz üniversitelerinde gerçekleştirilen açık erişim uygulamalarının yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Katılımcılara yöneltilen genel olarak "Üniversitelerimizin açık erişim kayıtlarında hatalar vardır" ve "Üniversitelerimizin açık erişim üst verilerinde problemler göze çarpmaktadır" önermelerine sırasıyla %60,3 ve %53,5 oranla açık erişim sorumlularının büyük çoğunluğu katılmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili fikir beyan etmeyenlerin oranı yine sırasıyla %32,8 ve %37,9'dur. Bu oranlar, ülkemiz üniversitelerinde açık erişim kayıtlarının tanımlanmasında problemler yaşandığını ve bu sorunların üst verilerin niteliğini etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, fikir beyan etmeyen oranlar iki sebebi akla getirmektedir. Bunlardan ilki, açık erişim sorumlularının diğer üniversite açık erişim sistemlerini takip etmediğidir. İkincisi ise, açık erişim sorumlularının açık erişim kaydı ya da üst verilerin oluşmasında yeterli bilgiye sahip olmadıklarıdır.

Bununla birlikte katılımcılar "Üniversitelerdeki açık erişim kayıtlarının standartlara uygun ve doğru biçimde girilmiş olması önemlidir" önermesine %94,9 oranında

katıldıklarını beyan etmiştir. O halde açık erişim sorumlularının nitelikli kayıt ve üst verilerin oluşmasında bilinçli oldukları söylenebilir.

Katılımcılar "Açık erişim kaydı girilirken materyal türüne göre veri giriş formu kullanmaya özen gösterilmelidir" önermesine ise %75,4 oranında katıldıklarını bildirmişlerdir. Ancak, veri giriş formlarının yapılandırılmasının önemini anlamadığı tahmin edilen kararsızlar ve olumsuz görüş bildirenler de %24,6'lık bir oranı oluşturmaktadır. Açık erişim sistemlerine makale, tez, bildiri vb. farklı yayın türlerinin aktarıldığı göz önünde bulundurulduğunda ve bu işlemin sorunsuz gerçekleştirilebilmesi için formların yapılandırılması gerektiği düşünüldüğünde, bu oran azımsanmayacak kadar önemlidir.

Ülkemiz üniversitelerinin ve akademisyenlerin açık erişime olan bakış açısını ölçebilmek için açık erişim sorumlularına yöneltilen "Üniversitelerimiz açık erişime yeterince önem vermemektedir" ve "Akademisyenler yayınlarının açık erişimli olmasını istememektedir" önermelerine ise, katılımcılar aynı oranda (%55,2) katıldıklarını beyan etmektedir. Buradan üniversitelerin ve akademisyenlerin açık erişime olan bakış açısının paralel olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu önermelere katılmayan sırasıyla %6,9 ve %5,2'lik kısım ise çok küçük bir kitleyi temsil ettiğinden dolayı, genel olarak üniversitelerimizin ve akademisyenlerin açık erişimi tam olarak anlamadığı sonucu çıkarılabilir.

Açık erişim sorumlularının açık erişime bakış açısını ölçmek için katılımcılara yöneltilen "Akademisyenlerin çalışmalarının açık erişime aktarılması hem kendileri için hem de diğer araştırmacılar için önemlidir" önermesine ise %88 gibi büyük bir oranda "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" cevabı gelmiştir. Öyleyse, Tablo 18'e ilişkin bulgularda analiz edilen ülkemiz üniversitelerinin ve akademisyenlerin açık erişime olan %55,2 oranındaki olumsuz bakış açısının, açık erişim sorumlularınından kaynaklanmadığı çıkarımı yapılabilir.

Ayrıca açık erişim sorumlularına yöneltilen "Üniversitelerin açık erişim sistemlerinin güncel ve etkin olarak kullanılabilir olması önemlidir" önermesine %86,2 oranında katılıyorum yanıtının gelmesi, açık erişim sorumlularının yaptıkları işi sahiplendiğinin bir göstergesidir.

V. BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

Açık erişim, açık bilime, engelsiz ve ücretsiz bilimsel bilgiye ulaşımda bir anahtar niteliğindedir. Ülkemizde son yıllarda açık erişimle ilgili birçok gelişme yaşanmış ve halen bu gelişmeler devam etmektedir. Başta bilgi ve belge yöneticileri olmak üzere, üniversiteler ve akademisyenler giderek açık erişim bilincine sahip olmaya başlamışlardır. Son yıllarda hız kazanan çalışmalar meyvelerini vermiş ve birçok üniversitede açık erişim sistemleri kurulmuş, kurulan bu sistemlere veri girişleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu sistemlere sorumlular atanmış olup, üniversite yöneticileri ve akademisyenlerde açık erişim bilinci oluşturulması için çalışmalar devam etmektedir.

Ancak tüm üniversiteler için bu durum geçerli değildir. Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi'nde[47] listelenen açık erişim sistemleri incelendiğinde, bazı üniversitelerin açık erişim sistemlerini oluşturmadığı ya da yalnızca zorunluluktan dolayı bir sunucu üzerine DSpace yazılımının kurulumunu gerçekleştirdikten sonra gerekli özelleştirmeleri/entegrasyonları yerine getirmediği ve herhangi bir veri girişinde bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca, listede kaydı bulunan birçok erişim sisteminin çalışmadığı da belirlenmiştir. Bu durum bazı üniversitelerin açık erişim sürecine gerekli önemi ve desteği vermediği olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca, bazı kurumlarda açık erişimle ilgili uygulamaların ve etkinliklerin yapılmaması ya da açık erişim personelinin açık erişim ile ilgili toplantı, çalıştay vb. etkinliklere katılmasının kurum tarafından desteklenmemesi açık erişim sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra üniversite yöneticilerinin ve akademisyenlerin çalışmalarının açık erişimli olması halinde maddi ve manevi kazançlarını bilmiyor olmaları da süreci olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biridir. Hal böyle iken, açık erişim sistemlerinin içeriğinin istenilen ve beklenen düzeyde olmamasının yanı sıra, akademisyenlerin gerekli farkındalık düzeyine erişmemesi ve yayınlarını açık erişim sistemlerine ekleme yönünde çekimser kalmaları, açık erişim sistemlerini nitelik ve nicelik yönünden de olumsuz etkilemektedir. Çünkü açık erişim sistemlerinin temelini açık erişimli yayınlar oluşturmaktadır.

Üniversiteler tarafından desteklenen (fonlanan) araştırmalarda dahi, bu çalışmaların açık erişimli olarak yayınlanmasının istenmemesi, açık erişim sürecinin gelişiminde

[47] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/acik-erisim-sistemi-kurulum-listesi

olumsuz etki oluşturmaktadır. Üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin açık erişime yeteri önemi göstermemesinin yanı sıra, açık erişim sorumlularının da bu olumsuz durumda büyük pay sahibi olduğu ortadadır. Üniversite yönetimine ve akademisyenlere açık erişimin önemini belirterek yönlendirmede, ülkenin bilimsel gelişimi için bir temel oluşturmasını sağlamada en büyük rol ve sorumluluk yine açık erişim temsilcilerine düşmektedir. Bunların yanı sıra, açık erişim sorumlularının en önemli rolü, açık erişim sistemlerinin eksiksiz ve hatasız işlemesini sağlamakla ilgili işlemleri yürütmektir.

Araştırmamız özelinde çalışmaya temel oluşturan varsayımların doğrulanmasına yönelik ortaya çıkan sonuç ve öneriler ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Üniversite açık erişim sistemlerinde görev yapan personelin çoğunlukla BBY/Kütüphanecilik mezunu olduğu görülmektedir. Bu durum işleyiş açısından önem arz etmektedir. Bilginin yönetilmesi konusunda eğitim almış ve açık erişim alanında uzmanlaşmış kişilerin açık erişim sürecinde görev yapmaları, ülkemiz üniversitelerinin açık erişim sürecini iyi yönetebilmesi bakımından önemlidir. Açık erişim sisteminin kurulması ve yapılandırılması gibi teknik işlemleri gerçekleştirebilmek amacıyla konunun uzmanlarından (genellikle bilgi işlem personelinden) yardım alınabilir ancak; üniversitelerdeki açık erişim sürecini yönetecek sorumluların tamamının BBY/Kütüphanecilik mezunu kişilerden oluşması son derece önemlidir. Bununla birlikte; açık erişim sorumluluğunun tecrübeli kütüphaneciler tarafından üstlenilmesinin de bu sürece katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, açık erişim sorumlularının, açık erişim deneyimleri değerlendirilmek istendiğinde, genellikle 2 yıl üzeri açık erişim sorumlusu olduğu görülmektedir. Ülkemizde uygulama açısından açık erişim sistemlerinin özellikle 2014 yılından itibaren bütük bir ivme yakaladığı göz önünde bulundurulduğunda, bu süreyi açık erişim sorumlularının tecrübeli olduğuna dair yorumlamak doğru olacaktır. Bu süre Üniversite açık erişim sürecinin yönetilmesi işinin, sürecin başında belirlenen personellerle devam ettirilmesi, sürece büyük katkı sağlayacaktır. Çünkü bu personeller zamanla konuyla ilgili bilgi birikimine ve tecrübeye sahip olacak ve bu birikimini bağlı bulunduğu kurumdaki açık erişim sürecine yansıtabileceklerdir.

- Bu bahsedilenler sonucunda, "Açık erişim sorumlusu personel, çoğunlukla bilgi ve belge yönetimi/kütüphanecilik bölümü mezunu olmasına rağmen, yeterli mesleki ve açık erişim tecrübesine sahip değildir" varsayımı doğrulanamamıştır.

2. Bulgular incelendiğinde, açık erişim sorumlularının kurum içerisindeki statülerinin genellikle kütüphaneci/idari personel olduğu görülmektedir. Birim sorumlularının ve yöneticilerin süreci yönetebilme adına daha fazla imkana sahip oldukları göz önünde bulundurulduğunda, açık erişimden sorumlu personelin, aynı zamanda yönetici olması, üniversitelerdeki açık erişim uygulamalarını olumlu yönde etkileyecektir. Ancak statüsü ne olursa olsun, açık erişim süreci için görevlendirilmiş personelin, bir üst amirine açık erişimle ilgili telkinlerde bulunarak, üniversitelerde açık erişim farkındalığının kazanılmasında kilit bir rol üstlenmesi gerekmektedir.

Ülkemiz üniversitelerinde açık erişimle ilgili görev yapanların büyük çoğunlukla yalnızca bu işle uğraşmadığı, bununla birlikte farklı görevleri de olduğu görülmektedir. Ayrıca kurumlarda açık erişim süreci için görevlendirilmiş personel sayısının da çoğunlukla bir kişi olduğu görülmektedir. Bu personellerin ülkemiz üniversitelerindeki açık erişim sürecinde önemli bir rol üstlendiği göz önünde bulundurulduğunda, sürecin gelişiminde yeterli uygulamaları gerçekleştirememesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı, açık erişim sorumluları, mümkün olduğu kadar başka görevlerden muaf tutulmalı ve imkan dahilinde bu süreçte sorumlulara yardım edebilecek başka personeller görevlendirilmelidir.

- "Açık erişim sorumlusu personel, bağlı bulunduğu kurumda kütüphaneci/idari personel unvanına sahip olmakla beraber, çoğunlukla açık erişimle ilgili yalnız başına görev yapmaktadır ve bundan başka görevleri vardır" varsayımı doğrulanmıştır.

3. Bulgularda, ülkemiz üniversitelerinin 2/3'lik kısmının açık erişim politikasına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, açık erişim sürecinin daha iyi yönetilebilmesi ve ortaya çıkabilecek sorunların azalması bakamından önemlidir. Bununla birlikte ülkemiz üniversitelerinin 1/3'lik kısmında ise henüz açık erişim politikasının oluşturulmadığı görülmektedir. Ancak, sistemin güçlü yönetimi için hem zorlayıcı hem de özendirici bir açık erişim politikasının olması son derece önemlidir. Açık erişimle ilgili bilgi ve talimatları içeren bir açık erişim politikasının oluşturulmamış olması, hem üniversitelerin açık erişim misyonunu sahiplenmediğini, hem de yönetsel sorunlar sebebiyle açık erişim sürecini geriye götürebileceğini akıllara getirmektedir. Halbuki zorunlu bir açık erişim

politikasına sahip olan üniversiteler, açık erişim sürecini çok daha etkili bir şekilde yönetebilmektedir. Çünkü bu politikalarda, üniversitelerde açık erişim sürecine dair hangi görevlerin kimler tarafından yerine getireleceği, açık erişim sistemlerinde ne tür materyallerin depolanacağı, bu materyallerin sisteme kimler tarafından tanımlanacağı ve açık erişim sisteminin düzgün çalışmasının kimin sorumluluğunda olduğuna dair bilgi ve talimatlar ayrıntılı bir biçimde anlatılacaktır. Bununla beraber sistemin güçlü yönetimi için zorunlu olmasa da özendirici bir politika ile akademisyenlerin çalışmalarının açık erişim sistemlerinde yer alması sağlanabilir.

- "Üniversiteler çoğunlukla açık erişim sürecinin yönetilmesine dair bilgi ve talimatları içeren bir politikaya sahiptir" varsayımı doğrulanmıştır.

4. Üniversitelerde açık erişim sistemine yayınların yüklenmesi ve bu yayınların sisteme tanımlanması işinin genellikle açık erişim personeli tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu durum yayın kayıtlarının nitelikli bir şekilde oluşturulması bakımından değerlendirildiğinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Ancak özellikle büyük üniversitelerde araştırmacıların/akademisyenlerin sayısının çok olması, açık erişim sorumlularının yalnızca açık erişim uygulamalarıyla ilgili dahi yapması gereken çok fazla görevi olduğu dikkate alındığında, açık erişim kayıtlarının yayın sahipleri tarafından oluşturulması (kendi kendine arşivleme) gerekmektedir. Açık erişim sorumlularının bu iş akışında görevi ise bu yayın kayıtlarını ve üst verilerini inceleyerek (gerekli gördüğü halde düzelterek), çalışmaların açık erişim sistemi üzerinden yayınlanmasını ve kontrolünü sağlamaktır. Bunun başka bir avantajının, araştırmacıları açık erişim sürecine alıştırmak olduğu söylenebilir. Bunu gerçekleştirebilmek için, bir önceki maddede de vurgulandığı gibi, üniversitelerin zorunlu bir açık erişim politikası olması gerekmektedir.

- Açık erişim sorumlusu personel, genellikle açık erişim kayıtlarını, yayın sahipleri yerine kendileri girmektedir" varsayımı doğrulanmıştır.

5. Bulgularda, açık erişim sistemlerine bilimsel yayınların tanımlamalarını yapan açık erişim sorumlularının genel olarak, bu kayıtları kurallara uygun biçimde oluşturdukları sonucuna varılmaktadır. Bu sonuca göre, üniversite açık erişim sistemlerine veri girişlerinin büyük çoğunlukla açık erişim soruluları tarafından yapıldığı göz önünde bulundurulduğuna, kayıtların nitelikli bir şekilde oluştuğu, bu kayıtların üst verilerinin geriye dönük kontrollerinin yapılarak yanlışların düzeltildiği, açık erişimle ilgili uygulamaların başarıyla gerçekleştiği ifadde edilebilir. Bununla birlikte, açık erişim sistemine tanımlanacak

materyallerin veri girişleri yapılırken, Digital Repository Infrastructure Vision for European Research (DRIVER) rehberinin[48] esas alınması, açık erişim üst verilerinin nitelikli ve standartlara uygun biçimde oluşmasını sağlayacaktır (DRIVER, 2008). Ayrıca, ülkemizde YÖK'ün desteğiyle, akademisyenler, mesleki topluluklar ve meslek elemanlarının ortaklaşa bir çalışma yürüterek, açık erişim sistemlerine veri girişleriyle ilgili uluslararası standartlarda bir rehber hazırlamaları ve ülkemizdeki açık erişim sistemlerine materyallerin tanımlanmasında bu rehberin esas alınması, açık erişim sürecine önemli büyük katkı sağlayacaktır.

- "Açık erişim sorumlusu personel, açık erişim kayıtlarının hangi kurallara ve standartlara göre oluşturulması gerektiğini bilmektedir" varsayımı doğrulanmıştır.

6. Ankete katılan açık erişim sorumlularının görüşlerine göre ülkemiz üniversitelerinde görev yapan akademisyenler açık erişime gereken önemi vermemektedir. Halbuki üniversite açık erişim sistemlerinin içeriği akademisyenlerin çalışmalarından oluşmaktadır. Hal böyle iken, üniversite bünyesinde açık erişimle ilgili toplantı ve tanıtım çalışmalarının yapılması, akademisyenlere çalışmalarının açık erişimli olarak yayınlanması sonucu elde edebileceği maddi ve manevi kazançlar örneklerle ilişkilendirilerek anlatılmalıdır. Açık erişimin, ülkeye, kuruma ve araştırmacılara kazanımları vurgulanmalıdır.

- "Açık erişim sorumlusu personel, akademisyenlerin açık erişim sürecine yeterince önem vermediğini düşünmektedir" varsayımı doğrulanmıştır.

7. Açık erişim sürecinde, üniversite yöneticilerinin açık erişime olan bakış açısı da son derece önemlidir. Hatta bu sürecin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesinin üniversite yöneticilerinin açık erişime olan bakış açısıyla doğrudan ilişkisi olduğu söylenebilir. Bulgularda açık erişim sorumluları büyük çoğunlukla, bağlı bulunduğu üniversitelerdeki yöneticilerin açık erişime önem verdiğini ifade etmişlerdir. Bu sonuç, üniversitelerde aktif ve etkileşimli bir açık erişim sürecinin yaşanması için önemlidir. Verilen bu önemin bütün üniversitelerde yaygınlaşması için üniversite yöneticilerinin açık erişimle ilgili etkinliklere katılması sağlanmalıdır. Ayrıca açık erişim sorumluları açık erişim konusundaki öneri ve raporlarını düzenli olarak üniversite yönetimine sunarak konunun sürekli gündemde

[48] Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.yok.gov.tr/documents/9273450/9459025/DRIVER+Rehberi_19_08_2014_tr.pdf/3d19dcc9-6df9-4712-9650-8719231c1774

kalmasını sağlamalıdır. Üniversite yöneticilerinin farkındalıklarının artması için gerekli sorumluluk yine açık erişim süreci için görevlendirilmiş personele düşmektedir.

- "Açık erişim sorumlusu personel, üniversite yönetiminin açık erişim sürecine yeterince önem vermediğini düşünmektedir" varsayımı doğrulanamamıştır.

8. Açık erişim sistemlerinde nitelikli üst verilerin oluşabilmesi için, açık erişim sistemi sorumluları tarafından "veri giriş formları", "veri giriş adımları" ve "dağıtım lisansları" gibi yapılandırmaların gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.

Bulgularda, yüksek oranda açık erişim sistemlerinde "veri giriş formlarının" ve "veri giriş adımlarının" yapılandırılmış olduğu gözlenmektedir. Bu durum açık erişim sistemlerinin koleksiyonunda yer alan materyallere ait üst verilerin doğru bir şekilde oluşturulabilmesi bakımından önemlidir. Ayrıca, açık erişim sistemlerinin üst verilerini harmanlayan, rehber, dizin ya da harmanlama sistemi olarak bilinen, açık erişim sistemlerinin içeriğinin, dünya çapında görünür hale getiren sistemler tarafından düzgün bir şekilde dizinlenebilmesine de imkan sağlamaktadır. Ayrıca OpenAIRE harmanlama sistemine veri sağlayıcısı olarak kaydının yapılabilmesi için de veri giriş formlarının yapılandırılmış olmasına ve yazılımın veri tabanına gerekli üst veri alanlarının eklenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bununla birlikte bulgularda, açık erişim sorumlularının büyük çoğunlukla açık erişim sisteminde lisans uygulamasını düzenlemediği görülmektedir. Eser sahiplerinin, yayınlarını açık erişim sistemlerine yüklerken teliften doğan gerekli sorumluluğu üstlendiğinin beyan edildiği bu uygulamanın yapılandırılmamış olması sonucu, kurumu telif hakkından doğan sorunlarla muhattap olmak zorunda bırakabilir. Bundan dolayı, açık erişim sisteminde dağıtım lisanslarının yapılandırılmış olması gerekmekte ve eser sahipleri tarafından çalışmaların açık erişimli yayınlanmasında Creative Commons Lisans'larından birinin seçilmesine imkan sağlanmalıdır.

- "Sistemin düzgün çalışmasını sağlayacak gerekli düzenlemelerin yapılmamış olması, sağlıklı bir açık erişim sürecinin yürütülmesini zora sokmaktadır" varsayımı kısmi olarak doğrulanmıştır. Çünkü açık erişim sistemi üzerinde çoğunlukla lisans uygulamalarının yapılandırılmadığı görülmektedir. Bu uygulamanın da diğer uygulamalar gibi sürecin ve sistemin düzgün bir şekilde yönetilmesini sağlamada büyük önem taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, varsayımın doğrulanmadığı ifade edilemez.

9. Yapılan çalışmaların dünya çapında erişilebilir olması ve daha fazla atıf alması için açık erişimli olarak yayınlanan çalışmaların, görünür ve erişilebilir olmasının sağlanması amacıyla, OpenDOAR, ROAR, BASE, OpenAIRE gibi harmanlama sistemlerine veri sağlayıcısı olarak kaydı bulunan bir açık erişim sisteminde depolanması gerekmektedir. Bulgularda, ülkemiz üniversite açık erişim sistemlerinin çoğunlukla bahsi geçen bu harmanlama sistemlerine kaydının yapıldığı görülmektedir. Bu durum, ülkemiz üniversite açık erişim sistemlerinin içeriğinin çokça kullanılabilmesi ve kurumlardaki açık erişim sürecinin amacına ulaşması bakımından son derece önemlidir. Çünkü akademisyenler, yayınlarının başkaları tarafından kullanılmasından ve atıf almasından memnun olacaktır. Bu durumun, akademisyenleri çalışmalarının açık erişimli yayınlanması konusunda daha fazla teşvik edeceği ve duyulan memnuniyetin akademik çevrede paylaşılarak başka akademisyenleri de etkileyeceği düşünülmektedir. Bundan dolayı, bulgularda yer alan %44,06 oranla temsil edilen, harmanlama sistemlerine kaydı bulunmayan açık erişim sistemlerinin de bir an önce, sistemle ilgili gerekli alt yapının oluşturulmasının ardından harmanlama sistemlerine üyeliklerinin gerçekleştirmesi sürece büyük katkı sağlayacaktır.

- "Çoğu açık erişim sisteminin uluslararası harmanlama sistemlerine kaydı bulunmaktadır" varsayımı doğrulanmıştır.

10. Üniversite potansiyel açık erişim sistemi kullanıcılarının, otomatik olarak üyeliklerini gerçekleştirmek amacıyla bir kimlik doğrulama modülü olan LDAP entegrasyonunun gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Böylece, üniversite yönetimi ve akademisyenlerinin açık erişim sistemlerine doğal üye olmaları sayesinde farkındalık artışı sağlanabilir. Ülkemiz üniversitelerinin yaklaşık 2/3'sinin bu modülü kullanmadığı göz önünde bulundurulduğunda, sistemle ilgili kolaylık oluşturabileceği düşünülen bu tür uygulamaların bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte çoğu üniversite açık erişim sisteminin, DSpace yazılımının kurulumuyla birlikte geleneksel olarak gelen arayüz üzerinde özelleştirme yapmadığı görülmektedir. Kullanıcı ara yüzü üzerinde gerçekleştirilen özelleştirmeler sayesinde, kullanıcıların daha kolay ve daha hızlı işlemler gerçekleştirmesi sağlanabilir. Bundan dolayı bu tür yapılandırmaların, sisteme ve sürece katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

- "Sistemin kullanımını kolaylaştıracağı ve artıracağı düşünülen LDAP entegrasyonu ve ana tema üzerinde özelleştirmeler yapılandırılmamıştır" varsayımı doğrulanmıştır.

11. Bulgularda, üniversite yöneticilerinin genel olarak açık erişim sorumlusu personellerini açık erişimle ilgili etkinliklere katılma konusunda teşvik ettikleri görülmektedir. Yine aynı doğrultuda ve yüksek oranda açık erişim sorumlularının açık erişimle ilgili etkinliklere katılmaya özen gösterdikleri ve açık erişimle ilgili son gelişmeleri yakından takip ettikleri görülmektedir. Bu durum, açık erişim sürecinin nitelikli bir şekilde yönetilebilmesi bakımından önemlidir. Çünkü bu sayede açık erişim sorumluları, açık erişim sisteminde üzerine düşeni yapabilecek, açık erişim kayıtlarını nitelikli bir şekilde oluşturabilecek, açık erişim sistemindeki sorunları saptayabilecek ve sistemin hatasız çalışmasını sağlamak amacıyla gerekli kontrolleri yapabilecek düzeye gelecektir.

- "Açık erişim sorumlusu personel, açık erişimle ilgili toplantı ve etkinliklere katılmakta, konuyla ilgili gelişmeleri yakından takip etmektedir" varsayımı doğrulanmıştır.

12. Bulgularda, ülkemiz üniversite açık erişim sistemlerinde bazı gerekli düzenlemelerin yapıldığı, bazılarının ise yapılmadığı görülmektedir. Yine açık erişim sorumlularının genel anlamda açık erişim sisteminin hatasız çalışması amacıyla gerekli kontrolleri yaptığı ve materyallerin açık erişimli yayınlanması sürecinde gerekli dikkati ve özeni gösterdiği görülmektedir. Ayrıca, açık erişim sürecinin doğru yönetilebilmesi amacıyla ülkemiz üniversitelerinin büyük çoğunluğunun açık erişim politikalarını oluşturduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı, ülkemiz üniversitelerinin açık erişim sürecinde yeterli düzeyde ilerleme sağladığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra, açık erişim sistemlerinde gerekli düzenlemelerin yapılmadığı, veri girişlerinde gereken özenin gösterilmediği ve hali hazırda açık erişim politikasına sahip olmayan üniversitelerin de bir an önce sorunların farkına vararak gerekli eksiklikleri giderme ve problemlerin çözümüne ilişkin uygulamaları hayata geçirmesi gerekmektedir. Bununla birlikte ülkemiz üniversitelerinin açık erişim sürecinde yardım ve dayanışmasının artması, ülkemizde genel anlamda açık erişim sürecinin iyileşmesine ve gelişmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, üniversite yönetimi ve akademisyenler açık erişimle ilgili geliştirmelerden haberdar edilmeli, sürece olan ilgilerinin ve buna paralel olarak açık erişime verdikleri önemin artması sağlanmalıdır.

- "Açık erişim sürecinin doğru yönetimi için gerekli iş ve işlemler gerçekleştirilmiş, dolayısıyla ülkemiz üniversite açık erişim sürecinde yeterli düzeyde ilerleme sağlanmıştır" varsayımı doğrulanmıştır.

Araştırma özelinde sunulan tüm bu sonuç ve önerilerin yanı sıra, üniversitelerdeki açık erişim sürecinin iyileştirilmesi, açık erişim sistemleri içerisindeki yayın sayılarının artması ve açık erişim sistemlerinin yaygın olarak kullanımının sağlanabilmesi amacıyla şu tavsiyelere yer verilmektedir:

Üniversitelerde yaşanan açık erişim sürecinin geliştirilebilmesi ve açık erişim sistemlerinin yaygın olarak kullanımının sağlanması için öncelikle YÖK'ün konuya tekrar etkili bir şekil dahil olması gerekmektedir. Bundan dolayı ülkemiz açık erişim organizasyonlarının YÖK ile ortaklaşa çalışmaları gerekmektedir. YÖK'ün geçmişte olduğu gibi üniversitelerin açık erişim süreci konusunda gerekeni yerine getirmelerini istemesi sürece büyük katkı sağlayacaktır.

Yükseköğretim Kurulu'nun 2014 yılında üniversitelere gönderdiği açık erişim sistemlerinin kurulması, veri girişlerine başlanması, açık erişim politikalarının oluşturulması gibi talimatları içeren resmi yazı tekrar gündeme getirilerek ya da YÖK tarafından üniversitelere benzer talimatları içeren yeni bir resmi yazı gönderilerek, açık erişim sürecinin kaliteli bir şekilde uygulanması zorunluluğunun vurgulanması gerekmektedir.

Ayrıca, bahsi geçen bu resmi yazı ekindeki politika örneğinde yer alan "her yükseköğretim kurumu hakem değerlendirilmesinden geçmiş tüm makalelerin Kurumsal Akademik Arşivde tutulmasını sağlayacak bir politikaya sahip olmalıdır" ve "atama ve yükselmeler ile diğer kurum içi değerlendirmelerde dikkate alınan bilimsel çalışmalar Kurumsal Akademik Arşivlerde arşivlenir" (YÖK, 2014: 3) ibarelerinden yararlanılarak, akademisyenlerin çalışmalarının üniversite açık erişim sistemlerinde depolanması ve erişime açılması sağlanabilir.

Bununla birlikte üniversite açık erişim sürecine ilişkin zorunlu politikaların oluşturulması gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Bu politikalarda açık erişim sistemlerinin ve arşivleme sürecinin kimler tarafından nasıl gerçekleştirileceği, bu sistemlere ne tür materyallerin aktarılacağı, çok yazarlı çalışmalarda depolama sorumluluğunun kime ait olduğu, politikanın etkin olarak uygulanması için bu işin kimler tarafından yürüteleceği gibi işlerin net olarak tanımlanması gerekmektedir.

Ülkemiz genelinde, açık erişim temalı çalıştay, toplantı, seminer, konferans vb. etkinliklerin artırılması ile konunun sürekli olarak gündemde kalması sağlanmalıdır.

Bununla birlikte, açık erişim sistemlerine tanımlanan yayınlar, belirtilen yazara ait olmayabilir. Diğer bir ifade ile, bir yazar başkasının çalışmasını kendisinin gibi göstererek sistemde dopolamasını sağlayabilir. Bunun için YÖKSİS'deki akademisyenlerin yayın kayıtlarının (üst verilerinin), açık erişim sistemiyle koordineli çalışmasını sağlayacak alt yapı hazırlanarak, hayata geçirilmelidir. Yani açık erişim sistemleri, YÖKSİS üzerinden akademik yayınların verilerini çekebilmeye uyumlu hale getirilmelidir. Bu uygulamanın diğer bir avantajı ise, açık erişim kayıtlarının daha kolay oluşturularak zamandan tasarruf edilmesidir.

KAYNAKÇA

Açık bilim. (2018, Eylül). *Türkiye Açık Bilim Zirvesi 2018. Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.* Erişim adresi (20 Kasım 2018): http://zirve2018.acikbilim.org/ adresinden erişildi.

Açık erişim. (2014). *AE 2014 Çalıştayı*. Erişim adresi: http://ae2014.acikerisim.org/

Afzali, M. (2009). *Türkiye'de açık erişim, kurumsal arşivler ve akademik kütüphaneler* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Aka, N. (2017). *Açık erişim ve akademisyenlerin açık erişim farkındalığı: Fırat Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı.

Akbaytürk Çanak, T., Çelik S., Çetinkaya, İ., Çukadar, S., Güneş, G., Gürdal, G., Holt, İ., Kaya, E. ve Kaygusuz, A. (2013). *Açık erişim ve yükseköğretim sistemi*: *Üniversite kütüphaneleri rapo*ru. Erişim adresi: http://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/Acik_Erisim_Yuksekogretim.pdf/7188680c-be9f-4c08-b580-b16a4e7cd5a7

Arık, R. S. ve Türkmen, M. (2009). *Eğitim bilimleri alanında yayımlanan bilimsel dergilerde yer alan makalelerin incelenmesi*. I. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sunulan bildiri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. Erişim adresi: http://www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/488.pdf

Arlı, M. ve Nazik, H. (2003). *Bilimsel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Atılgan, D. (2006). *Türkiye'de açık arşiv çalışmaları ve Ankara Üniversitesi örneği*. Erişim adresi: http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/893/1246.pdf?show

BASE. (2018). *Statistics.* Erişim adresi (12 Kasım 2018): https://www.base-search.net/about/en/about_statistics.php

Başar, F. (2016). *Açık bilim /açık erişim ve bilimsel hayata sunduğu yenilikler Türkiye'deki durum.* Erişim adresi (01 Eylül 2018): http://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2016/04/AE_Bilimsel_yasam.pdf

Başaran, M. (2005). Sınıf öğretmeni adaylarının bilgi okuryazarlıklarının değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 163-177. Erişim adresi: http://www.gefad.gazi.edu.tr/download/article-file/77234

Bayraktutan, F. (2005). *İnternet üzerindeki enformasyon arama ve erişimi sorunlarının çözümünde enformasyon arama stratejilerinin ve metadata'nın önemi ve kapsamı* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul. Erişim adresi (27 Ekim 2018): http://www.bbytezarsivi.hacettepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/2062/451/184.pdf?sequence=1

Belgesay, M. R. (2001). *Fikir ve sanat eserleri kanunu şerhi*. İstanbul: Hiperlink. Erişim adresi (13 Kasım 2018): http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook?sid=c7aa33c2-a3ce-4c13-a948-649a2a37057a%40pdc-v-sessmgr01&vid=2&rid=5&format=EB

Bilimsel bilgi. (2018). *Wikipedia, The Free Encyclopedia* içinde. Erişim adresi (20 Ocak 2018): https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilimsel_bilgi

Boz, M. ve Yıldızeli, A. (2008). *Bilimsel iletişimde kütüphaneler ve bilgi merkezlerinin rolü*, Akademik Bilişim'de sunulan bildiri, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi,

Çanakkale. Erişim adresi (10 Temmuz 2018): https://ab.org.tr/ab08/kitap/Bildiriler/Boz_Yildizeli_AB08.pdf

Budapest. (2002). *Budapeşte açık erişim girişimi - Turkish translation*. Erişim adresi (20 Ekim 2018): https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation

Coşkun, C., Bayram, Ö., Holt, İ., ve Karasözen, B. (2007). *Kurumsal arşiv oluşturma rehberi*. Erişim adresi (10 Ağustos 2018): http://eprints.rclis.org/9568/1/KArehber20may.pdf

Cretive Commons. (2017). *Lisanslar hakkında.* Erişim adresi (17 Ekim 2018): https://creativecommons.org/licenses/?lang=tr

CSHL, (2018). *What is open access?*. Erişim adresi (10 Ağustos 2018): http://cshl.libguides.com/c.php?g=474046&p=3243847

Çakmak, T. (2017). Bilgi merkezlerinde üstveri paylaşımı ve entegrasyonu. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.). *Bilişim teknolojilerinin bilgi merkezlerine ve hizmetlerine etkileri* (s. 49–65). İstanbul: Hiperyayın.

Çanak, T. A., Çelik, S., Çetinkaya, İ., Çukadar, S., Güneş, G., Gürdal, G., Holt, İ., Kaya, E., ve Kaygusuz, A. (2013). *Açık erişim ve yükseköğretim sistemi*. Erişim adresi (06 Ağustos 2018): http://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/Acik_Erisim_Yuksekogretim.pdf/7188680c-be9f-4c08-b580-b16a4e7cd5a7

Çelik, A. (2018). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin dijital ürünlerle ilgili telif hakları konusundaki farkındalık düzeylerinin incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi 10 Ekim 2018): https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=hcgrYffRbz0Z44UJEuLtwWDDYl0LsV6SFOZYnmJTlZ5MBVcBl4IDk9tB2_PQveDt

Çelik, A., ve Uçak, N. (1993). Üniversite kütüphaneleri üzerine. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *10*(2), 115-121.

Çelik, S. (2014a). *DSpace kullanımı için başlıca nedenler*. Erişim adresi (08 Eylül 2018): http://www.sonmezcelik.net/2014/02/dspace-kullanm-icin-baslca-nedenler.html

Çelik, S. (2014b). *DSpace veri giriş formu özelleştirmesi ve OpenAIRE uygumluluğu*. Erişim adresi (17 Eylül 2018): http://www.sonmezcelik.net/2014/05/dspacede-yayn-turune-gore-veri-giris.html

Çelik, S. (2014c). *Kurumsal arşivlerin kayıt edileceği harmanlama ve listeleme rehberleri*. Erişim adresi (11 Ekim 2018): http://www.sonmezcelik.net/2014/05/kurumsal-arsivlerin-kayt-edilecegi.html

Çelik, S. (2014d). *DSpace'de handle kullanımı ve handle sunucu kurulumu.* Erişim adresi (11 Kasım 2018): http://www.sonmezcelik.net/2013/05/dspacede-kulp-handle-ve-kulp-sunucu.html

Çelik, S. (2018). *Dspace'de creative commons lisansı uygulaması: DSpace@İHÜ örneği* [Video dosyası]. Erişim adresi (21 Ekim 2018): https://www.youtube.com/watch?v=QgbD7Gsa4FA

Çelik, S., Gürdal, G., Keten, B. ve diğerleri. (2013). *Açık erişim ve DSpace kurumsal arşiv yazılımı*. Erişim adresi (10 Eylül 2018): https://www.academia.edu/3004757/Açık_Erişim_ve_DSpace_Kurumsal_Arşiv_Yazılımı?auto=download

Çukadar, S., Gürdal, G., Çelik, S., ve Kahvecioğlu, K. (2011, Mayıs). *Türkiye'de üniversite kütüphaneleri: Mevcut durum ve gelecek*. Uluslararası Yükseköğretim Kongresi:Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011)'da sunulan bildiri. İstanbul.

Dener, H. I. (2006, Ekim). *Bilimsel iletişim ve bilgi yönetimi hakkında*. ÜNAK'06: Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Semineri'nde sunulan bildiri. Gazi Üniversitesi, Ankara,

Dergipark. (2018). *DergiPark hakkında*. Erişim adresi (01 Kasım 2018): http://dergipark.gov.tr/page/about

Desjardins, J. (2018). *What happens in an ınternet minute in 2018.* Erişim adresi (13 Ekim 2018): http://www.visualcapitalist.com/internet-minute-2018/

DRIVER (2008). *Drıver rehberi 2.0: İçerik sağlayıcılar için rehber – OAI-PMH ile metinsel bilgi kaynaklarının keşfi*. (B. Yazıcı, Çev.). S. Çelik, G. Güneş, G. Gürdal (Haz.). Erişim adresi (10 Kasım 2018): http://www.yok.gov.tr/documents/9273450/9459025/DRIVER+Rehberi_19_08_2014_tr.pdf/3d19dcc9-6df9-4712-9650-8719231c1774

DSpace. (2018a). *About DSpace*. Erişim adresi (10 Kasım 2018): https://duraspace.org/dspace/resources/technical-specifications/

DSpace. (2018b). *Technical specifications*. Erişim adresi (10 Kasım 2018): https://duraspace.org/dspace/resources/technical-specifications/

DublinCore. (2013). *Dublin core metadata element set, version 1.1: reference description*. Erişim adresi (23 Eylül 2018): http://dublincore.org/documents/dces/

Ertürk, K. L. (2008). *Türkiye'de bilimsel iletişim: Bir açık erişim modeli önerisi* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Ertürk, K. L., ve Küçük, M. E. (2010). Bilimsel bilginin görünürlüğü: Hacettepe Üniversitesi'nde açık erişim farkındalığı. *Türk Kütüphaneciliği,* 24 (1), 63-93.

Ertürk, K. L., Şengül, G. (2011). Bilimsel iletişimde yeşil ve altın yollarda yakınsama ve Türkiye'deki yansımaları. *Bilgi Dünyası*, 12 (2), 239-262.

Giresun Üniversitesi (t.y.). *Açık erişim sözlüğü*. Erişim adresi (26 Ekim 2018): http://kddb.giresun.edu.tr/index.php?id=297

Güler, T., ve Akman, B. (2006). 6 yaş çocuklarının bilim ve bilim insanı hakkındaki görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *31*(31), 55-66.

Gülseçen, S. (2014). Bir değer olarak bilgi ve bilginin yönetimi. *Türk Kütüphaneciliği,* 28(1), 62-68. Erişim adresi (10 Ağustos 2018): http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/2396/2355

Güneş, G. (2014). *Dublin core, driver rehberi ve temel veri giriş standartları*. Erişim adresi (15 Ekim 2018): http://www.yok.gov.tr/documents/7166509/11820845/5-Yrd.+Do%C3%A7.+Dr.G%C3%BCss%C3%BCn+G%C3%BCne%C5%9F-Dublin+Core,%20Driver+Rehberi+ve+Temel+Veri+Giri%C5%9F%20Standartlar%C4%B1.pptx/bd4e5ea5-df1f-460c-b067-37505511ea1f

Güngör, M. (2014). *DSpace LDAP entegrasyonu*. Erişim adresi (04 Ağustos 2018): http://opensource-mesut.blogspot.com/2014/04/dspace-ldap-entegrasyonu.html

Gürdal, G. (2014). *Açık erişim: Üniversite kütüphaneleri ve ANKOS.* Erişim adresi (04 Eylül 2018): http://readgur.com/doc/75683/açık-erişim--üniversite-kütüphaneleri-ve-ankos

Gürdal, G. (2015). *Dspace@IZTECH rehberi*. Erişim adresi (10 Eylül 2018): http://openaccess.iyte.edu.tr/bitstream/handle/11147/4270/Açık%20Erişim%20Rehber.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Gürdal, G., Türkfidanı, A., Kutlutürk, L., Çelik, S., ve Keten, B. (2012). Araştırma kurumları için OpenAIRE kılavuzu, *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 416-438.

Houston, A. (2004). *Anket hazırlama kılavuzu*. Erişim adresi (31 Ekim 2017): http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/courses/spring2009/bby606/Anket_Hazirlama_Kilavuzu.pdf

Ingwersen, P. (2014).Scientific datasets: Informetric characteristics and social utility metrics for biodiversity data sources. C. Chen ve R. Larsen (Ed.). *Library and information sciences: Trends and research* (s. 107-117). Erişim adresi (24 Haziran 2018): https://www.researchgate.net/publication/287918577_Scientific_Datasets_Informetric_Characteristics_and_Social_Utility_Metrics_for_Biodiversity_Data_Sources

İnönü, E. (2005). *Bilimsel devrim ve stratejik anlamı*. Ankara: TÜBA

Karakaş, S. (2018). Üniversite kütüphanesi kullanıcılarının beklentileri ve kullanıcı tatmini. *DTCF Dergisi*, *39*(1-2), 57-66. Erişim adresi (28 Ekim 2018): http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/download/4993/4888

Karasözen, B. (1996). Bilimsel bilgiye erişimde yeni paradigmalar ve internetin rolü. *Türk Kütüphaneciliği,* 10(3), 231–243.

Karasözen, B., Zan, B. U., ve Atılgan, D. (2010). Türkiye'de açık erişim ve bazı ülkelerle karşılaştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(2), 235–257. Erişim adresi (20 Temmuz 2018): https://www.ankos.gen.tr/web/belgeler/belgeler/Turkiyede%20Acikerisim.pdf

Kayaoğlu, H. D. (2006). Açık erişim kavramı ve gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için anlamı. *Türk Kütüphaneciliği, 20*(1), 29-60. Erişim adresi (08 Ağustos 2018): http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/79/78

Keseroğlu, H. S. (2010). Bilginin bilgisi: Kütüphane ve bilgibilim kuramı sorunsalı. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(4), 685-704. Erişim adresi (01 Temmuz 2018): http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/444/434

Kurbanoğlu, S. (2002). WWW bilgi kaynaklarının değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *19*(1), 11-25. Erişim adresi (05 Mart 2018): http://www.bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/dosyalar/2002191SerapKurbanoglu.pdf

Kurbanoğlu, S. (2004). *Kaynak gösterme el kitabı*. Ankara: ÜNAK

Kutluoğlu, Z. (2014). Açık erişim. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(4), 471–473.

Küçük, M. E., Al, U., ve Olcay, N. E. (2008). Türkiye'de bilimsel elektronik dergiler. *Türk Kütüphaneciliği,* 22(3), 308–319.

Küçük, M. E., ve Al, U. (2001). Üstveri kavramı. *Bilgi Dünyası*, 2(2), 169–187.

Laakso, M., Lindman, J. (2016). Journal copyright restrictions and actual open access availability: Astudy of articles published in eight top information systems journals (2010–2014). *Scientometrics*, 109(2), 1167–1189. Erişim adresi (10 Kasım 2018): https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11192-016-2078-z.pdf adresinden

Mikrobeta. (2011). *MİTOS açık erişim sistemi kullanım kılavuzu*. Erişim adresi (10 Ekim 2018): http://acikarsiv.ankara.edu.tr/mitos/public/media/mitos_kilavuz.pdf

Nacar, S. (2017). 2005-2014 yılları arasında üstün yeteneklilerin matematik eğitimi üzerine yapılan çalışmalar. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi.* 4(8), 48-65. Erişim adresi (14 Kasım 2018): http://dergipark.gov.tr/download/article-file/394358

Odabaş, H. (2008, Aralık). *Bilgi yönetimi ve yüksek öğrenim kurumlarında kurumsal açık erişim.* XIII. Türkiye'de İnternet Konferansı'nda sunulan bilidiri. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

Odabaş, H., ve Odabaş, Y. (2012). Türkiye'de akademik açık dergi yayıncılığı ve Atatürk Üniversitesinde açık e-dergi uygulaması. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 47, 355-370.

Odabaşoğlu, A. (2016). *Bilim insanlarının açık erişimli dergiler konusundaki bilinç ve tutumları: Başkent Üniversitesi örneği.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

OpenAIRE. (2018). *Our community*. Erişim adresi (14 Kasım 2018): https://explore.openaire.eu/

OPENDOAR. (2018a). *Growth of the OpenDOAR database - Turkey, ınstitutional repositories*. Erişim adresi (14 Kasım 2018): http://www.opendoar.org/onechart.php?cID=217&ctID=&rtID=2&clID=&lID=&potID=&rSoftWareName=&search=&groupby=r.rDateAdded&orderby=&charttype=growth&width=600&height=350&caption=Growth+of+the+OpenDOAR+Database+-+Turkey,+Institutional+Repositories

OPENDOAR. (2018b). *Software by continents*. Erişim adresi (14 Kasım 2018): http://www.opendoar.org/onechart.php?cID=&ctID=&rtID=&clID=&lID=&potID=&rSoftWareName=&search=&groupby=r.rSoftWareName&orderby=Tally+DESC&charttype=pie&width=600&height=300&caption=Usage+of+Open+Access+Repository+Software+-+Worldwide

Piwowar, H., Priem, J., Lariviere, V., Alperin, J. P., Matthias, L., Norlander, B., Farley, A., West, J., ve Haustein, S. (2018). *The state of OA: A large-scale analysis of the prevalence and impact of open access articles*. PeerJ, 6(4). Erişim adresi (22.10.2018): https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5815332/pdf/peerj-06-4375.pdf

Polat, C. (2006a). Bilimsel bilgiye açık erişim ve kurumsal açık erişim arşivleri. *Journal of Social Sciences*, 6(37), 53-80. Erişim adresi (10 Eylül 2018): http://eprints.rclis.org/9029/1/%28Microsoft_Word_-_Bilimsel_Bilgiye_A.pdf

Polat, C. (2006b, 12-14 Eylül). "Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Atatürk Üniversitesi Açık Arşivi Kurma Çalışmaları". ÜNAK'06 Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi

Sempozyumu, 12-14 Eylül 2006, (ss. 80-104). Gazi Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi (10 Ekim 2018): http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak06/u06-10.pdf

ROAR, (2018a). *Charts and graphs.* Erişim adresi (20 Ekim 2018): http://roar.eprints.org/cgi/roar_graphic?cache=3771825

ROAR, (2018b). *Browse by country.* Erişim adresi (20 Ekim 2018): http://roar.eprints.org/view/geoname/

ROARMAP, (2018). *Open access policies by country - Top Ten.* Erişim adresi (10 Kasım 2018): http://roarmap.eprints.org/dataviz2.html

Riley, J. (2017). *Understanding metadata: what is metadata and what is it for*. Baltimore: National Information Standards Organization. Erişim adresi (23 Ekim 2018): https://groups.niso.org/apps/group_public/download.php/17446/Understanding%20Metadata.pdf

Sever, H., ve Tonta, Y. (2006). Arama motorları. *Türkiye Bilişim Ansiklopedisi* (s. 95-99). Papatya Yayıncılık. Erişim adresi (20 Eylül 2018): http://eprints.rclis.org/14737/1/Turkbilisimansiklopedisi.pdf

Soykan, S. (2007). *Web tabanlı dublin core metadata üreticisi tasarımı* (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi (03 Eylül 2018): https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=ePX_SaJ0b35Gq45swKG3lARsMolSs-rhE3WgiVK6VV8g-oqLuHw1Lbl2gjku8r9H

Springer, 2018. *What is open access?* Erişim adresi (18 Mayıs 2018): https://www.springer.com/gp/authors-editors/authorandreviewertutorials/open-access/what-is-open-access/10286522

Şahin, A. (2007). Türk kamu yönetiminde yönetsel iletişim ve bu konuda düzenlenen bir anket çalışmasının sonuçları. *Maliye Dergisi*, 152, 81-102. Erişim adresi (22 Ağustos 2018): tarihinde http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/152/ali_sahin.pdf

Tamdoğan, O. G. (2009). Enformasyon zincirinde bilgi erişim sistemleri, bilgi erişim sürecinde kütüphane kurumu ve diğer bilgi merkezleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), 151–168. Erişim adresi (10 Nisan 2018): http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/463/454

TDK. (t.y.). *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim adresi (20 Haziran 2017): http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5949247fed8ab1.71002720

Telifhakları. (2016). *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO-OMPI).* Erişim adresi (15 Kasım 2018): http://www.telifhaklari.gov.tr/Dunya-Fikri-Mulkiyet-Orgutu-WIPOOMPI

Tonta, Y. (1995). Bilgi erişim sistemleri. *Türk Kütüphaneciliği* 9(3), 302-314. Erişim adresi (10 Mayıs 2018): http://eprints.rclis.org/9571/1/tkbes95.pdf

Tonta, Y. (2002, Mart-Nisan). Bilgi erişim sorunları ve internet. Ali C., M. Tayfun G., Oya G., ve Erol Y. (Ed.), *Kütüphanecilikte Yeni Gelişmeler, Kavramlar, Olgular... 37. Kütüphane Haftası Bildirileri* içinde (s.52-62). Ankara: TKD.

Tonta, Y. (2005). *Açık erişim ve kurumsal arşivler.* Erişim adresi (10 Kasım 2018): https://ab.org.tr/ab14/sunum/192-tonta.pdf

Tonta, Y. (2006, Kasım). *Açık erişim: Bilimsel iletişim ve sosyal bilimlerde süreli yayıncılık üzerine etkileri*. I. Ulusal Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi (10 Ekim 2018): http://eprints.rclis.org/9425/1/tonta-sosyal-bilimlerde-acik-erisim-bildiri-son.pdf

Tonta, Y. (2012). *AE 2012 Çalıştayı*. Erişim adresi (10 Eylül 2018): http://ae2012.acikerisim.org/

Tonta, Y. (2014). Araştırma yapan ve destekleyen kurumlar için MedOANet açık erişim politikaları uygulama ilkeleri. *Türk Kütüphaneciliği* 28(3), 418-432. Erişim adresi (06 Eylül 2018): http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/2463/2487

Tonta, Y. (t.y.). *Bilgi erişim sorunu*. Hacettepe Üniversitesi ders sunumu. Erişim adresi (20 Ekim 2018): http://www.acikders.net/mod/resource/view.php?id=974

Tonta, Y., Gürdal, G. (2014). 3. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı Sonuç Bildirgesi (21 Ekim 2014). *Türk Kütüphaneciliği*, 28(4), 645-648.

Tunç, S. K. (2012). *Bilgi erişim sistemleri*. Erişim adresi (20 Eylül 2018): https://slideplayer.biz.tr/slide/8639198/

Turan, M., ve Yılmaz, B. (2014). Türkiye'de telif hakları ihlalleri: Yargıtay kararları çerçevesinde bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası,* 15(1), 55-75. Erişim adresi (11 Kasım 2018): http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/396/440

Uçak, N. (2004). Değişen bilgi ortamının danışma hizmetine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 407–417. Erişim adresi (11 Kasım 2018): http://www.bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/dosyalar/1870-3739-1-PB.pdf

Uçak, N. Ö. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği,* 24(4), 705-722. Erişim adresi (08 Eylül 2018): http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/445/435

Uçak, N. Ö., ve Al, U. (2009). Bilimsel iletişimin zamana göre değişimi: bir atıf analiziçalışması. *Bilgi Dünyası,* 10(1), 1-22. Erişim adresi (20 Mayıs 2018): http://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/146/128

ULAKBİM. (2018). *Türkiye akademik arşivi*. Erişim adresi (10 Kasım 2018): http://arsiv.ulakbim.gov.tr/aboutUs

Wikipedia. (2018). *Telif hakkı.* Erişim adresi (16 Kasım 2018): https://tr.wikipedia.org/wiki/Telif_hakkı

Yıldırım, A., ve Şimşek, H., (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldızeli, A. (2007). *Küreselleşme sürecinde yayıncılık: Açık erişim*. Erişim adresi (10 Kasım 2018): http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum5/page45-52.pdf

YÖK. (2014). *Açık Erişim sistemi kurulum listesi*. Erişim adresi (20 Eylül 2018): http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/acik-erisim-sistemi-kurulum-listesi

YÖK. (2014). Yüksek öğretim ve kurumsal arşiv politikası: *Kurumsal arşiv çalışmaları*. Erişim adresi (06 Ekim 2018): http://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/Kurumsal+Ar%C5%9Fiv.pdf/b5332da8-de7b-4730-bca3-a53e546d1c58

YÖK. (t.y.). *Kurumsal arşiv*. Erişim adresi (10 Kasım 2018): http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/kurumsal-arsivler

EKLER

EK 1: Ankara Üniversitesi Etik Kurul Karar Örneği

GİZLİ

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : **85434274-050.04.04** / 7717
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

01 Şubat 2018

Sayın Ertuğrul Burak EROĞLU
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Uluyazı Kampüsü
Merkez/ÇANKIRI

İlgi: 22/11/2017 tarihli başvurunuz.

"Türkiye'de Açık Erişim Kayıtlarında Standartlaşma: Ülkemiz Üniversitelerinin Açık Erişim Kayıtlarının Dublin Core Alanlarının İncelenmesi ve Üst Verilerinin Doğruluğunun Saptanması" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulunun 29/01/2018 tarihli toplantısında alınan 2/12 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof.Dr.Sibel A.ÖZKAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EKLER:
Karar Örneği (1 sayfa)

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 06100 - Tandoğan/ANKARA
Telefon : 0 (312) 60 40 / 2101
Faks : 0 (312) 212 60 49
Ayrıntılı Bilgi İçin

GİZLİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : **29/01/2018**
Toplantı Sayısı : **2**
Karar Sayısı : **12**

12- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi **Ertuğrul Burak Eroğlu**'nun "Türkiye'de Açık Erişim Kayıtlarında Standartlaşma: Ülkemiz Üniversitelerinin Açık Erişim Kayıtlarının Dublin Core Alanlarının İncelenmesi ve Üst Verilerinin Doğruluğunun Saptanması" başlıklı tez ilgili Etik Kurul'un 08/01/2018 tarih ve 01/06 sayılı kararı doğrultusunda yaptığı düzeltmeler Kurulumuzca incelendi.

Yapılan incelemeler sonucunda; **Ertuğrul Burak Eroğlu**'nun "Türkiye'de Açık Erişim Kayıtlarında Standartlaşma: Ülkemiz Üniversitelerinin Açık Erişim Kayıtlarının Dublin Core Alanlarının İncelenmesi ve Üst Verilerinin Doğruluğunun Saptanması" başlıklı tezi ile ilgili istenilen düzeltmeleri yaptığı, dolayısıyla yüksek lisans tez araştırma projesinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
29/01/2018

Prof.Dr.Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

EK 2: Açık Erişim Sorumlusu Personelin Görüşleri Doğrultusunda Türkiye'deki Üniversitelerde Açık Erişim Sürecinin Yönetilmesine Yönelik Değerlendirme Anketi

Sayın Açık Erişim Sorumluları,

Açık erişim kayıtlarında standartlaşmayı sağlamak amacıyla, mevcut durumu saptamak için bu ankete ihtiyaç duyulmuştur. Elde edilecek veriler, halen yapmakta olduğum yüksek lisans tezim için kullanılacaktır. Çalışmada kişisel ya da kurumsal değerlendirilmeler yapılmayacak olup; mevcut durum istatistiki veriler üzerinden genelleme yapılarak ortaya çıkarılacaktır.

Katkılarınız ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Ertuğrul Burak EROĞLU
Ankara Üniversitesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

SORULAR

Kişisel Sorular

1. Cinsiyetiniz?
   ( ) Kadın ( ) Erkek
2. Bilgi ve Belge Yönetimi / Kütüphanecilik Bölümü mezunu musunuz?
   ( ) Evet ( ) Hayır
3. Eğitim düzeyiniz?
   ( ) Lise ( ) Önlisans ( ) Lisans ( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora
4. Mezun olduğunuz üniversite?
   ……...
5. Kurum içindeki statünüz?
   ( ) Personel ( ) Birim Sorumlusu ( ) Yönetici
6. Mesleki deneyiminiz?
   ( ) 0-3 yıl ( ) 4-8 yıl ( ) 9-15 yıl ( ) 15 yıl ve üzeri
7. Bağlı olduğunuz kurumda kütüphanede mi görev yapıyorsunuz?
   ( ) Evet ( ) Hayır
8. Bağlı olduğunuz kurumda yalnızca açık erişim görevini mi üstlenmektesiniz?
   ( ) Evet ( ) Hayır
9. Açık erişim ile ilgili görev yaptığınız süre?
   ( ) 1 yıl ( ) 2-3 yıl ( ) 4 yıl ve üzeri

Kurumla İlgili Sorular

10. Bağlı olduğunuz kurumda bir açık erişim politikanız var mı?
    ( ) Evet ( ) Hayır

11. Bağlı olduğunuz kurumda açık erişimden başka görevleriniz var mı?
    ( ) Evet ( ) Hayır

12. Bağlı olduğunuz kurumda açık erişim ile ilgili kaç personel görev yapmaktadır?
    ( ) 1 ( ) 2 ( ) 3 ve üzeri

13. Bağlı olduğunuz kurumda açık erişim ile ilgili görev yapanlar yalnızca bu görevle mi uğraşıyorlar?
    ( ) Evet ( ) Hayır

14. Bağlı olduğunuz kurumda açık erişim kayıtlarını kimler oluşturmaktadır?
    ( ) Açık erişim personeli ( ) Yazarlar ( ) Diğer …….

Kurumunuz ile ilgili sorulan sorular için lütfen size en yakın olanı işaretleyiniz.	**Kesinlikle katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Ne Katılıyorum Ne de katılmıyorum**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle katılıyorum**
15. Açık erişimle ilgili etkinliklere katılmam konusunda kurumum beni teşvik eder.					
16. Bağlı olduğum kurumdaki yöneticiler açık erişime önem verir.					
17. Bağlı olduğum kurumdaki akademisyenler açık erişime önem verirler.					
18. Bağlı bulunduğum kurumda açık erişim ile ilgili eğitimler düzenlenir.					

Sistemle İlgili Sorular

19. Açık erişim sisteminizde yayın türüne göre veri giriş formlarını yapılandırdınız mı ?

( ) Evet ( ) Hayır

20. Açık erişim sisteminizde yayın türüne göre veri giriş adımlarını yapılandırdınız mı ?
( ) Evet ( ) Hayır

21. Açık erişim sisteminize ortak kayıt servisi CNRI tarafından verilen tekil kaynak erişim adresi olan "handle (kulp)" kurulumunu gerçekleştirdiniz mi?
( ) Evet ( ) Hayır

22. Açık erişim sisteminizde dağıtım lisansını düzenlediniz mi ?
( ) Evet ( ) Hayır

23. Açık erişim sisteminize kimlik doğrulama modülü olan LDAP entegrasyonunu sağladınız mı ?
( ) Evet ( ) Hayır

24. Açık erişim sisteminizde geleneksel olarak kullanılan ana tema üzerinde özelleştirmeler yaptınız mı ?
( ) Evet ( ) Hayır

25. Bağlı olduğunuz kurumun açık erişim sisteminin harmanlama sistemlerine kaydını yaptırdınız mı?
( ) Evet ( ) Hayır

26. Bağlı olduğunuz kurumun açık erişim sisteminin kaydını hangi harmanlama (harvesting) sistemlerine yaptınız?
( ) OpenDoar

( ) ROAR

( ) BASE

( ) OpenAIRE

( ) Diğer ……..

27. Bağlı olduğunuz kurumda sistemle ilgili düzenlemeleri kimler yapmaktadır?
( ) Açık Erişim Birimi

( ) Kütüphane Teknik Destek/Bilgi İşlem Birimi

( ) Üniversite Bilgi İşlem Daire Başkanlığı

( ) Diğer ……..

Genel Olarak Yapılan İş/İşlemlerle İlgili Kişisel Sorular

Aşağıdaki sorular için lütfen	**Kesinlikle katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Ne Katılıyorum**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle katılıyorum**

size en yakın olanı işaretleyiniz.			**Ne de katılmıyorum**		
28. Açık erişimle ilgili etkinliklere katılmaya özen gösteririm.					
29. Açık erişimle ilgili son gelişmeleri yakından takip ederim.					
30. Açık erişim kayıtlarının nasıl girilmesi gerektiğini biliyorum.					
31. Açık erişim kayıtlarının girişlerinde büyük/küçük harf dikkat ederim.					
32. Açık erişim kayıtlarının girişlerinde imla kurallarına dikkat ederim.					
33. Açık erişim kayıtlarını girerken yayın türüne göre veri giriş formlarını kullanmaya dikkat ederim.					
34. Bir açık erişim kaydını tamamladıktan sonra üst verilerine bakarak son kontrolü yaparım.					
35. Açık erişim kayıtlarını zaman zaman geriye dönük olarak kontrol eder, hatalar varsa düzeltirim.					
36. Açık erişim sistemimizin kayıt olduğu harmanlama sistemlerini kontrol ederek her hangi bir problem olup					

olmadığını kontrol ederim.					
37. Yanlış girilen kayıtları kurallara uygun bir şekilde düzeltirim.					
38. Açık erişim sisteminin hatasız çalışmasını sağlamak amacıyla gerekli kontrolleri yaparım.					
39. Açık erişim sisteminde Bölüm, Koleksiyon, Grup, e-Kişi oluşturma işlemlerini gerçekleştirebilirim.					

Açık Erişim Sistemlerinin Kullanımına Yönelik Sorular

Aşağıdaki sorular için lütfen görüşlerinizi belirtiniz.	**Kesinlikle katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Ne Katılıyorum Ne de katılmıyorum**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle katılıyorum**
40. Üniversitelerimizin açık erişim sistemleri uygulama açısından ilerleme görülse de yeterli düzeyde değildir.					
41. Üniversitelerin açık erişim sistemlerinin güncel ve etkin olarak kullanılabilir olması önemlidir.					
42. Üniversitelerimizin açık erişim kayıtlarında hatalar vardır.					
43. Üniversitelerdeki açık erişim kayıtlarının standartlara uygun ve doğru biçimde girilmiş olması önemlidir.					
44. Üniversitelerimizin					

açık erişim üst verilerinde problemler göze çarpmaktadır.					
45. Açık erişim kaydı girilirken materyal türüne göre veri giriş formu kullanmaya özen gösterilmelidir.					
46. Üniversitelerimiz açık erişime yeterince önem vermemektedir.					
47. Akademisyenler yayınlarının açık erişimli olmasını istememektedir.					
48. Akademisyenlerin çalışmalarının açık erişime aktarılması hem kendileri için hem de diğer araştırmacılar için önemlidir.					

49. Sizce açık erişim kayıtlarının girişlerini ve kontrolünü kim yapmalıdır? Neden?

……
……
……

50. Sizce ülkemizde açık erişim kayıtlarının bir standarda oturtulması için neler yapılmalıdır?

……
……
……
……
……

ÖZET

Eroğlu, Ertuğrul Burak. Türkiye'deki üniversitelerde açık erişim sürecinin yönetilmesi: Açık erişim sorumlusu personelin görüşleri doğrultusunda bir değerlendirme, Tezli Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Özlem Gökkurt, 110 s.

Açık erişim sistemleri, kullanıcılara tez, makale, kitap, proje, sunum ve ders materyalleri gibi birçok türde ücretsiz kaynak sağlamaktadır. Hem bilimsel araştırmalarda, hem de sunumlarda ve ders içeriklerinde kullanılabilecek zengin içeriklere sahip olan açık erişim sistemleri, kolay erişilebilir / kolay kullanılabilir olmalı ve standart bir formatta yayın yapmalıdırlar. Çalışmada öncelikle üniversitelerin ve akademisyenlerin açık erişime bakış açısı, açık erişim sistemlerinin mevcut durumu, açık erişim sorumlularının niteliği ve açık erişim kayıtlarının durumu üzerinde durulmaktadır. Daha sonra üniversitelerde açık erişim sistemini yöneten ve sisteme veri girişi yapan personellerle yapılan anket çalışmasının sonuçlarına yer verilmekte ve açık erişim sistemindeki sorunların temeli ve ne tür sonuçlar doğurduğu irdelenmektedir.

Anahtar kelimeler:

Açık Erişim, Açık Bilim, Açık Erişimli Yayın, Açık Erişim Sistemleri, Açık Erişim Kayıtları, Üst Veri, Açık Erişim Politikası, Harmanlama Sistemleri, Bilimsel İletişim, Açık Erişim Personeli

ABSTRACT

Eroğlu, Ertuğrul Burak. The management of open access process in universities in Turkey: An assessment in accordance with the opinion of responsible personnel of open access, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Özlem Gökkurt, 110 p.

Open access systems provides free source like thesis, article, book, project, presentation and course materials to users. Open access systems which have rich content are used for both scientific investigations and presentations, should be easily accessible / easy to use and should broadcast with a standard format. In this study, firstly focused on viewpoint of universities and academics, current state of open access systems, character of open access manager and status of open access records. Then, placed the results of survey which was applied to responsible personnel of open access who manage the open access sysem and made data entry to open access system and examined based on the problems of open access system and what kind of results that create.

Key words:

Open Access, Open Science, Open Access Publication, Open Access Systems, Open Access Records, Metadata, Open Access Policy, Harvest Systems, Scientific Communication, Responsible Personnel of Open Access

ÖZGEÇMİŞ

Ertuğrul Burak EROĞLU, 10.03.1990 tarihinde Karabük'te doğdu. Lisans eğitimini 2009-2013 tarihleri arasında Atatürk Üniversitesi'nde gerçekleştirdi. 2013-2015 tarihleri arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve 2015-2017 tarihleri arasında Başkent Üniversitesi Kütüphanesi'nde çeşitli birimlerde çeşitli görevler aldı. 2017 tarihinden itibaren Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.